

**TÜRKİYE’DE SİGARA ÜZERİNDEN ALINAN
ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN SİGARA
TÜKETİM TERCİHLERİ ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

Mevhibe IŞIK

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2019

**TÜRKİYE’DE SİGARA ÜZERİNDEN ALINAN ÖZEL
TÜKETİM VERGİSİNİN SİGARA TÜKETİM
TERCİHLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**

Mevhibe IŞIK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2019

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

‘Mevhibe IŞIK’ tarafından hazırlanan ‘TÜRKİYE’DE SİĞARA ÜZERİNDEN ALINAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ’NİN SİĞARA TÜKETİM TERCİHLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ’ başlıklı bu çalışma ‘09 / 09 / 2019’ tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından ‘Maliye Anabilim Dalında’ ‘Yüksek Lisans Tezi’ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof.Dr. Ali ÇELİKKAYA (Danışman)

Üye

Prof:Dr. Emrah FERHATOĞLU

Üye

Doç.Dr. Canatay HACİKÖYLÜ

ONAY

.... / / 2019

Prof. Dr. Mesut ERŐAN

Enstitü Müdürü

...../...../2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Mevhibe IŞIK

ÖZET

TÜRKİYE'DE SİGARA ÜZERİNDEN ALINAN ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN SİGARA TÜKETİM TERCİHLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

IŞIK, Mevhibe

Yüksek Lisans-2019

Maliye Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali Çelikkaya

Vergilerin gelir elde etme amacının yanında farklı amaçları bulunmaktadır. Özel Tüketim Vergisi de sosyal adaleti sağlamak amacının ön planda tutulduğu bir vergidir. Toplumda negatif çarpıklığa sebep olan ve lüks tüketim malları üzerinden alınıyor olması bunun kanıtıdır. Tütün ürünlerinin vergilendirilmesindeki amaç bu ürünlerin toplumda oluşturduğu negatif dışsallığı ve sosyal maliyetleri azaltmaktır. Dolaylı vergi olmasına rağmen Özel Tüketim Vergisi fiyatları yüksek oranda arttırdığı için, bireyler ödedikleri verginin yükünü üzerlerinde hissederler ve tüketim davranışları etkilenir. Tütün ürünleri üzerinde de yüksek vergi uygulayarak tüketicilerin tüketimlerini azaltmaları beklenmektedir.

Tütün ürünleri içindeki en büyük pay sigaraya aittir. Endüstriyel, kullanıma hazır tüketime sunulan bir tütün ürünü olması bireylerin sigaraya erişimini kolaylaştırmaktadır. Sigara bağımlılık yapan bir maldır ve içinde 60'dan fazla karsinojen, 4000'den fazla kimyasal madde bulunduğu uzmanlar tarafından tespit edilmiştir. Sigarayı bir kere içmek veya bir kere de olsa dumanına maruz kalmak zararlı etkisine maruz kalmak demektir. Dünya Sağlık Örgütü, tütün ve tütün ürünlerinin zararlı etkilerinin azaltılması yönünde açıkladığı program kapsamında tütün ve tütün ürünleri üzerindeki vergi yükünün artırılarak tüketiminin kısılmasını amaçlamıştır. Ülkemizde bu programı kabul edip uygulayan ülkeler arasındadır.

Bu alışma, Türkiye’de sigara üzerinden alınan zel Tüketim Vergisi tüketicilerin davranışları üzerindeki etkisi, yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen verilerinin analiz programları yardımıyla analiz edilmesi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda yüksek vergi uygulaması ile sigara tüketiminin azaltmayacağını ifade eden bireylerin çoğunlukta olduğu ve bireylerin sigara tüketimlerini azaltsa bile kaçak sigara, sarma tütün gibi ikame mallara olan taleplerinin artacağı sonucuna varılmıştır. Sigarayı bırakan bireyler ise bu tercihlerinin sebebini sağlık problemleri yaşamaları ve sağlıklı yaşamak istemleri olarak açıklamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Özel Tüketim Vergisi, Sigara, Tüketim Davranışları.

ABSTRACT

THE INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF CIGARETTE EXCISE TAX ON CIGARETTE CONSUMPTION PREFERENCES, IN TURKEY

IŞIK, Mevhibe

Master Degree – 2019

Department of Public Finance

DaniŐman: Prof. Dr. Ali elikkaya

Taxes have different purpose besides purpose of earning income. Excise tax aims to ensure social justice. The fact that it is taken from luxury consumption and goods with causes by negative externality in the society is proof of this. Taxation of tobacco products is to reduce the negative externality and social costs of these products. Despite the indirect tax, excise tax increases the prices at a high rate, so persons feel the burden of tax and their consumption behavior are affected. Consumers are expected to reduce their consumption by applying high taxes on tobacco products.

Smoking is addictive. Cigaret has more than 60 carcinogens and more than 4000 chemicals. Once you smoke or once you exposure to cigarettes smoke means exposure to harmful effects so World Health Organization aims to increase the tax burden on tobacco and tobacco products and to reduce its consumption. Turkey also implement higher taxes on cigarettes and aims at reducing consumption.

In this study it is try to explained the effects of cigarette excise tax on cigarette consumption preferences, in turkey. As a result of the analysis, there is the majority individuals who stated that high tax application would not reduce cigarette consumption and It is concluded that the demand for substitutes such as smuggled cigarettes and wrapped tobacco will increase, even if individuals reduce their consumption. On the other hand, individuals who quit smoking explained their reasons for having health problems and wanting to live healthy.

Keyword: Excise Tax, Cigarette, Consumer Behavior

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TEORİK OLARAK İNCELENMESİ

1.1. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.1.1. Dünya’da Özel Tüketim Vergisinin Gelişimi	4
1.1.2. Türkiye’de Özel Tüketim Vergisinin Gelişimi	5
1.2. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TANIMI ve GENEL ÖZELLİKLERİ.....	6
1.3. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN ALINMA AMAÇLARI	8
1.3.1. Devletin Gelir Elde Etmek İstemesi	9
1.3.2. Sosyal Maliyetleri Gidermek	11
1.3.3. Faydalanma İlkesini Uygulamak.....	12
1.3.4. Lüks Tüketimi Vergilendirmek	13
1.4. TÜRKİYE’DE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ UYGULAMASI.....	13
1.4.1. Verginin Kapsamı	13
1.4.2. Verginin Konusu	14
1.4.3. Kavramlar	15
1.4.4. Vergiye Doğuran Olay	16
1.4.5. Verginin Mükellefi ve Sorumlusu.....	17

2. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN SİGARA TÜKETİM DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2.1. SİGARA VE SİGARANIN HAYATIMIZDAKİ YERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	18
2.1.1. Sigaranın Tanımı ve Kullanımı	19
2.1.2. Sigaranın Sağlığa Zararları.....	22
2.1.2.1. Sigaranın Aktif Kullanıcılara Doğrudan Zararları	22
2.1.2.2. Pasif İçicilik ve Zararları	24
2.1.3. Sigaranın Sosyal Maliyeti	26
2.1.4. Sigaranın Ekonomik Değeri	28
2.1.4.1. Sigara Üretimi, İthalatı, İç Satışı ve İhracatı	28
2.1.4.2. Sigara Tüketimi ve Kaçak Sigara	30
2.2. SİGARA İLE MÜCADELEDE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ.....	33
2.2.1. Sigara ile Mücadele ve Yöntemleri	33
2.2.2. Sigara ile Mücadelede Özel Tüketim Vergisinin Kullanımı	38
2.2.2.1. Dünya’da Sigara Üzerindeki Özel Tüketim Vergisi Uygulamaları ve Vergi Yüğü	38
2.2.2.2. Türkiye’de Sigara Üzerindeki Özel Tüketim Vergisi Uygulaması ve Vergi Yüğü	43
2.3. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN BİREYLERİN SİGARA TÜKETİM DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	46
2.3.1. Teorik Olarak Özel Tüketim Vergilerinin Bireylerin Tüketim Davranışları Üzerindeki Etkisi	47
2.3.1.1. Özel Tüketim Vergisinin Harcanabilir Gelir ile Tüketim Davranışlarına Etkisi	47
2.3.1.1. Özel Tüketim Vergisinin Vergi Yüğü ile Tüketim Davranışlarına Etkisi	49
2.3.2. Özel Tüketim Vergisinin Sigara Tüketim Davranışlarına Etkisi	56
2.3.3. Özel Tüketim Vergisinin Sigara Tüketimi Üzerindeki Etkilerinin Yapılan Çalışmalar Üzerinden Değerlendirilmesi	57

3.BÖLÜM
ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ'NİN SİGARA TÜKETİMİ VE TÜKETİCİ
DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİNE YÖNELİK BİR SAHA
ARAŞTIRMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	61
3.2. ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI.....	61
3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	62
3.3.1. Araştırma Evreni	62
3.3.2. Araştırma Örnekleme.....	62
3.4. ARAŞTIRMANIN YÜRÜTÜLMESİ	63
3.5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	64
3.6. ARAŞTIRMA BULGULARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER ve BETİMSSEL İSTATİSTİKLER.....	64
3.7. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARI	74
3.7.1. Ki-Kare (Chi-Square) Testi Analizleri ve Sonuçları.....	74
3.8. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARININ ÇAPRAZ TABLOLAR YARDIMIYLA YORUMLANMASI.....	82
3.8.1. Sigara Kullanan Bireylerin Tercihleri Üzerine Analiz Sonuçlarının Yorumlanması	83
3.8.2. Sigara Kullanmayan Bireylerin Tercihleri Üzerine Analiz Sonuçlarının Yorumlanması	92
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	107

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Merkezi Yönetim Bütçe Geliri Gerçekleşmeleri (2014-18) ve 2019 Yılı Tahmini	10
Tablo 2. Sigara Üretimi, İç Satışı ve İhracatı	29
Tablo 3. Bir Paket Sigaranın Satış Fiyatı Üzerindeki Vergi Yükü	42
Tablo 4. 1424 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Değişen III Sayılı Listenin B Cetveli	44
Tablo 5. “Sigara tüketiminin azaltılmasına yönelik devletin uyguladığı en etkili üç yöntem?” sorusuna verilen cevapların yüzdesel dağılımı	66
Tablo 6. Sigara Kullanan Bireylerin ÖTV oranlarındaki Artış Sonrası Tüketim Tercihlerinin Yüzdesel Dağılımı	68
Tablo 7. Sigara Tüketen Bireylerin Farklı Tütün Ürünü Kullanım Yüzdesel Dağılımı	70
Tablo 8. Bireylerin Sigara Kullanımını Bırakma Sebeplerinin Yüzde Dağılımı	70
Tablo 9. Sigarayı Bıraktıktan Sonra Tercih Edilen Ürün Yüzdesel Dağılımı	72
Tablo 10: Sigara Kullanmayan Bireylerin Sigara Tüketmeme Tercihleri Üzerindeki ÖTV Etkisinin Yüzdesel Dağılımı	73
Tablo 11: Sigara Kullanmayan Bireylerin Farklı Tütün Ürünü Kullanımları Yüzdesel Dağılımı	73
Tablo 12. Sigara Kullanımı ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları	75
Tablo 13. Sigara Kullanan Bireylerin ÖTV Artışı Sonrası Tüketim Tercihleri ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları	77
Tablo 14. Sigara Kullanan Bireylerin ÖTV Artışı Sonrası Tüketim Tercihleri ve Sigara Kullanım Özellikleri Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları	78
Tablo 15: Sigara Kullanan Bireylerin Kullandıkları Farklı Tütün Ürünü ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları	79

Tablo 16. Sigara Kullanmayan Bireylerin Sigara Tüketmeme Tercihleri Üzerindeki ÖTV Etkisi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları	81
Tablo 17. Sigara Kullanımına İlişkin Çapraz Tablo Sonuçları	82
Tablo 18. Tüketim Tercih ve Cinsiyet Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları.....	84
Tablo 19. Tüketim Tercih ve Eğitim Düzeyi Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları	85
Tablo 20. Tüketim Tercih ve Aylık Gelir Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları.....	86
Tablo 21. Tüketim Tercih ve Kullanım Sıklığı Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları	87
Tablo 22. Tüketim Tercih ve Aylık Ödeme Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları	88
Tablo 23. Tüketim Tercih ve Vergi Yükü Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları	89
Tablo 24. Farklı Tütün Ürünü Kullanma ve Demografik Özellikler Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları	89
Tablo 25. Farklı Ürün Kullanmayı Tercih Sebebi ile Kullanılan Farklı Ürün Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları.....	92
Tablo 26. Sigara Kullanmama Çapraz Tablo Sonuçları.....	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye’de Kayıtlı Tüketilen Sigara Miktarı (Milyar Adet).....	31
Şekil 2. Türkiye’de Kayıtlı Tüketilen Sigara Miktarı (Milyar Adet).....	32
Şekil 3: Seçilen Tütün Kontrol Politikalarının Kapsadığı Dünya Nüfusunun Payı, 2018.....	34
Şekil 4: Dünya Ülkelerinde Sigara ile Mücadelede Vergi Uygulaması.....	40
Şekil 5. Özel Tüketim Vergisinin Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisi	48
Şekil 6. Talep Esnekliğinin 1’den küçük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkisi	52
Şekil 7. Talep Esnekliğinin 1’den küçük olduğu durumda advalorem ÖTV uygulamasının etkisi	52
Şekil 8. Talep Esnekliğinin 1’den büyük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkisi	53
Şekil 9. Talep Esnekliğinin 1’den büyük olduğu durumda advalorem ÖTV uygulamasının etkisi	53
Şekil 10. Talep Esnekliğinin 1’den küçük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkileri.....	55
Şekil 11. Talep Esnekliğinin 1’den büyük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkileri.....	55

EKLER LİSTESİ

EK 1. Anket Formu	106
-------------------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BOH	: Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar
BUMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğu
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğu
	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
GATS	: Global Adults Tobacco Survey
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
KETEM	: Kanser Erken Teşhis ve Eğitim Merkezi
KOM	: Kaçakçılık ve Organize Suçlar Müdürlüğu
KYTA	: Küresel Yetişkin Tütün Araştırması
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Developmen /
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğu
RPS	: Perakende Satış Fiyatı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEKEL	: Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VUK	: Vergi Usul Kanunu
WHO	: World Health Organization / Dünya Sağlık Örgütü
YSK	: Yüksek Seçim Kurumu

GİRİŞ

1200'lü yılların feodal devlet yönetimi ile yönetilen İngiltere'sinde, Kral John yaptığı savaşlarda kaybetmesi ve tekrar tekrar savaşması bu savaşların ve kraliyetin masraflarını da özellikle soylulardan ve halktan ek vergiler alarak karşılamaya çalışması sonucunda, bu vergileri ödemekte zorluk çeken soylular ve halk krala karşı çıktılar. Bu doğrultuda iç karışıklık çıkmasını istemeyen Kral John halkın isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. 1215 yılında kilise, soylular ve halkın istekleri doğrultusunda hazırlanan "Magna Carta" isminde bir belge kral tarafından imzalandı. Bu belgede özellikle "Kral yasal ödentiler dışında, kiliseye ve doğrudan krala bağlı feodal beylere danışmadan ek bir vergi toplayamayacak" maddesi ile ilk defa kralın egemenlik gücü kanunlar ile sınırlandırıldı ve kanunsuz vergi olmaz anlayışı kabul edildi (Temel Britannica, 1993).

Magna Carta ile birlikte vergilemede gelişen yeni anlayış doğrultusunda bugün kanunların izin verdiği ölçüde devletlerin giderlerini karşılamak için ihtiyaç duyduğu, halkın ise ödemek konusunda zorluk çektiği vergiler; "kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla, devletin egemenlik gücüne dayanarak, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan cebri niteliğe sahip para şeklinde ödemeler" olarak tanımlanmaktadır. Vergiler niteliklerine göre dolaylı ve dolaysız; konularına göre gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergiler olarak ayrılmaktadır (Akdoğan, 2011: 119-120).

Gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız, harcamalar üzerinden alınan vergiler dolaylı vergilerdir. Dolaysız vergiler kişilerin harcanabilir gelirine ve tasarruflarına doğrudan etki ettiği, yatırımların azalmasına sebep olacağından dolayı vergi gelirleri açısından harcama vergilerine göre daha az paya sahiptirler. Dolaysız vergiler bireylerin üretim ve tüketim kararları üzerinde doğrudan etkilidir ve ekonomide kimi zaman düzeltici etkilere sahip olsa da bozucu etkilerinin olduğu görüşü ekonomistler arasında daha yaygındır. Klasik iktisatçılar doğrudan vergiler yerine dolaylı vergileri tercih ederler çünkü dolaylı vergiler fiyat mekanizması içinde hissedilmemekte ve bireyler ödedikleri vergilere tepki göstermemektedir. Dolaylı vergiler günlük yaşamımızda her aldığımız mal ve hizmetin içinde yer almaktadır fakat biz tüketiciler tarafından ödenen vergi çoğu zaman fark edilmemektedir.

Tüketim vergileri Katma Değer Vergisi gibi her mal ve hizmetten alınıyorsa oranları düşüktür ve birey davranışları üzerinde etkileri yok denecek kadar azdır. Öte yandan Özel Tüketim Vergileri gibi belirli mal gruplarından alınan harcama vergileri yüksek oranlı vergilerdir. Bu oranlar fiyatların ciddi miktarda artmasına sebep olmaktadır. Bu artışlar aynı dolaysız vergiler gibi bireylerin davranışları üzerinde etkilidir.

Günümüzde ÖTV, paternalist¹ devlet anlayışı içinde hareket eden, toplumun refahını arttırmayı amaçlayan devletlerin özellikle alkol ve tütün ürünleri üzerinden aldıkları yüksek gelir elde ettikleri vergiler içindedir. Alkol ve tütün ürünleri kullanımları ile bireylere doğrudan etkileri olduğu gibi, çevresel zararlı etkilere de sahiptirler. Bu zararlı etkiler negatif dışsallık olarak nitelendirilmektedir. Tütün ürünleri ve özellikle sigara negatif dışsallık yaydığı ve yüksek oranda üretilip tüketildiği için toplumda tercih çarpıklığına yol açan erdemsiz bir maldır. Tütün ürünleri bağımlılık yapıcı etkisinden dolayı kullananlar tüketimlerini azaltmakta zorlanmaktadır bu durumda bireylerin harcanabilir gelirlerinde azalma olmakta ve refah kaybına uğramaktadır. Öte yandan bu ürünler hem aktif olarak sigara tüketen bireylerde ve tütün kullanımı sonucu oluşan zararlı etkilere mazur kalan kişilerde bulaşıcı olmayan hastalıklar olarak nitelendirilen başta kanser olmak üzere pekçok hastalığın sebebi olmaktadır. Sigara kullanımı sonucu hasta olan bireyler tedavi masrafları başta olmak üzere pekçok masrafı üstlenmektedir. Hastaların kendi üstlendikleri masraflar dışında devlette bu hastaları iyileştirmek için harcama yapmaktadır. Ayrıca devletler bu hasta insanların hasta olmamaları durumunda iş gücüne katılıp ülke ekonomisine katkı sağlamadıkları için fırsat maliyetine katlanmaktadır. Bu etkileri en aza indirmek isteyen devletler ÖTV gibi dolaylı vergileri yüksek oranda uygulayarak bireylerin tüketim tercihlerini etkilemeyi amaçlamaktadırlar.

Bu çalışma kapsamında, Özel Tüketim Vergilerinin bireylerin sigara tüketimi üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmaktadır. İlk bölümde, teorik olarak harcama vergisi olan özel tüketim vergisi genel hatlarıyla tanıtılıp, Dünya da ve Türkiye’de nasıl bir tarihi sürece sahip olduğu ve Türkiye’de 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ana hatları itibariyle açıklanmaktadır. İkinci bölümde ise, ÖTV ile sigara tüketimi arasındaki ilişki teorik olarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu ilişkinin daha iyi anlaşılması için bu bölümde öncelikle sigara tanıtılmakta ve hayatımızdaki yeri

¹ Bireyleri korumak isteyen ve bunu yaparken baba gibi davranan devleti ifade eder.

ifade edilmektedir. Daha sonra genel anlamda bir harcama vergisi olan ÖTV'nin davranışlar üzerindeki etkisi ifade edilmektedir ve sonrasında ÖTV'nin sigara davranışları üzerindeki etkisi üstünde durulmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise, bu tez konusu kapsamında yapılan anket çalışmasının analizlerine yer verilmektedir.

1. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TEORİK OLARAK İNCELENMESİ

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 15 Mayıs 1959 tarihinde üye olmak için başvuruda bulunmuş fakat Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı başvuru cevabı ertelenmiştir. Daha sonrasında 12 Eylül 1963 yılında Ankara Antlaşması imzalanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiş ve AET ile ortaklık için adımlar başlamıştır. Her iki tarafta taviz vermemek ve kendi çıkarlarını korumak için çabalamıştır. 1987 yılında Türkiye Avrupa Topluluğu'na üyelik için resmi başvuru yapmıştır. 1995 yılında I/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye gümrük bölgelerine dahil edilmiş ve AT ile gümrük birliği sağlanmıştır. Bu yıldan sonra gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve düzenlemeler birleştirilmiş ya da kaldırılmıştır. 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile Avrupa Birliği'ne aday adaylığımız kabul edilmiş bunun sonucunda hukuk ve vergi mevzuatımızın AB üye ülkeleri ile uyum içinde olması gereği doğmuştur (Bakkalcı, 2018). Bu uyumu sağlamak için iç vergilendirme yasağı da kabul edilmiştir ve böylelikle AB üye ülkelerinden ithal ettiğimiz mallara yerli üretimi korumak için daha yüksek oranda vergi almaktan feragat edilmiştir. Üye devletler ile kendi iç vergilerimizde uyumu yakalamak için 1985 yılında KDV, 2002 yılında ÖTV kanunu uygulanmaya başlanmıştır (Akçay ve Açıkmeşe, 2017).

Çalışmanın bu bölümünde Özel Tüketim Vergisi genel özellikleri açıklanmakta ve ülkemizde uygulanan 4760 sayılı kanunun özelliklerinden ana hatları ile bahsedilmektedir.

1.1. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1. Dünya'da Özel Tüketim Vergisinin Gelişimi

Dünya tarihine bakıldığında önemli halk ayaklanmalarının nedeninin ağır vergilemelerin olduğu görülmektedir. Tuz, çay, alkol gibi halkın yaygın kullandığı mallardan özel tüketim vergisi alınması büyük tepkilere yol açmış ve ayaklanmalar olmuştur. Fransız ihtilaline neden olan temel sebeplerden biri olarak görülen bu

verginin ilk örneği milattan önce 2200 yılında Çin İmparatoru tarafından tuz üzerine konmuştur (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 238).

Orta çağ Avrupa'sında feodal yönetimlerin birbiriyle savaş halinde olması, ekonomik anlamda güçlenmek istemeleri yüzünden başta İspanya olmak üzere, İngiltere, Fransa ve Hollanda da uzun yıllar yüksek oranlı pazar ve panayır yeri vergileri almaya başlamışlardır ve bu ülkelerin ticareti olumsuz etkilenmiştir. 15. yüzyılın ortalarında Kilise ve Krallığın talebiyle kâğıt, kitap ve gazete üzerinden Damga Vergisi olarak alınan Bilgi (Knowledge) Vergileri de ÖTV'nin bir çeşididir (Altıok, 2007: 54).

I. Dünya Savaşında çeşitli ülkelerde savaşın finansmanı için tütün ve içkiye ilave olarak mücevher satışı, telefon konuşmaları gibi konulardan da vergi alınmıştır. Bugün ki şekliyle özel tüketim vergilerinin ortaya çıkışı I. Dünya Savaşı'nın mali yaralarını sarmak isteyen devletler tarafından olmuştur. Kısa zaman sonra II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesiyle tüketim vergileri alınması zorunlu hale gelmiş ve alanı daha da genişletilmiştir (Nadaroğlu, 2000).

II. Dünya Savaşı esnasında kapsamı genişleyen tüketim vergileri, taşıtlar, buzdolabı ve mobilya gibi bazı dayanıklı tüketim malları ile elektrik enerjisi gibi konular üzerinden alınmaya başlanmıştır. 1970'li yıllara gelindiğinde Avrupa Topluluğu üye ülkelerinde belirli kurallar çerçevesinde ÖTV uygulamalarına başlamış ve bugün ki halini almıştır. Günümüzde ise, petrol krizi ve artan çevre sorunları nedeniyle, çevreyi korumak ve sağlık politikalarını uygulamak için yeşil vergiler, karbondioksit vergisi gibi çeşitli isimler altında paternalist devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi için kullanılmaktadır (Can, 2003: 13-15).

1.1.2. Türkiye'de Özel Tüketim Vergisinin Gelişimi

Bugün ki adıyla Özel Tüketim Vergisi, tarihi süreçte farklı isimlerle alınmaktadır ve Türk Vergi Sistemi içerisindeki vergilerin temelleri Osmanlı Devletindeki uygulamaların devamıdır. Hususi İstihlak Vergisi, Umumi İstihlak Vergisi ve Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisi isimleriyle genel anlamda ifade edilen bu vergilerin ilk örnekleri Osmanlı zamanında alkol ve tütün ürünlerinden alınan vergilerdir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra da bu ürünler üzerinden vergi

alınmaya devam edilmiş ve bu ürünlerin TEKEL tarafından üretilmeye başlamasıyla TEKEL Safi Hasılatı haline dönüşmüştür. Bununla birlikte 1940'lı yıllara gelinceye kadar nakliyat vergisi, PTT'den alınan Müdafaa Vergisi, şekerden alınan İstihlak Vergisi ve kibrit gibi diğer ürünlerden alınan vergiler ÖTV'ye örnek gösterilmektedir (Batirel, 2007: 8).

1949 yılında benzinden alınmaya başlanan Yol Vergisi, 1952'de yerini akaryakıttan alınan yol vergisine bırakmıştır. 1963'de uygulamaya geçen Dış Seyahat Harcamaları Vergisi ile 1971'de yürürlüğe giren Taşıt Alım, İşletme ve 1972'de Spor-Toto Vergileri özel tüketimin vergilendirilmesinin örnekleridir (Türkmenoğlu, 2011: 67).

Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde, 1985 yılına gelindiğinde Katma Değer Vergisi hayatımıza girmiş, bu vergiyle birlikte birçok farklı isimle anılan vergiler birleştirilmiş özel tüketime konu olan mallar üzerinden de alınmaya başlanmıştır. 2002 yılına gelindiğinde ise 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu kabul edilmiş ve farklı mallar üzerinden farklı isimlerde alınan vergiler bir çatı altında toplanmıştır (Oktar, 2008:3-7).

1.2. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN TANIMI ve GENEL ÖZELLİKLERİ

Vergilemede temelde iki önemli ayırım söz konusudur; birincisi konularına göre gelir, servet ve gider (harcama) vergileri ayırımı, ikincisi ise vergilerin niteliklerine göre dolaylı ve dolaysız vergi ayırımıdır. Vergi kişilerin iktisadi unsurlarından doğrudan alınıyorsa ve vergi mükellefi ile vergiyi ödeyen aynı kişi ise dolaysız, vergi mükellefinin vergiyi ödedikten sonra fiyat mekanizması içinde başkalarına aktarması ve bu sayede verginin mükellefi ile vergiyi ödeyen kişinin farklı kişiler olarak karşımıza çıktığı durumlarda ise vergiler dolaylı vergi olarak ifade edilir. Bu konuda bir temel ayırmda verginin sürekliliğidir. Vergiyi doğuran olayın ortaya çıkış zamanı düzenli, sürekli ve kesin ise dolaysız, vergiyi doğuran olayın çıkış zamanı kesin değil ve kanunda yazan hallerin ortaya çıkışına bağlı ise dolaylı vergidir. Literatürde, gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız iken, gider (harcama) üzerinden alınanlar dolaylı vergi olarak ayrılmıştır (Akdoğan, 2011).

Gelir ve servetin tüketim amacıyla elden çıkması durumunda alınan vergiler harcama vergileridir. Harcamalar üzerinden alınan vergiler “genel harcama vergileri” ve “satış vergileri” olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Genel harcama vergileri kişilerin yapmış oldukları harcamaların dönem sonunda hesaplanarak dolaysız olarak vergilendirilmesidir bu yönüyle gelir vergisine benzetilir. Satış vergileri mal ve hizmetlerin üretim ve tüketim sürecinin tüm aşamasında veya bir aşamasında uygulanan dolaylı nitelikteki vergilerdir. Satış vergileri de kendi içerisinde “genel satış vergileri” ve “özel satış (tüketim) vergileri” olarak ikiye ayrılır. Bir ülkede tüketime konu olan tüm mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler genel satış vergisi iken, sadece belirli malların vergilendirilmesi “özel satış (tüketim) vergisi” olarak adlandırılır (Aktan, 2017: 66-68). ÖTV, aynı zamanda sadece belirli mal gruplarının, tek aşamalı olarak vergilendirildiği, az sayıda yükümlüsü ve yönetimi kolay olan bir vergi olarak tanımlanmaktadır (Oktar, 2008: 9-10).

Ayrıca, devletin gelir elde etmekten çok ÖTV kapsamındaki malların tüketimlerini kısmak istemesinden dolayı bu verginin fiyatları saptırıcı etkileri olduğundan söz edilmektedir. Özellikle de sigara ve alkol gibi zararlı olduğu kabul edilen mallara uygulandığı için “Günah Vergileri” (Sin Taxes), petrol ve türevlerinin yol açtığı negatif dışsallıkların etkilerini azaltmak adına uygulandığı için “Düzeltilici Vergiler” (Corrective Taxes) veya ünlü iktisatçı olan Pigou tarafından ortaya atıldıkları için “Pigouvian Vergiler” olarak ifade edilirler (Altınok, 2007: 61; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 238-244).

Tanımlardan yola çıkarak ÖTV’nin genel özelliklerinden bahsedecek olursak, tek aşamalı bir vergi oluşu, ÖTV kapsamına giren malların imalat, ithalat veya ilk iktisabından bir kez vergi alınıp daha sonraki aşamalarda vergi alınmamasıdır. Örnek verecek olursak kayıt ve tescile tabi olan motorlu taşıtların ilk iktisabında alınan özel tüketim vergisi, ikinci el olarak satışının gerçekleşmesinde tekrar alınmamaktadır. Az sayıda mal üzerinde verginin uygulanması, mükellef sayısının az oluşu verginin yönetimini kolaylaştırmakta yani tahakkuk ve tahsil aşmalarını kolaylaştırmaktadır; bu sayede ÖTV tahsilat oranı en yüksek ve devletin vergi gelirleri içinde hasılatı en yüksek olan vergiler arasındadır. Bu vergi kanuna ekli listelerde yer alan mallarla kapsamı sınırlandırılmıştır ve uluslararası bir sistem olan Armonize Sistem (Kombine) Nomanklatür’e göre mal tanımları yapılmıştır. Ayrıca devletin mali ve sosyal politikalar uygulamasına olanak sağlamaktadır (Oktar, 2008: 8-11). Bu

politika uygulamalarının en güzel örneği petrol ürünlerinin çevreye yaydığı kirliliği azaltmak ve alkol ve sigara gibi maddelerin insanlar üzerindeki etkilerinin azaltılması için yüksek oranda ÖTV alınmasıdır.

1.3. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN ALINMA AMAÇLARI

1929 yılında “Kara Perşembe” olarak da ifade edilen Amerika kıtasında başlayıp tüm dünyayı sarsan “Ekonomik Buhran” iktisadi ve mali görüşlerde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Bu ekonomik krizden önce Keynes’in “Klasikler” olarak nitelendirdiği iktisadi görüş hakimdir. Klasik görüşe göre, devletin gösterdiği faaliyetler adalet, diplomasi, savunma gibi tam kamusal mallarla sınırlı olmalı ve bu hizmetleri topladığı vergiler kadar yaparak bütçe denkliliğini sağlamalı, vergiler tarafsız olmalı ve devlet ekonomiye müdahale etmemelidir. Bu görüşler ile birlikte klasik görüşün en önemli isimlerinden olan J.B. Say’ın ileri sürdüğü “Her arz kendi talebini yaratır” görüşü de 1929 ekonomik buhranı ile önemini kaybetmiştir. Bu buhran döneminin nedenlerini açıklayan Keynes, krizin talep yetersizliğinden kaynaklandığını ve bunun içinde özel kesimin oluşturamadığı talebin devlet tarafından oluşturulması gerektiğini söylemiştir. Keynes ile birlikte devletin ekonomiye müdahalede bulunması gerektiğini savunan, modern iktisadi ve mali görüşler ortaya çıkmıştır (Nadaroğlu, 2000: 90-100).

Vergileme amaçları açısından da klasik ve modern maliye görüşü ayrımı yapılmaktadır. Klasik maliyeciler vergilerin fiskal (mali) amaçlarla alınması gerektiğini savunurken, modern maliyeciler fiskal amacın yanında ekstra fiskal (ekonomik ve sosyal vb.) amaçlarında olduğunu savunurlar. Fiskal (mali) amaç; devletin klasik fonksiyonlarını yerine getirmek için ihtiyacı olan finansmanın karşılanması için vergi alınmasını ifade etmektedir. Ekstra fiskal amaç ise devletin zaman içinde üstlendiği görevler ile birlikte ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini sağlamak için vergiyi kullanmasıdır.

Günümüzde modern maliye yaklaşımını savunan görüşler ön plandadır ve artık vergiler klasik görüşün ileri sürdüğü gibi tarafsız (yani ekonomik birimlerin karar alam süreçlerini etkilemeyen nitelikte) değildir, ekonomik birimlerin kararları üzerinde devletin müdahale aracı olarak kullanılan bir nitelik kazanmıştır. Klasik

görüşün savunduğu tarafsız vergi olarak nitelendirilen dolaylı vergiler de günümüzde tarafsızlığını yitirmiştir. Özellikle de özel tüketim vergisi dolaylı bir vergi olmasına rağmen, farklı amaçlara hizmet etmektedir. Özel tüketim vergisinin alınma amaçları dört başlık altında ayrıntıları ile açıklanmaktadır.

1.3.1. Devletin Gelir Elde Etmek İstemesi

Vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı her zaman dolaysız vergilere göre daha yüksek olmuştur. T.C. vergi gelirleri içinde de 1924 yılından bu yana dolaylı vergilerin payı dolaysız vergilerin payından yüksek olmuştur.² (1977-1986 / 1989-1992 yılları arasında dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki payı daha yüksektir) Bunun nedeni ise dolaylı vergilerin mali anestezi kavramını uygun olmasıdır. “Mali anestezi; mali yükümlülüklerin muhatapları tarafından farkına varılmadan yerine getirilmesini ifade etmektedir” (Akdoğan, 2011:186). Yani vergi mükellefleri ve vergi yüklenicileri fiyat mekanizması içinde saklanan dolaylı vergiler sayesinde ne kadar vergi ödediklerini hissetmezler. Bu yönüyle de dolaylı vergiler daha kolay vergi geliri elde edilmesine olanak sağlamaktadır. ÖTV de bir dolaylı vergidir fakat lüks tüketim malları dışındaki mallar üzerindeki uygulamalarında bireyler ödedikleri vergilerin farkındadırlar. ÖTV'nin öncelikli amacı ödediği verginin farkında olan bireylerin tüketim tercihleri üzerinde etki etmek olmasına rağmen bu özelliğinden çok devletin vergi gelirleri içinde önemli paya sahip olmuştur.

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
<https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri>

Tablo 1. Merkezi Yönetim Bütçe Geliri Gerçekleşmeleri (2014-18) ve 2019 Yılı Tahmini

	BİN (TL)					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Merkezi Yönetim Gelirleri	425.382.787	482.779.900	554.139.502	630.489.857	757.834.311	880.359.379
Genel Bütçe Gelirleri	408.675.837	464.187.530	533.202.564	607.137.658	729.116.968	867.296.403
I-VERGİ GELİRLERİ	352.514.457	407.818.455	459.001.741	536.617.206	621.310.598	853.843.670
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	106.206.636	119.143.956	139.574.469	165.306.426	217.658.462	257.711.002
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	8.215.085	9.383.950	10.605.831	11.542.537	13.765.534	17.137.270
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	142.111.067	167.092.309	191.329.277	212.001.287	213.030.752	341.176.207
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	38.121.444	46.424.495	53.986.875	55.583.786	56.352.678	152.949.849
b) Özel Tüketim Vergisi	91.095.043	105.922.766	120.401.507	138.339.229	133.901.088	164.031.056

Kaynak: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (<https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri>, erişim tarihi: 27.05.2019)

Tablo 1’de 2014-2018 yılları arası bütçe gerçekleşmeleri ve 2019 bütçe tahini miktarlarını yer almaktadır. Dahilinde alınan mal ve hizmet vergileri (harcama vergileri) gelir ve servet üzerinden alınan vergilere göre daha yüksek miktardadır. Vergi gelirleri içindeki payı da daha yüksektir. Dahilinde alınan mal ve hizmet vergileri içindeki en büyük paya KDV ve ÖTV gelirleri sahiptir. Harcamalar üzerinden alınan bu vergiler dolaylı vergilerdir, bütçe vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının yüksek olması vergi adaleti açısından olumsuzdur. Dar gelirli vatandaşlar ile yüksek gelirli vatandaşlar harcamalar üzerinden aynı vergiyi ödemektedir fakat gelirlerine oranlandığı zaman dar gelirli vatandaşlar daha yüksek oranda vergi ödemektedirler.

Uygulamada erdemsiz malların negatif dışsallıklarını, yaratacakları sosyal fayda ile telafi edecekleri savı ile mükellefler tarafından daha az tepkiye neden olacağı beklentisi, özel tüketim vergisinin bütçedeki gelir ihtiyacının karşılanması

amacıyla diğerk vergilere oranla daha yoğun şekilde kullanımına neden olmaktadır. Bunun sonucunda özel tüketim vergisinin sınırları, ürün çeşitliliği ve tabi oldukları oranlar bakımından, her geçen gün genişlemektedir (Yereli ve Şahin, 2018: 170).

1.3.2. Sosyal Maliyetleri Gidermek

Bir piyasa başarısızlığı olarak da ifade edilen dışsallık, bir üretim ve tüketim faaliyeti sonucu başka bir üretim ve tüketim faaliyetinin olumlu veya olumsuz olarak etkilenmesidir. Yirminci yüzyılın başında Pigou tarafından tanımlanmış ve dışsallıkların özel fayda ve maliyetinin yanında sosyal fayda ve maliyetinin bulunduğu üzerine dikkat çekilmiştir (Akdoğan, 2011). Olumlu veya pozitif olarak nitelendirilen dışsallıklar maliyet açısından ek bir yük getirmezken, olumsuz veya negatif olarak nitelendirilen dışsallıklar, üretim ve tüketim faaliyetini gerçekleştiren ve özel fayda elde edenler ile bu faaliyetlerden etkilenenler üzerinde sosyal maliyet oluşturmaktadır. Bu şekilde oluşan sosyal maliyetleri kısmak için alınan vergilere “Pigouvian vergiler” denilmektedir. Özel tüketim vergisi de bunun en güzel örneğidir.

Bu tip vergiler, sosyal maliyet oluşturan malların tüketimini kısmayı amaçladığı gibi vergiye rağmen bu malları tüketen bireyleri cezalandırmayı amaçladığı için kullanımı caydırıcı ve yasaklayıcı vergiler olarak adlandırılmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 241-243).

Paternalist anlayış içindeki devletin toplumda oluşan bir zararı engellemek ve fayda sağlamak niyetiyle otoritesini kullanarak vergi alması sosyal hayata ve ekonomik birimlerin tercihlerine müdahale için kullanılan yöntemlerden biridir. Alkol ve sigara gibi hem bireye hem topluma zararı olan, üretim ve tüketiminde tercih çarpıklığına sebep olan ve zararlı olmasına rağmen fazla üretim ve tüketime sahip mallar üzerinde ÖTV uygulanmaktadır (Buyrukoğlu vd. 2016). Musgrave tarafından erdemsiz mal olarak da ifade edilen bu mallar negatif dışsallık yayarlar, aynı zamanda toplumsal ve dinsel açıdan günah sayılan mallar oldukları için bu mallardan alınan ÖTV “günah vergisi” olarak nitelendirilir (Akdoğan, 2011).

Bir malın üretimini veya tüketimini tamamen yasaklamak hem o malı cazip hale getirerek kaçak yollarla temin edilmesi yolunda eğilimlerin artmasına hem de

serbest piyasa ekonomisi içinde toplumsal tepki oluşmasına neden olacağından dolayı özel tüketim vergisi alınarak malın cazibesinin ve tüketimin azaltılmasına olanak sağlanmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 241-243).

Bozdağ çalışmasında, 1998 yılı için ortalama insan ömrünü 75 yıl olarak kabul etmiş, sigara içen bir bireyin 20 yıl daha az yaşayacağı varsayımı altında 15-65 aktif çalışma yaşına göre 10 yıl daha az çalışacağını ve eğer bu 10 yıl kayıp olmasa Türkiye’de sigara içen bir insanın ülkeye getirisinin 32.080 \$ (10 yıllık) olduğunu, sigara içen insanı 20 yıl daha fazla yaşatmak için katlanılan kişi başına düşen maliyetin ise 1200\$ (20 yıllık) olduğu tespit etmiştir (Bozdağ, 2006: 60-69). Sonuç olarak, sigara içen bir insanı yaşatmanın ülkeye getirisinin maliyetinden yüksek olduğu ve sigara içen insanları sigara tüketmekten vazgeçirerek sosyal maliyetlerin azalacağı ortaya çıkmaktadır.

1.3.3. Faydalanma İlkesini Uygulamak

Özel mal ve hizmetlerde bireyler bu mal ve hizmetlere olan taleplerini açıkça dile getirirler bunun sonucunda arz ve talebin kesiştiği piyasa koşullarında fiyat oluşur. Sağladıkları faydanın değişim değeri olarak da fiyatını öderler (Ünsal, 2010). Kamusal mal ve hizmetlerin fiyatının ise vergiler olacağını ileri süren iktisatçılar, faydalanma teorisine göre verginin, kamusal mal ve hizmetlerden elde edilen faydanın değişim bedeli olduğunu söylerler (Akdoğan, 2011). Bu şekilde belirli bazı mal ve hizmetlerden yararlanan bireylere bir mükellefiyet yükleyerek finansman sağlanması için en uygun vergi tipi özel tüketim vergisidir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 244).

Bununla beraber her üretilen kamusal mal ve hizmetler için bireyler taleplerini açıklamak istemezler fakat, devletin sağladığı kamusal mal ve hizmetlerden sağlanan fayda ile tüketim arasında yakın bir ilişki kurulabiliyorsa, ilişkilendirilen malın satışı üzerine özel tüketim vergisi konulması, vergi yükünün sağlanan fayda oranında dağıtılması ve üretimde etkinliğin sağlanması açısından kolaylık sağlamakta ve vergilemede adalet sağlanmaktadır (Edizdoğan, 2008).

Faydalanma ilkesinin uygulandığı en güzel örnek ise, akaryakıt ve taşıt araçlarından (taşıt aksesuarları, parçaları vb.) alınan ÖTV’dir. Devletin sağladığı

olduğu karayolu hizmetinden faydalan araç sahipleri, aldıkları akaryakıt üzerinden ÖTV ödeyerek, yararlandıkları kamu hizmetinin maliyetine katılmış olmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 244-245).

1.3.4. Lüks Tüketimi Vergilendirmek

Harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler gerileyici özellik taşımaktadır. Yüksek gelir elde edenler ile düşük gelir elde edenler tükettikleri mallar üzerinden aynı vergiyi öderler fakat katlandıkları vergi yükü çok farklıdır. Düşük gelirli bireyler üzerinde dolaylı vergi yükü daha yüksektir (Case ve Fair, 2007). Lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi dolaylı vergilerin gerileyici özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Lüks malların gelir esnekliği 1'den büyüktür yani bireylerin gelirleri arttıkça lüks mal tüketimlerini gelirlerinin artış oranından daha fazla oranda arttırmaktadır (Ünsal, 2011). Lüks tüketim bir zenginlik göstergesidir yani ödeme gücünü göstermektedir. Bu yüzden lüks tüketim malları üzerinden alınan ÖTV vergilemede adaleti sağlamaktadır.

Öte yandan lüks tüketim mallarının vergilendirilmesini eleştirenler, bu malların talep esnekliğinin yüksek olması ve ikamelerinin bulunmasından dolayı çabuk vazgeçilebileceğinin üzerinde durulması ve en uygun malların seçilmesi gerektiğini ifade ederler. Ayrıca, farklı tüketim malları üzerinden vergi alınması bu malları kullanan farklı bireylerin vergi yüküne katlanması anlamına gelir ve bir nevi bu insanların cezalandırılmış olacağı diğer bir eleştiridir.

1.4. TÜRKİYE'DE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ UYGULAMASI

1.4.1. Verginin Kapsamı

Özel Tüketim Vergisinin kapsamını kanuna ekli dört listede yer alan mallar oluşturur. I sayılı listede petrol ürünleri, doğal gaz ve bu malların türevleri ile biodizel yer almaktadır. Liste benzer nitelikte olan malların bir arada gösterildiği (A) ve (B) cetveli olarak düzenlenmiştir. II sayılı listede; yarı römorklar için çekiciler, binek otomobilleri ve esas itibarıyla insan taşımak üzere imal edilmiş motorlu

taşıtlar, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, özel amaçlı motorlu taşıtlar, motosiklet, helikopter, uçak, gemi, yat, eğlence ve spor tekneleri gibi motorlu kara, hava ve deniz taşıtları yer almaktadır. (II) sayılı listede sınıflandırılmış taşıtların aksam ve parçaları, bu liste kapsamında ÖTV'ye tabi değildir. III sayılı liste de I sayılı listede olduğu gibi (A) ve (B) cetveli olarak iki mal grubuna ayrılmıştır. (A) cetvelinde; alkollü içkiler, kolalı, meyvalı ve sade gazozlar, alkolsüz biralar, ambalajlanmış ve/veya toptan teslim konu edilen, meyve nektarları, meyveli içecekler, limonatalar, enerji içecekleri, sporcu içecekleri, soğuk çay, soğuk kahve, tonik ve tatlandırılmış veya aromalandırılmış benzeri içecekler yer almaktadır. (B) cetvelinde ise; puro, sigarillo, sigara, nargile tütünü, enfiye veya çiğnemeye mahsus tütün gibi tütün mamulleri ve makaron yer almaktadır. ÖTV kapsamında IV sayılı listede; havyar ve havyar yerine kullanılan ürünler, kozmetik ürünleri, kürkler ve kürkten giyim eşyası, altın veya gümüş kaplama kaşık, çatal ve kaşık-çatal takımları gibi lüks tüketim eşyaları ile, klimalar, beyaz eşyalar, küçük ev aletleri ve cep telefonu, telsiz-telefon cihazları, mikrofon, hoparlör, kulaklık, televizyon, ses ve görüntü cihazları gibi elektronik eşyalar düzenlenmiştir. Bir diğer önemli husus, ÖTV kanuna bağlı bu dört listede yer alan mallar Türk Gümrük Tarife Cetvelinde tanımlanmaktadır ve Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (G.T.İ.P.) numaraları itibari ile tespit edilmektedir (T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı³, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019; Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2013: 283-285).

1.4.2. Verginin Konusu

Özel Tüketim Vergisinin konusunu, bu kanun kapsamına giren ve kanununa ekli listelerde yer alan malların teslimi, ilk iktisabı veya ithalini oluşturur. Hizmetler ÖTV'nin konusuna girmez ve ayrıca kanuna ekli listelerde yer almayan mallar da ÖTV konusuna girmemektedir (Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2013: 283-285).

4760 Sayılı ÖTV Kanunu md.1 "verginin konusu" başlığını daha ayrıntılı ifade edecek olursak;

- i. I sayılı listedeki malların ithalatçıları veya rafineriler dahil imal edenler tarafından teslimi,

³<https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>

- ii. II sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olanların ilk iktisabı,
- iii. II sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanlar ile III ve IV sayılı listelerdeki malların ithalatı veya imal ya da inşa edenler tarafından teslimi,
- iv. I, III ve IV sayılı listelerdeki mallar ile II sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tâbi olmayanların özel tüketim vergisi uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı,

ÖTV'nin konusunu oluşturmaktadır (ÖTV m.1).

Kanun'un 1. maddesinde kanunun kapsamına giren mallardan bir defaya mahsus vergi alınacağı ifade edilmiştir (Vergi Rehberi, 2017: 136). Bu bağlamda II sayılı listedeki kayıt ve tescile tabi olan malların ilk iktisabında, I, III ve IV listede sayılı yer alan mallar ile II sayılı listedeki kayıt ve tescile tabi olmayan malların ilk teslimlerinde ve müzayede yoluyla satışlarında Özel Tüketim Vergisi ödenmesi durumunda bu malların daha sonraki teslimlerinde vergi uygulanmamaktadır yani vergi uygulandıktan sonraki bu malların el değiştirmeleri vergiye tabi değildir (T.C Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019; Arslan, 2007: 438-349).

1.4.3. Kavramlar

Verginin konusunu oluşturan teslim, ilk iktisap ve ithalat kavramları ÖTV kanunu md 2'de tanımlanmıştır.

Teslim⁴; bir mal üzerindeki tasarruf hakkının malik veya adına hareket edenlerce, alıcıya veya adına hareket edenlere devredilmesini, ifade etmektedir.

İthalat; verginin konusuna giren malların Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine girişi olarak tanımlanır.

İlk iktisap; II sayılı listede yer alan mallardan Türkiye'de henüz kayıt ve tescil edilmemiş taşıtların kullanılmak üzere elde edilmesi (iktisabı) ile ilgili bir kavram olup, kapsama giren taşıtların kullanılmak üzere ithal edilmesi, müzayede

⁴ Ayrıca bkz: Katma Değer Vergisi Kanunu, teslim sayılan haller.

yoluyla veya motorlu araç ticareti yapanlardan kullanılmak ve/veya kayıt ve tescil ettirilmek üzere edinilmesidir.

Kayıt ve tescil; motorlu taşıtlar için gerekli olan kayıt ve tescil, kara taşıtları için Karayolları Trafik Kanunu gereğince, ilgili kurumlar tarafından trafik siciline kayıt ve tescil edilmesi, hava taşıtları için Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünce tutulan sivil hava vasıtaları siciline kayıt yapılması, deniz taşıtları için ise belediye ve liman sicillerine kayıt edilmesi olarak tanımlanmaktadır (T.C Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019).

1.4.4. Vergiye Doğuran Olay

Vergi hukukunda vergiyi doğuran olay kanunlarda yazan soyut bir kavramın, gerçek hayatta yaşanmış somut olay ile ilişki kurulması olarak ifade edilir (Bilici, 2016: 58). Özel Tüketim Vergisi açısından vergiyi doğuran olay kanuna ekli dört liste için ayrı ayrı düzenlenmiştir. I, III ve IV sayılı listede yer alan mallar için, imalatçıları ve ithalatçıları tarafından teslimi ve ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı vergiyi doğuran olaydır (Vergi Rehberi, 2017: 136). II sayılı listedeki kayıt ve tescile tabi olan taşıtlarda vergiyi doğuran olay bu taşıtların ilk iktisabı anında, kayıt ve tescile tabi olmayan taşıtlarda ise, bunların imal edenler tarafından tesliminde ve ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışında ortaya çıkmaktadır (T.C Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019).

Ayrıca, bu dört listedeki sayılan mallar teslim edilmeden önce fatura ve benzeri belgeler düzenlenmiş ise, düzenlenme anında vergiyi doğuran olayın meydana geldiği hüküm altına alınmıştır (T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019).

1.4.5. Verginin Mükellefi ve Sorumlusu

Vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüb eden gerçek veya tüzel kişiye vergi mükellefi denir (VUK m.8). Bir kişiye vergi borcu terettüb edebilmesi için vergi kanunlarında belirtilen vergiyi doğuran olayı somut olarak gerçekleştirmesi gerekmektedir. Özel Tüketim Vergisi kanununda I sayılı listedeki petrol ürünlerinin, III sayılı listede yer alan tütün ve tütün mamulleri ile alkollü ve alkolsüz içeceklerin, IV sayılı listede yer alan lüks tüketim mallarının imalatçıları ve ithalatçıları ile müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenler vergi mükellefidir (Şenyüz, Yüce ve Gerçek, 2013: 287). II sayılı listede yer alan kayıt ve tescile tabi olan motorlu araçlar için vergi mükellefi motorlu araç ticareti yapanlar, kullanılmak üzere ithal edenler veya müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenler ve kayıt ve tescile tabi olmayanları imal, inşa, ithal edenler veya ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışını gerçekleştirenler ÖTV mükellefidirler (T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019).

Verginin ödenmesi bakımından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişi vergi sorumlusu olarak ifade edilir (VUK m.8). Özel Tüketim Vergisi Kanununun 4.üncü maddesinin (2) numaralı fıkrasında Türkiye’de ikametgâh, işyeri, kanuni ve iş merkezi bulunmaması durumunda ve Hazine ve Maliye Bakanlığınca gerekli görülen diğer hallerde, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla vergiye tabi işlemlere taraf olanların verginin ödenmesinden sorumlu tutabilecekleri hüküm altına alınmıştır. Bu madde gereği mükelleften malları satın alanlar ve/veya mükellef adına hareket edenler, ÖTV’nin beyan ve ödenmesiyle ilgili ödevlerin yerine getirilmesinde mükellef gibi sorumlu olmaktadır. Fiili ve kaydı envanter neticesinde kanunda belirtilen malların belgesiz olarak bulundurulduğu tespit edilmesi ve mükellefiyetin veya mükellefiyeti gerektirecek faaliyetlerin bulunması durumunda alış işlemini belgelendiremeyenler vergiden sorumludurlar (T.C Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Mevzuatı, 2019, erişim tarihi: 01.07.2019).

2. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN SİGARA TÜKETİM DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Çalışmanın bu bölümünde ise, ÖTV ile sigara tüketimi ve bireylerin sigara tüketim tercihleri arasındaki ilişki genel hatlarıyla değerlendirilmektedir. Bunun için öncelikle sigara hakkında genel bilgi verilmektedir. Daha sonra teorik olarak ÖTV'nin bireylerin tüketim davranışları üzerindeki etkisi ve sigara tüketim davranışlarına etkisi ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Son olarak sigara tüketim davranışlarına etki eden faktörler üzerine yapılan ampirik çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

2.1. SİGARA VE SİGARANIN HAYATIMIZDAKİ YERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sigara, içindeki nikotin maddesinin etkisi ile bağımlılık yapan bir üründür. Dünya genelinde, 15 yaş ve üstü 1,4 milyar tütün kullanıcısı olduğu bilinmektedir. Tütün ve tütün ürünleri kullanımı bulaşıcı olmayan hastalık olarak nitelendirilen kanser, kalp ve damar hastalıkları solunum yolu hastalıkları gibi pek çok hastalığın sebebidir ve en önemli risk faktörüdür. DSÖ verilerine göre tütün ve tütün kullanımına bağlı 7 milyondan fazla insan hayatını kaybetmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Hane Halkı Sağlık Araştırması, 2017; WHO, Global Report, 2019). Bu sebepten DSÖ ve ona üye ülkeler tütün ve tütün ürünleriyle ve özellikle sigara kullanımı ile mücadele etmektedir. Fakat sigara dünya genelinde satış hacmi ve vergi gelirleri açısından da büyük öneme sahiptir. Türkiye sigara satış hacmi açısından dünyada ilk 10 ülke arasında yer almaktadır. (Tütün Raporu, 2018). Bireylerin sigara satın almak için harcadığı ya da sigaranın neden olduğu hastalıkların tanı ve tedavisi açısından harcadığı paralar hem aile bütçesine hem de devlet bütçesine büyük zararlar vermektedir (Bilir, 2008). Sigara tüketmeyen bir kişi bile sigaranın etkilerine maruz kalmaktadır. Kendi sağlığı zarar görmekte yada bir yakınına sigaraya bağlı ölümler nedeniyle kaybetmektedir. Aynı zamanda sigarının sosyal maliyetlerine katlanmaktadır.

2.1.1. Sigaranın Tanımı ve Kullanımı

i. Sigaranın Tanımı

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte sigara: “ince kâğıda, kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, silindir biçiminde, ağızdan dumanı çekilen nesne” olarak tanımlanır. Sigara bağımlılık yapan bir maldır ve ana maddesi tütündür.

Tütün, farklı bölge ve iklimlere göre çeşitleri bulunan yapraklı bir bitkidir. Tütün yaprağı da diğer bitkiler gibi su ve kuru kısımdan oluşmakta, kuru kısmı da inorganik ve organik bileşikler olarak iki gruptan oluşmaktadır. İnorganik kısım tütünün külünü meydana getirir, külün içinde Ca (Kalsiyum), CaO (Kalsiyum Oksit), K₂O (Potasyum Oksit), MgO (Magnezyum Oksit), Cl (Klor), P₂O₅ (Beyaz Fosfor), SO₄ (Sülfat) bulunmaktadır. Organik bileşikler ise azotlu bileşikler, alkaloidler, amino asitler, karbonhidrat bileşikleri, şekerler, nişasta, diğer yüksek moleküllü karbonhidratlar, fenolik bileşikler, organik asitler, petrol eteri özlü maddeler, renk veren maddelerden oluşmaktadır (Azkan, 2002: 3-21). Tütün yapraklarında bulunan alkaloid grubundan olan nikotin maddesi en önemli organik bileşiktir ve tütünü diğer yapraklı bitkilerden ayıran en önemli özelliğidir. Çünkü, sigara bağımlılığının sebebi nikotinin bağımlılık yapan bir madde olmasıdır. Nikotin beyinde keyif verici kimyasalların salgılanmasına yol açmaktadır ve sigara kullanan bireyin kısa bir süre için kendini iyi hissetmesine yol açmaktadır. Uzun süre sigara içenlerde nikotin beyinde kimyasal değişikliklere yol açmakta ve beynin çalışma sistemini bozmaktadır. Buna bağlı olarak da beynin nikotin tarafından uyarılma isteği artmaktadır. Sigara kullanımı arttıkça bağımlılıkta artmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Korumak, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019).

Sigara dumanında, yapılan araştırmalarda 4000’den fazla kimyasal madde 60’den fazla karsinogen madde (kanserojen madde) bulunmuş ve bu maddelerin antijenik, sitotoksik, mutajenik ve karsinogenik etkileri olduğu tespit edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Korumak, 2019, erişim tarihi: 13.02.2019). Sigara dumanının bileşiklerinden bazıları; karbon monoksit (CO), karbon dioksit (CO₂), azot oksitleri, uçucu nitroz aminler, hidrojen siyanür, kükürt içeren uçucu bileşikler, alkoller, aldehit ve ketonlardır bununla birlikte tütünün yanmasıyla oluşan ve dumanıyla çevreye salınan parçacıklar katran, nikotin ve nemdir. Tütünün yanması ile oluşan iki

tip dumandan biri kişinin ağzından içine çektiği ana duman ve yanma bölgesinden çevreye direkt yayılan yan dumandır (Tunç, 2007: 4-5). Çevreye yayılan bu duman nefes yoluyla ve ayrıca cilt tarafından emilerek diğer insanların vücutlarına zarar vermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Korumak, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019).

Ayrıca, kimyasal maddelerden asetanizol, asetik asit, aseton, asetofen, balzam ve benzaldehid esans olarak, benzofen ve benzoik asit koruyucu olarak, kalsiyum karbonat doldurucu olarak, karboksimetil selüloz ve selüloz da yakıcı madde olarak sigaranın içeriğinde yer almaktadır (Baker, Massey ve Graham, 2004: 60-65). Bir diğer tehlike ise tütünün üretimi sırasında zirai mücadele amaçlı yapılan birtakım ilaçlamalar sonucunda tütün yapraklarında ilaç kalıntıları kalabilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Korumak, 2019, erişim tarihi: 08.05.2019).

Sonuçta, sigara insanların keyifli dakikalar geçirmek için faydalandıkları ve haz aldıkları bir mal olmasının yanında, insan sağlığı açısından birçok zararlı maddeyi içinde bulundurmaktadır. Bu sebeptendir ki sigara kötü bir maldır.

ii. Sigara Kullanımı

Dünyada uluslararası ve ulusal düzeyde birçok tütün mücadelesi gerçekleştirilse de tütün kullanıcılarının sayısı inatla yüksek kalmaktadır. Dünya genelinde toplamda, 15 yaş ve üstü 1.4 milyar tütün kullanıcısı olduğu DSÖ tarafından 2019 yılı Küresel Tütün Salgını Raporunda belirtilmektedir. Bu kişilerin 1.07 milyarı tütün içicisi ve 367 milyon dumansız tütün kullanıcısı (enfiye, maraş otu vb.) az sayıda da hem sigara hem de dumansız tütün kullanmaktadır. 2007 yılında 1.46 milyar olan bu rakam yavaş yavaş azalmaktadır. Halen 1.12 milyar erkek, 279 milyon kadın tütün kullanmaktadır. Sigara satışında yaş sınırlaması getirilmesi uygulamasına rağmen 13-15 yaş aralığında 24 milyon çocuk sigara kullanmakta ve 13 milyon çocuk dumansız tütün kullanmaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019: Erişim Tarihi: 27.07.2019).

Ülkeler arasında tütün kullanım oranları değişmekle birlikte 2007 ve 2017 yılları arasında, 15 yaş ve üzeri tütün içme oranları küresel ortalama %22.5'ten %19.2'ye düşmektedir. Bu on yılda, erkeklerin tütün kullanım oranı %37,1'den %32,7'ye, kadınlar arasında tütün kullanım oranı %8,0'dan %5,8'e düşmektedir. Bu iki yılın arasında 2012 yılı verilerinde de erişkinler arasında kullanım oranı %22'dir,

erkeklerin %37'si kadınların ise %7' tütün içmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Hane Halkı Sağlık Araştırması, 2017: 3; WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019: 70-75, Erişim Tarihi: 27.07.2019). Bu oranlar genel olarak değerlendirildiğinde tütün kullanım oranlarındaki azalışın çok düşük olduğu, kadınlarında erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. DSÖ 2019 raporunda, 2030 yılına gelindiğinde Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin nihai başarısı olarak küresel ortalama sigara içme oranının %16'ya düşmesi beklenmektedir. Sigara içme oranlarının %6'nın altına düşmesi için ülkelerin çabalarını hızlandırması gerektiği vurgulanmaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019: 70-75, Erişim Tarihi: 27.07.2019).

Türkiye'de 2008 yılından itibaren "Küresel Yetişkin Tütün Araştırmaları" yapılmaktadır. Yapılan bu araştırma sonuçlarına göre 2008 yılında Türkiye genelinde 15 yaş ve üzeri nüfusun %31,2'ü her gün veya ara sıra tütün ve tütün mamulleri kullanmaktadır. Bu oran kadınlarda %15,2 iken erkeklerde %47,9 olarak gerçekleşmektedir. Aynı yıl hiç sigara kullanmayan bireylerin yüzdesi %52,8'dir. (TÜİK, Heber Bülteni, 2008). 2012 yılında yapılan KYTA sonuçları 2008 yılı ile karşılaştırıldığında tütün kullanım oranı %31,2'den %27,1 değerine gerilemektedir. Bu azalma hem erkeklerde (%47,9'dan %41,5'e) hem de kadınlarda (%15,2'den %13,1'e) olmaktadır. Bu olumlu değişim, sigara içen kişilerde %13,4'lük azalma anlamına gelmektedir (erkeklerde %13,5, kadınlarda %13,7). 2008 yılından 2012 yılına kadar olan sürede en önemli değişim 15 yaşından önce sigaraya başlayanların yüzdesinde azalma olmasıdır. 2008 yılında %19,6 olan bu değer 2012 yılında %16,1'e gerilemektedir. Sonuçta sigara kullanım oranlarındaki ve kullanım sıklığındaki düşüş bu dört yıl içerisinde Türkiye'nin tütün ve tütün ürünleri konusunda önemli bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, 2012: 10-13).

2016 yılına gelindiğinde tekrarlanan araştırma Türkiye'de 19,2 milyon kişi (%31,6) halen tütün ürünü kullandığını, her gün tütün kullanım sıklığının erkeklerde (%44,1), kadınlara göre (%19,2) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Günde içilen ortalama sigara sayısı 18 olarak tespit edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, 2016, Erişim Tarihi: 30.07.2019). 2012 yılına kadar kaydedilen önemli ilerleme 2016 yılına gelindiğinde gerilemektedir. 2017 yılında Sağlık Bakanlığının BOH risk faktörleri üzerine yaptığı çalışma sonuçlarına göre,

Türkiye nüfusunun %31,6'sinin tütün ürünü içtikleri tahmin edilmektedir. Tütün ürünü içimi erkeklerde (%43,6), kadınlarda (%19,7) olarak belirlenmiştir. Türkiye nüfusu içinde sigara içmeye başlama yaşı ortalama 18.1 iken, erkeklerde 17.2, kadınlarda 20.2 yaş tespit edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı Hane Halkı Sağlık Araştırması, 2017: 40-45).

2.1.2. Sigaranın Sağlığa Zararları

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre tütün kullanımı, her yıl erkeklerin %7'sinin ve kadınların %12'sinin ölümüne neden olmaktadır. Tütün kullanımına bağlı olarak 7 milyon⁵ insanın öldüğü düşünülmektedir, bunun 600 000'i (170 000'i çocuk) pasif içicilik sebebiyle ölmektedir, 2030 yılında 8 milyon insanın tütün kullanımına bağlı hastalıklardan dolayı öleceği tahmin edilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Hane Halkı Sağlık Araştırması, 2017). Tütün kullanımının kontrol altına alınması ile bu ölümler azaltılabilir.

2.1.2.1. Sigaranın Aktif Kullanıcılara Doğrudan Zararları

Dünya genelinde bulaşıcı olmayan hastalıklar sebebiyle ölenlerin %48'i kalp ve damar hastalıklarından, %21'i kanserlerden, %12'si kronik solunum hastalıkları ve %3,5 diyabetten ölmektedir. 2017 yılında ülkemizde BOH'lara bağlı ölümlerin (78.271.000 nüfusla) yüzdesi %88'dir. Türkiye'de toplam BOH ölümü 392.000 ve BOH'lara bağlı erken ölme riski %17'dir (T.C. Sağlık Bakanlığı Hane Halkı Sağlık Araştırması, 2017: 14-15). Sigara içmek (tütün kullanımı), bulaşıcı olmayan pek çok hastalığın (BOH) sebebidir ve hastalığa yakalanma riskini arttırmaktadır. BOH, herhangi bir enfeksiyon etkeni ile ilişkilendirilmeyen, bulaşıcı olmayan ve çoğu kez uzun süreli olan (kimi zaman yaşam boyu sürebilen), yavaş seyirli, kronik (süreğen) bir dizi hastalığı ifade etmektedir. (Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü, 2019, erişim tarihi: 02.05.2019).

⁵ <https://tobaccoatlas.org/topic/deaths/> internet adresinde 2016 yılı için bu bilgi, 7.1 milyondan fazla ölüm ve bu ölümlerin 6.3 milyonu aktif içici, 884.000 bini pasif içici.

Bulaşıcı olmayan hastalılar, kapsamına giren başlıca hastalıklar kalp ve damar hastalıkları, kanser, kronik solunum yolu hastalıkları, felç, diyabet, kısırlık ve ruh sağlığı bozukluğudur.

İnsan vücudundaki damarların iç yüzeyi pürüzsüzdür ve kan damar içinde rahatlıkla hareket edebilmektedir. Sigara içen bireylerde damar yapısı bozulmakta ve damar sertliği gelişmektedir, bunun yanında sigarada bulunan nikotin, kanın yapısında değişikliklere yol açmaktadır. Damar ve kan yapısındaki bozulmalar kan akışını yavaşlatır ve zamanla damar içinde pıhtılar oluşmasına sebep olarak, damar tıkanıklığına sebep olmaktadır. Kalbi besleyen damarın tıkanması sonucunda kalp rahatsızlıkları baş göstermektedir. Ayrıca sigara içmekten dolayı bozulan damarlarda kanın içinde bulunan diğer maddeler de birikir ve hipertansiyon ve kolesterol yüksekliği gibi hastalıklar ortaya çıkar ve bu hastalıklar da kalp sağlığını etkilemektedir. Sigara içmek kalp hastası olma riskini 3 kat arttırmakta, kalp krizi riskini 1-4 kat arasında arttırmaktadır. Bozulan damarlar ve kalbin de görevini düzgün yerine getirememesinden dolayı beyin damarlarının tıkanması ya da kanaması sonucu insan bedeninin bir kısmının veya tamamının felç olması, yani halk arasında inme dediğimiz hastalık da ortaya çıkmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Koru, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019; Şengelen vd. 2007; Arnson vd. 2010).

Tütün ve tütün mamulleri başta akciğer kanseri olmak üzere mide, pankreas, böbrek, kolon ve mesane kanserine ve lösemiye sebep olmaktadır. Akciğer kanserlerinin nedeni %90 sıklıkla sigara olmaktadır. Sigara içmek akciğer kanseri olma riskini 22 kat arttırmaktadır. Kanser teşhisinden sonra hastaların yaklaşık %70'i sigarayı bıraktığı %30'u sigara içmeye devam ettiği görülmüştür. Bunu sonucunda da sigara içmeye devam eden bireylerin tedavilerinde etkinliği azaldığı, tedaviye bağlı yan etki ve komplikasyonların daha sık görüldüğü, yaşam kalitesi bozulduğu ve sağ kalım süresi kısaldığı tespit edilmiştir (Şengelen vd. 2007).

Kalp-damar ve kanser dışındaki insanın kaliteli yaşam sürdürmesini etkileyen sigaranın sebep olduğu diğer önemli bir hastalık kronik solunum yolu ve akciğer hastalıklarıdır. Sigara içerken nefesle birlikte çekilen dumanın içindeki zehirli maddeler ve sigara dumanının sıcaklığı solunum yolu organlarının yüzeylerindeki ince tüylerin ve akciğerlerimiz içindeki hava keseciklerinin bozulmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda solunum yolu organları dışardan gelebilecek her türlü zararlı maddenin getireceği zatüre, astım, bronşit gibi hastalılara karşı savunmasız

kalmakta ve bronşit olma riski 10 kat artmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Korumu, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019).

Sigara içmek kadınlarda erken menapoza girme, yumurtalık fonksiyonlarının bozulması gibi rahatsızlıklara; erkeklerde ise, sperm sayısının ve sperm kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca gebelik esnasında sigara kullanan ve temiz nefes almayan anne, bebeğini de temiz havadan mahrum bırakır ve gelişimini engeller bu şekilde gebeliklerinde sigara içmeye devam eden kadınlar düşük doğum yapma ve erken doğum riski artmaktadır. Kanseri türleri içinde en tehlikeli olan rahim ağzı kanseri olma riski sigara içen kadınlarda 16 kat artmaktadır. (Arnson vd 2010; Gray vd. 2009).

Bu başlık altında değinilmeyen sigaranın sebep olduğu birçok hastalık bulunmakla birlikte son olarak XXI. yüzyıl vebasısı olarak adlandırılan ruh sağlığı hastalıkları üzerindeki sigaranın etkisinden bahsetmek gerekmektedir. Sigaranın içinde bulunan nikotinin bağımlılık yapması, beyni ve sinir sistemini etkileyerek sigara içen bireylerde rahatlamaya, dikkat toplamaya ve keyif almaya yol açmaktadır. Bu etkiler altında birey düzenli sigara kullanmaya başlamakta, günlük sigara kullanımını arttırmakta ve/veya kullanım süresini uzatmaktadır. Bağımlılığının da giderek artmasıyla sigarayı bırakmak zorlaşmaktadır. Sigarayı bırakma aşamasında da nikotinden yoksun kalınması bireylerin ruhsal problemlerini ortaya çıkartmaktadır. Öte yandan, stres bozukluğu, depresyon, sosyal fobi, psikotik bozukluk gibi ruhsal hastalıkları olan bireylerin daha fazla sigara bağımlısı olduğu görülmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Korumu, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019). Ruhsal hastalıklar sigara kullanımını, sigara kullanımı ruhsal hastalıkları etkilemekte ve kısır döngü devam etmektedir.

2.1.2.2. Pasif İçicilik ve Zararları

Sigara içen bireyin kendine verdiği zararın yanında çevreye verdiği zararlar tartışılmaz bir gerçektir. Çevreye olan zararı sigaranın içindeki tütünün yanması ile oluşan dumanın etkileridir. Sigara içmeyen sadece sigara dumanına maruz kalan ve bu dumandan zarar gören birey ise pasif içici olarak tanımlanmaktadır. Sigara dumanının pasif içiciye olan etkisinin çoğu sigaranın yanma bölgesinden yayılan

dumandan, çok az bir bölümü ise içen kişilerin dışarı verdikleri nefesten oluşmaktadır (Şengelen, 2011: 14-16). Tütünün yanması ile oluşan dumandan çevreye yayılan kısmı, içen kişinin içine çektiği kısımdan daha zararlıdır çünkü sigaranın filtresi çoğu zararlı maddeyi süzmektedir.

Dünyada başkalarının tükettiği sigaranın dumanına maruz kalmaktan kaynaklanan ölümler, trafik kazaları ve uyuşturucu madde kullanımına bağlı ölümlerden çok daha fazla olduğu ortaya konmaktadır. Sigara dumanında 4000'den fazla bulunan kimyasal maddenin en az 250'sinin zararlı olduğu ve 70'den fazlasının kansere sebep olduğu bilinmektedir. Sigara dumanına çok kısa süreli maruz kalmak önemsiz gibi görünse de sigara dumanının zararlı etkileri görülmektedir. Sigara dumanına maruz kalma süresi uzadıkça zararlı etkilerde artmaktadır. Çocuklar ve hamile kadınlar sigara dumanının zararlı etkilerine karşı çok daha hassas olmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Koru, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019).

Sigara dumanına maruz kalındığında gözlerde yanma ve sulanma, baş ağrısı, burunda rahatsızlık, kalp atışı ve tansiyon yükselmesi, nefes alıp vermede zorlanma, öksürük, var olan hastalıkların alevlenmesi ve alerjik reaksiyonlar sigara dumanının direk etkisini göstermektedir. Ayrıca kalp hastalığı olan bireyler kalp krizi geçirebilmektedir (T.C Sağlık Bakanlığı, Havanı Koru, 2019, erişim tarihi: 07.08.2019). Bu etkilerin yanı sıra aktif sigara içen bireylerde görülen BOH'lar pasif içici bireylerde de görülmektedir. Pasif içici bireylerde en çok kalp-damar hastalıkları, akciğer ve solunum yolu hastalıkları görülmektedir. Pasif içicilikte kalp ve damar hastalığı görülme riski %60 olduğu araştırmalar sonucu ortaya konmuştur, sigara dumanına maruz kalan ve nikotin alan bireylerde kandaki trombositlerin arttığı, kan akımının yavaşladığı ve kan pıhtılaşması görüldüğü bunun sonucunda kan damarlarında bozulma meydana gelmesiyle kalp hastalığı nüks etmektedir (Şengelen, 2014: 14-16). Sigara dumanına maruz kalmak akciğer kanserini %32 oranında arttırırken, kocası sigara içen kadınlarda akciğer kanserine yakalanma riski 1.2-2 kat artmakta ve ebeveynleri sigara içen çocuklarda bronşit gibi solunum yolu hastalıkları belirgin şekilde artış göstermektedir (Yeşilay, Mayıs 2019: 20-21).

Prof. Dr. Erkan Ceylan'ın Yeşilay dergisinin Mayıs 2019 sayısına verdiği röportajda "Ülkemizde her yıl eşlerinin sigara içmesinden dolayı 4000 pasif içici eş, işyerinde sigara içilmesinden dolayı 4500 dolayında pasif içici mesai arkadaşı ve anne babasının sigara içmesinden dolayı 1500 dolayında çocuk hayatını kaybettiğini"

ifade etmektedir. Bu ölümler hepimizin hayatında maddi ve manevi kayıplara yol açmaktadır. İnsan hayatının çok değerli olduğunu unutmamak ve sigaranın zararları konusunda bilinçli olmak, duyarlı olmak çok önemlidir.

2.1.3. Sigaranın Sosyal Maliyeti

Sigara almak için harcanan para açısından ya da sigaranın neden olduğu hastalıkların tanı ve tedavisi açısından harcanan para hem aile bütçesine hem de devlet bütçesine büyük zararlar vermektedir (Bilir, 2008). Bireyin kendi cebinden ödediği ve topluma kaybettirdiği para (hastane masrafları, iş gücü kaybı, orman yangınları, vb.) olarak sigara maliyeti hem bireysel hem de toplumsal zararlara sebebiyet vermektedir. Araştırmalar sonucunda sigara bırakma kapsamında yapılan çalışmaların maliyetlerinin, sigara kullanılması karşısında oluşacak problemlerin karşılanması için harcanan paradan daha düşük ve gerekli olduğu tespit edilmiştir (Kaya 2012: 301)i

Dünya Bankası tarafından Dünya genelinde sigaraya bağlı meydana gelen sağlık zararlarının 200 milyar dolar olduğu tespit edilmiştir. 2019 yılı DSÖ'nün yayımlanmış olduğu raporda ise 2012 yılında sigaraya atfedilebilen hastalıklar nedeniyle sağlık harcamaları dünya genelinde 422 milyar ABD doları olarak gerçekleştiği, sigaraya atfedilebilen hastalıklar ve ölümler nedeniyle verimlilik kaybının dikkate alınması durumunda, bu maliyetin 1436 milyar ABD doları kadar yüksek olduğu ve bu maliyetlerin yaklaşık %40'ının düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleştiği vurgulanmaktadır (WHO, 2019:38).

Her yıl ülkemizde sigara kaynaklı hastalıkların tedavisi için 24,5 milyar TL sağlık harcaması yapılmaktadır. Bu harcamalara verimlilik kaybından kaynaklanan ilave gizli maliyetler eklendiğinde Türk ekonomisine toplam yıllık maliyeti 69,7 Milyar TL'dir ve bu harcama miktarı GSYİH'nın % 3,6'sı kadar gerçekleşmektedir (Yeşilay, <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/sigara-uzerindeki-vergi-artisi-ile-sigaraya-erisimin-kisitlanmasi-hedefleniyor>, erişim tarihi: 11.08.2019). Geçmiş yıllar dikkate alındığında 2012 KYTA raporunda, Sosyal Güvenlik Kurumu Nisan 2010 ile Mart 2011 tarihleri arasındaki bir yıllık sürede 32.556 milyar TL sağlık harcaması yaptığı, bu miktarın 7.322 milyar TL'si (%22) kanser, kalp damar

hastalıkları akciğer hastalıkları ve üreme sağlığı sorunları için harcadığı tespit edilmektedir. Toplam sağlık harcamalarının %9'unun (2 805 milyar TL) tütüne atfedilebileceği hesaplanmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı KYTA, 2012). Oluşan mevcut durumda sigaradan alınan vergiler sonucunda elde edilen gelir sigaranın sadece sağlık sistemimizde neden olduğu yüke göre çok düşük durumda olduğu ifade edilmektedir (Yeşilay, 2019 <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/sigara-uzerindeki-vergi-artisi-ile-sigaraya-erisimin-kisitlanmasi-hedefleniyor>).

Sağlık harcamaları yanında sigara kullanımı için yapılan harcamalar da bireyler üzerinde yük oluşturmaktadır. Tütün kullanımının ekonomik yükü kapsamında tütün ürünlerini satın almak için harcanan para ve tütün kullanımıyla ilişkili sağlık problemlerinin tanısı ve tedavisi için yapılan harcamalar yer almaktadır. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması 2010 sonuçlarına göre Türkiye'deki 16 milyon sigara içen yetişkinin sigarayı satın almak için ayda ortalama 86,7 ₺ harcadığı belirtilmiştir. Sigara satın almak için harcanan paranın yıllık tutarı ise 16 milyar 646 milyon 4 ₺ olmuştur (Bilir vd. 2010). Türkiye'de 2012 yılı KYTA sonuçlarına göre sigara içenler sigara satın almak için ayda ortalama olarak 146,1 TL harcamaktadır. Sigara içen erkekler kadınlara göre ayda 47,6 TL daha fazla sigara harcaması yapmaktadır (157,6 TL ve 110,0 TL). Sigara satın almak için aylık harcama önemli şekilde artmıştır; aylık harcama 2008 yılında asgari ücretin %12,7'si düzeyindeyken 2012 yılında aylık sigara harcaması asgari ücretin %20,8'i düzeyine yükselmiştir. Türkiye'deki 16 milyon sigara içen kişi sigara satın almak için ayda ortalama 90 TL (US\$ 58) harcamaktadır. Bu miktar asgari ücretin %13'üne karşılık gelmektedir. Sigara satın almak için harcanan paranın yıllık tutarı ise 17 milyar TL (US\$ 11 milyar) olmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, KYTA, 2012). 2016 yılına gelindiğinde, 20 adetlik 1 paket sigaranın ortalama fiyatı 10,5 TL, aylık sigara harcaması 269,4 TL olarak belirlenmiştir. Bu harcama asgari ücretin %20,7'si düzeyinde gerçekleşmektedir⁶ (WHO, T.C. Sağlık Bakanlığı, GATS, 2016)

Sigaradan dolayı meydana gelen ölümler, bugün dünyada en önemli sağlık sorunu olarak kabul görmüştür ve AIDS, trafik kazaları, yasa dışı madde bağımlılığı ve terörün önüne geçmiştir. Bu sebeplerle Türkiye'de, sigara bağımlılığını azaltmak amacıyla yapılacak çalışmalar hem yeni nesillerin sağlığının korunacağı hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Oğuztürk vd. 2012: 104).

⁶ 2016 yılı için asgari ücret net 1300 TL olarak, aylık sigara harcaması 269,4 yerine 270 tl olarak kabul edilmiş ve hesaplama yapılmıştır. (270/1300=0.27...)

2.1.4. Sigaranın Ekonomik Değeri

Türkiye’de fındık ve üzümden sonra en önemli tarımsal ihraç ürünü tütündür. Fakat 2012 yılından itibaren tütün ithalimiz ihraç değerlerimizin üzerinde gerçekleşmektedir. Ülkemizde üretilen sigaraların içinde ithal tütün oranı daha fazladır. Ayrıca TEKEL’in özelleştirilmesinden sonra sigara üreten şirketlerin yaklaşık %90’ı yabancı şirketlerden oluşmaktadır (Tütün Raporu, 2018: 8-9).

2.1.4.1. Sigara Üretimi, İthalatı, İç Satışı ve İhracatı

Ülkemizde çeşitli kalitede tütünler üretilmektedir. Üretilen bu tütünlerin yapraklarından yararlanılarak, büyük bir bölümü sigaradan oluşmakla birlikte, puro, pipo, nargilelik ve sarmalık kıyılmış tütün gibi tütün mamulleri üretilmektedir. Aynı zamanda sigara üretim hacmi yanında tüketim hacmi ve hasılayı olarak tütün ürünleri içinde en büyük paya sahiptir (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013). Çeşitli kalitede tütün üretmemize rağmen Türkiye’de üretimi gerçekleştirilen sigaraların tamamı yerli tütün ile üretilmemektedir. Türkiye tütün ihraç ettiği gibi tütün ithal de etmektedir. 2012 yılından itibaren, ülkemizde fındık ve üzümden sonra en önemli tarımsal ihraç ürünü olan tütünün ithalatı ihracatını geçmektedir. Türkiye Tütün Eksperleri Derneğinin 2018 yılı tütün raporunda; 2017 yılında 51.028 ton tütün, 352.6 milyon dolar karşılığı ihraç edildiği, buna karşılık 99.773 tona tütün ithal edilip karşılığında 522,7 milyon dolar ödendiği ifade edilmektedir. İthalatın ihracattan fazla olmasının sonucunda iç piyasa da satılmak için üretilen sigaraların içinde yerli tütün oranını azalmaktadır. 2003 yılında %42,07 olan bu oran 2017 yılında %12 olarak gerçekleşmektedir (Tütün Raporu, 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu 2015 yılı verilerine göre tütün ürünleri imalatının %89,3’ ü yabancıların kontrolü altında olduğu belirlenmiştir (Tütün Raporu, 2018). Türkiye sigara üretim ve tüketim Tablo 2’ de Türkiye’de gerçekleşen adet sigara üretimi, iç piyasa da satılan ve ihracat edilen sigara adetleri ile hasılatı göstermektedir. 2018 yılında 172.038.884.780 adet sigara üretimi gerçekleşmiş, 118.541.720.970 adet iç piyasada satışı gerçekleşmiş bu satıştan 62.676.353.709 TL hasılat elde edilmiştir. Bu yılda 49.485.583.400 adet sigara ihracatından 476.801.544

\$ hasılat elde edilmiştir. Tablo da gösterilmese de Türkiye sigara ithal etmemektedir. 2003 yılından günümüze kadar sadece 2007 yılında 6.985.000 adet sigara ithal etmiştir. Tabloya baktığımızda 2010 ve 2011 yıllarındaki yüksek miktarlı üretim düşüşü dikkate alınmadığı sürece yıllar itibari ile sigara üretim adedi artmaktadır. İç satış ve ihracat değerlerinde ise dalgalanma gözlemlenmektedir. Fakat özellikle son yıllarda iç satış miktarları artma eğilimindedir, 2018 yılına gelindiğinde 2017 yılına göre 12.317.966.530 adet sigara daha fazla iç piyasada satışı gerçekleşmektedir. 2003 yılından itibaren gerçekleşen artış miktarlarına göre en yüksek artış miktarı 2018 yılında gerçekleşmiştir. Öte yandan satış miktarları değişmekle birlikte sigara satış hasılatı hep artmaktadır. Yaklaşık %90 yabancı yatırımcılara ait olan bir piyasada iç satış ve ihracat rakamlarının artmasından fayda sağlayacak olan elbette ki yerli üretici olmayacaktır.

Tablo 2. Sigara Üretimi, İç Satışı ve İhracatı

Yıllar	Üretim (İhracat Dahil)	İç Satış		İhracat	
	Miktar (Adet)	Miktar (Adet)	Perakende Satış Hasılatı (TL)	Miktar (Adet)	Bedel (\$)
2003	120.943.286.260	108.157.063.150	10.570.000.000,00	12.961.347.000	-
2004	117.837.981.610	108.870.390.620	11.201.875.031,00	9.142.850.000	-
2005	114.572.421.100	106.716.505.496	12.284.702.594,00	11.701.282.000	-
2006	125.807.062.000	107.908.692.050	15.272.192.402,28	16.927.678.280	147.290.888,91
2007	126.119.539.320	107.454.965.620	16.687.091.932,56	18.383.867.800	189.340.182,92
2008	135.041.446.800	107.858.908.399	18.342.201.352,04	25.658.999.200	228.951.950,11
2009	132.912.630.061	107.554.976.198	20.402.965.760,09	20.366.024.800	204.175.613,05
2010	115.238.165.761	93.354.256.336	24.041.960.283,39	24.037.012.800	246.852.616,18
2011	112.083.047.080	91.217.479.040	24.598.105.743,60	24.326.238.400	249.727.418,25
2012	134.454.421.720	99.257.052.660	30.588.330.135,85	32.393.076.000	337.160.145,59
2013	130.597.511.840	91.659.534.370	32.646.104.242,73	36.794.600.000	380.636.743,26
2014	142.894.873.580	94.681.206.450	34.624.817.146,63	44.761.164.800	475.003.599,21
2015	156.195.471.340	103.210.236.100	39.648.844.291,13	47.818.361.000	464.304.320,14
2016	159.907.424.720	105.488.652.808	47.950.493.321,01	50.539.562.500	506.099.855,16
2017	156.907.085.760	106.223.754.440	55.966.662.595,85	49.339.750.500	484.523.369,32
2018	172.038.884.780	118.541.720.970	62.676.353.709,38	49.485.583.400	476.801.544,43

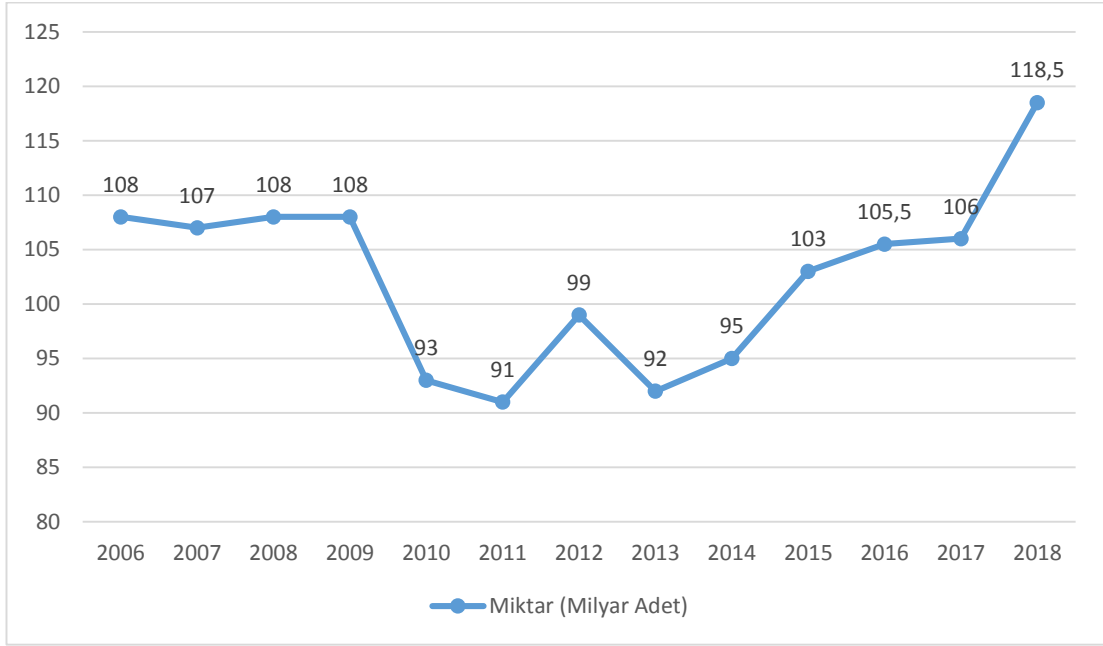
Kaynak: Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı, (<https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Menu/22/Tutun-Ve-Tutun-Mamulleri-Daire-Baskanligi>, çevrimiçi: 15.05.2019)

2.1.4.2. Sigara Tüketimi ve Kaçak Sigara

Dünya genelinde çok sayıda ölüme sebep olan ve DSÖ tarafından kontrol altına alınmaya çalışılan sigara tüketimi, ülkelerin uygulamaya koyduğu tütün mücadele yöntemlerinden etkilenmektedir. Ülkemizde tütün ve tütün mamulleri tüketimi ile mücadele etmektedir. Bu mücadele yöntemlerinin hangisinin sigara tüketimi üzerinde etkili olduğu birçok araştırmaya konu olmakla birlikte genel anlamda sigara tüketiminin farklı sebeplerden etkilenmektedir.

Türkiye hem sigara üretiminde hem de tüketiminde dünya değerleri karşılaştırıldığında ilk on ülke içerisinde yer almaktadır. 2018 yılı içinde 118.5 milyar adet olarak gerçekleşmektedir. Şekil 1’de gösterilen resmi sigara tüketim miktarlarına bakıldığında dalgalanma gözlenmektedir. İstikrarlı bir azalıştan söz edilemez ayrıca son yıllarda sigara tüketimi artış göstermektedir fakat 2008 yılı ile 2012 yılı içerisinde olumlu bir azalış gözlenirken, 2013 yılından itibaren sigara tüketimi ciddi anlamda artmaktadır. 2008 yılı itibariyle DSÖ MPOWER stratejileri doğrultusunda tütün ve tütün ürünleri ile mücadeleye başlanmasından itibaren sigara satış miktarlarında azalma beklenirken 2018 yılı itibariyle son 10 yılın en yüksek miktarına ulaşmaktadır.

Şekil 1. Türkiye’de Kayıtlı Tüketilen Sigara Miktarı (Milyar Adet)

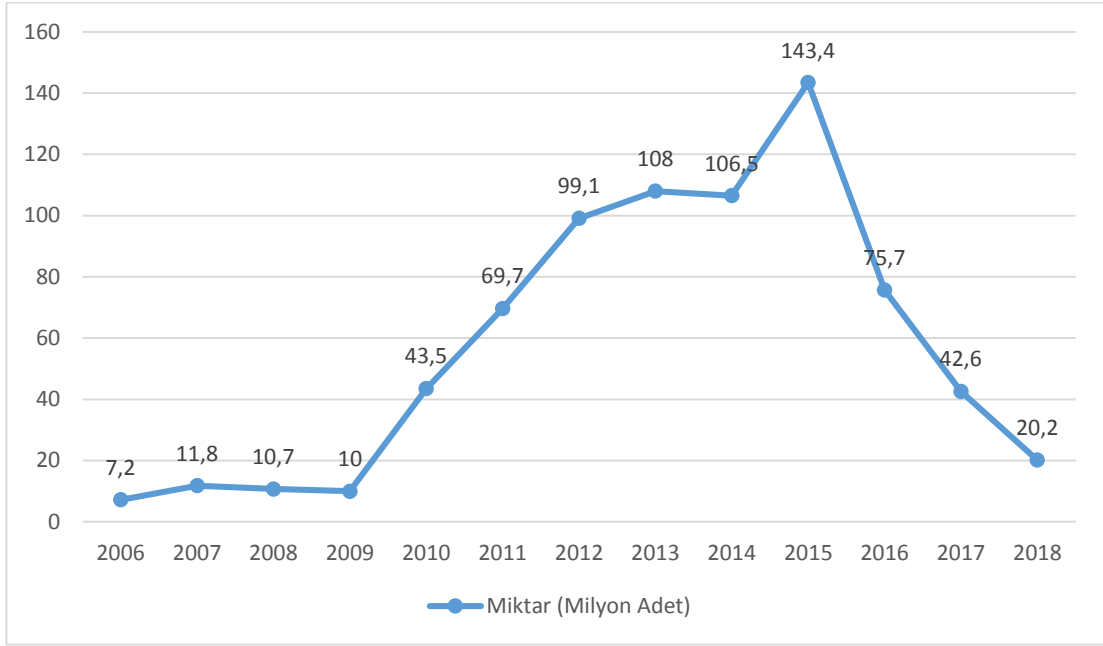
Kaynak: Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı⁷

(http://www.tutuneksper.org.tr/files/sidebar/Tutun_Raporu_2018.pdf) (çevrimiçi: 25.07.2019)

Sigara ile mücadele ederken hukuki ve idari düzenlemelerin, uygulamaların yanında sigara fiyatının vergiler ile artırılması ve alım gücünün zayıflatılması amaçlanmaktadır. Fakat bu uygulama ile yasal yollardan sigara alamayan bireyler kaçak sigara tüketimine yönelmektedir. Kaçak sigara tüketiminin miktarlarına ulaşılması mümkün olmamakla birlikte 2012 yılında KTYA kapsamında yapılan araştırmada sigara içenlerin sigara satın aldıkları yer değerlendirildiğinde %91,3 oranında dükkanlardan satın aldıkları, büfe ve gümrüksüz satış mağazasından satın alanların oranı da eklenince %96.2 olmaktadır. Öte yandan yasal olmayan yollardan sigara satın aldıklarını ifade eden %2,8 kişi bulunmaktadır. Satılan sigaralar üzerinde TAPDK bandrolünün bulunmaması kaçak yolla satıldığını göstermektedir. 2012 yılında bandrolü bulunmayan %9,6 oranında kaçak sigara satışı yapılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, KYTA, 2012). 2016 yılında ise %8,4 oranında olduğu tahmin edilmektedir (WHO, T.C. Sağlık Bakanlığı, GATS, 2016).

⁷ Not: Şekil 1 Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı 2018 tütün raporu ve tablo 2’deki bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Kusurlu değerler tam değerlere yuvarlanarak kayda alınmıştır.

Şekil 2. Türkiye’de Kayıtlı Tüketilen Sigara Miktarı (Milyar Adet)

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü KOM Raporları

<https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2018-RAPORU-TURKCE.pdf>, çevrimiçi: 20.07.2019)

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlar ile Mücadele Başkanlığının hazırlamış olduğu raporlar doğrultusunda yasa dışı yollar ile ülkemize sokulmaya çalışılan kaçak sigara miktarları şekil 2’de gösterilmektedir. 2018 yılına ait kom raporunda ifade edildiği üzere emniyetin yapmış olduğu operasyonlardaki olaylara bakıldığında kaçak tütün mamulleri ülkemize; güneydoğu sınırlarımızda bulunan dağlık araziler üzerinden sırtçılık yöntemiyle taşınmakta, gümrük kapılarında aldatıcı işlemler yapılarak sokulmakta, ülkemize yolcu girişlerin yoğun olduğu gümrük kapılarında karınca tabir edilen yolla yolcu muafiyetinin kötüye kullanılması şeklinde olduğu görülmektedir (KOM Raporları, 2018)

Sigara satış hacmi olarak dünyadaki ilk on ülke içinde yer almamız ve çevremizde komşu olduğumuz ülkeler içerisinde en yüksek fiyatlı sigara satışını gerçekleştirmemiz bizi sigara kaçakçılığının pazarı haline getirmektedir (Tütün Raporu, 2018).

2.2. SİGARA İLE MÜCADELEDE ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ

Tütün kullanımının sağlığa zararları konusunda ilk tepkiler 1950’li yıllarda Amerika’da başlamış ve 1967 yılında yayınlanan raporda, sigaranın akciğer kanseri oluşumunda başlıca etken olduğu tespit edilmiştir. Sigaranın sağlığa zararları hakkındaki gerçekler artmaya başladıkça tütün ürünleri ile ilgili mücadeleler artmaya başlamıştır. Dünya Tütün ve Sağlık Konferansları yapılmaya başlanmış ve bunların ilki 1967 yılında New York City’ de yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü, 1970 yılında bir rapor yayınlamış ve sigaranın sağlığa zararlarından bahsetmiştir, 1980 yılında DSÖ “Sigara ya da Sağlık” adlı proje geliştirerek bireylerin sağlıklı yaşamaları için sigaradan uzak durmaları gerektiğini vurgulamıştır. 1988 yılında 31 Mayıs “Dünya Sigarasız Günü” (World No- Tobacco Day) ilan edilmiş ve dünya çapında çalışmalar yapılarak sigarasız bir yaşam planlanmıştır (Yücel, 2007: 13).

2008 yılında DSÖ tarafından M-POWER paketi çerçevesinde 6 temel strateji belirlenmiştir. Bu stratejilerden biri de tütün ve tütün mamulleri üzerindeki vergi yükünün arttırılmasıdır. Vergilerin arttırılması, tütün kullanımını azaltmak için oldukça uygun maliyetli (kişi başına 0,05 ABD Doları gibi düşük bir maliyet) bir yöntem olmakla birlikte DSÖ tarafından en iyi satın alma müdahalesi olarak kabul edilmektedir. Tütün vergilendirmesi bu yönüyle düşük ve orta gelirli ülkelere, her yıl uygulanması uygun bir yöntemdir. Aynı zamanda Vergilerin arttırılması devlet gelirlerini arttırır ve bunu sonucunda sağlık sektörü finansmanının genişletilmesine yardımcı olabilir (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019:106-116).

2.2.1. Sigara ile Mücadele ve Yöntemleri

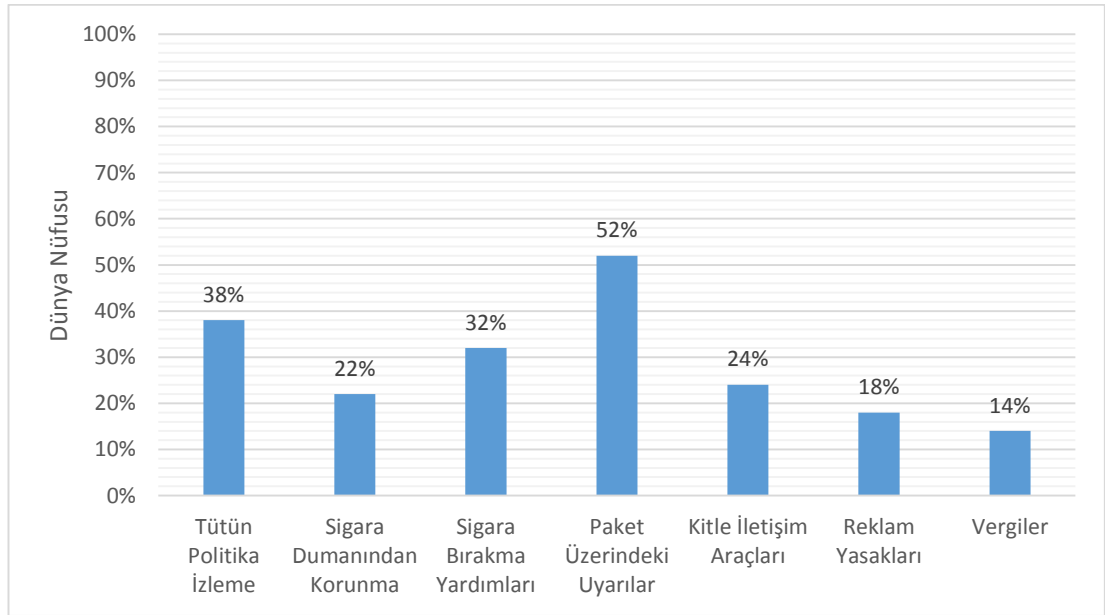
Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO), sigarayı dünyada en büyük sağlık sorunu olarak kabul etmiştir. Sigaranın yol açtığı ölümlerin, AIDS, trafik kazaları, yasa dışı madde kullanımı ve hatta terör gibi sebeplerin toplamından daha fazla olduğu araştırmalar sonucu elde edilmiştir (Bilir, 2009). Sigaranın zararlarını azaltmak amacıyla 2003 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından “Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi” hazırlanmış, hazırlanan bu sözleşmeyi ilk imzalayan ülke Norveç olmuştur. Türkiye’de 2004 yılında bu sözleşmeyi imzalayan ülkelerden

biri olmuştur (Güler, 2015). 2008 yılında ise bu sözleşme maddelerinin uygulanmasını kolaylaştırmak adına M-POWER paketi çerçevesinde 6 temel strateji belirlenmiştir (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2017).

Bu stratejiler;

- ✓ Tütün kullanımı ve tütün koruma politikalarını izlenme,
- ✓ İnsanları pasif sigara dumanı zararlarından korunma,
- ✓ Tütün kullanımının bırakılmasına yönelik uygun yardım önerme,
- ✓ Tütün kullanımının tehlikeleri konusunda uyarma,
- ✓ Tütün ürünlerinin reklam, promosyon ve sponsorluğunun yasaklanma,
- ✓ Tütün ürünlerinden alınan verginin oran ve miktarlarını artırmaktır.

Şekil 3: Seçilen Tütün Kontrol Politikalarının Kapsadığı Dünya Nüfusunun Payı, 2018

Kaynak: (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019). (erşim tarihi: 27.09.2019)

Dünya üzerinde yürütülen tütün mücadelesinde, MPOWER kapsamında yürütülen yöntemlerden en yaygın olanı paket üzerindeki uyarılardır. Dünya nüfusunun %52'si bu uyarılar ile karşılaşmaktadır. Öte yandan vergiler en az uygulanan yöntemdir. Dünya nüfusunun sadece %14'ü tütün ürünü satın alırken yüksek vergiler ile karşılaşmaktadır. Bu uygulamalar içinde ülkemiz de en az yaygın olan tütün politikaları izlenmesidir. %80 üzerinde bir oran ile dünya üzerindeki

birçok ÷lkeye göre daha yüksek vergi yükü uygulaması gerekleŖmektedir (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019).

i. Tütün Politika İzleme

1980’li yıllardan önce Türkiye tütün ve tütün ürünleri ile mücadelede uygulanan bir politikası olmamıŖtır. Eski Türk filmlerinde oyuncuların sigara içtiği sahnelerin varlığı bunun en güzel örneğidir. Türkiye’de tütün kontrolü politikaları Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan ‘‘Elveda Sigara Merhaba Hayat’’ kampanyası ile 1988 yılında baŖlatılmıŖtır. 1991 yılında TBMM tarafından kabul edilen tütün kontrolü yasası veto edilmiŖ ancak 1996 yılında 4207 sayılı ‘‘Tütün rnlerinin Zararlarının nlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun’’ kabul edilerek yasalaŖma saęlanmıŖtır (Bilir ve Özcebe, 2013: 1-3). 2008 yılında M-Power stratejileri ile tamamen hayatımızın içinde olan politikalar daha yakından takip edilmeye baŖlanmıŖtır.

Sağlık Bakanlığı tarafından 15 yaŖ üzeri bireylerin sigara kullanım sıklığı takip edilmektedir. Türkiye Sağlık AraŖtırması toplumsal cinsiyet istatistikleri verilerine göre, 2016 yılında toplam nüfus içinde sigara kullanımı %30,6 iken bu oran erkeklerde %44,1, kadınlarda %17,4’tür (TK). Yasalar ile desteklenen tütün politikalarının izlenmesi ve yürütülmesi için Sağlık Bakanlığı bünyesinde Tütün ve Madde Bağımlılığı ile Mücadele Dairesi ve il bazında sağlık müdürlüklerine bağlı il tütün kontrol kurulları kurulmuŖtur, ayrıca bu kurul yeleri yapılan program dhilinde yasanın uygulanma durumunu denetler ve gerekirse ceza uygulaması yaparlar (Bilir ve Özcebe, 2013: 3)

ii. Sigara Dumanından Koruma

Ttnle mücadele kapsamında baŖlayan yasakların ilki 1975 yılında ABD’nin Minnesota eyaletinde ‘‘kapalı alanlarda temiz hava uygulaması’’ adı altında uygulanmıŖtır (Güler, 2014). Ülkemizde ise 4207 sayılı kanunun 2.md sinde 2008 yılı deęiŖiklięi ile ‘‘Kamu hizmet binalarının kapalı alanlarında, koridorları dahil olmak üzere her türlü eğitim, sağlık, üretim, ticaret, sosyal, kültürel, spor, eğlence ve benzeri amaçlı özel hukuk kiŖilerine ait olan ve birden çok kiŖinin girebileceği

(ikamete mahsus konutlar hariç) binaların kapalı alanlarında” sigara içilmesi yasaklanmıştır.

iii. Sigaranın Bırakılması İçin Uygun Yardımlar

Yasalar oluşturulmuş fakat paralel şekilde idari yapılar oluşturulamamıştır. Sigara bırakma konusunda ilk destek KETEM (Kanser Erken Teşhis ve Eğitim Merkezleri) tarafından verilmiş fakat yeterli olmamıştır. Dünyada yaygın olarak bulunan sigarayı bıraktırma polikliniklerinin ilki 1955’de Stockholm’de kurulmuş, ülkemizde ise 1992’de Uludağ Üniversitesi bünyesinde Bursa’da kurulmuştur (Uzaslan vd, 2003: 1). Bugün her ilde hem devlet hem de özel hastanelerde sigara bırakma poliklinikleri mevcuttur. Sağlık Bakanlığı sigarayı bırakma danışma hattı “ALO 171” kurulmuş ve 2010 yılında faaliyete geçmiştir. Bunu yanında Yeşilay çok çeşitli projeler ile sigara ile mücadele konusunda destek sağlamaktadır.

iv. Tehlikeleri Uyarma

Sigaranın zararları konusunda uyarıların başında Yeşilay tarafından hazırlanan “Sigarayı Bırak Hayatı Bırakma” sloganı ile gösterilen kamu spotlarıdır. 4207 sayılı kanunun 4.mdsi 7.fıkrası şöyle demektedir:

“Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan özel televizyon kuruluşları ve radyolar, ayda en az doksan dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayınlar yapmak zorundadır. Bu yayınlar, asgari otuz dakikası 17:00-22:00 saatleri arasında olmak üzere 08:00-22:00 saatleri arasında yapılır ve yayınların kopyaları her ay düzenli olarak Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna teslim edilir...”

Bu yayınlar insana önemli uyarılarda bulunmaktadır. Ayda en az doksan dakika olarak zorunlu tutulması ve daha çok kişiye ulaşması beklenen saatlerde yayın yapılması zorunlu hale getirilmiş olsa bile uygulama yeterli değildir. Ayrıca bu kanunda belirtilen uyarı yazıları, resim, şekil veya grafik mesajlarıyla, paket üzerinde yer verilen markanın yazım şekli, yazı karakteri ve boyutu, paket üzerindeki konumu, paketlerin rengi, paket üzerinde yer verilen uyarı mesajları, diğer zorunlu yazı, ibare ve şekiller dâhil olmak üzere tek tip olarak tasarlanmış düz ve standart

paketler ile ilgili hususlar Sağlık Bakanlığının uygun görüşü alınarak Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmelikle düzenlenmektedir (4207 sayılı Kanun).

Sigaranın zararları konusunda çocukları ve gençleri bilinçlendirmek önemlidir. Bunun için ilgili kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda eğitim verilmesi için bir müfredat hazırlanmaktadır. Tütün ürünleri tüketiminin ve tütün dumanına maruz kalmanın oluşturduğu sağlık riskleri konusunda gerekli uyarılar genç yaşta yapılarak bu ürünlerin kullanımının azaldığı sağlıklı nesiller açısından önem arz etmektedir.

v. Reklam, Promosyon ve Sponsorluğun Yasaklanması

1996 yılına kadar ülkemizde sigara firmalarının reklamlarının yayınlanması yasak değildi. 1996 yılında kabul edilen Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun ile birlikte reklam ve tanıtım yasaklanmıştır. Bu kanunun 2008 yılı değişikliği ile tütün ve tütün ürünlerin kullanılmasını özendirici kampanyaların düzenlenemeyeceği, herhangi bir etkinlik kapsamında tütün ürünleri üreten ve pazarlamasını yapan firmaların isimlerini, amblemlerini veya ürünlerinin marka ya da işaretlerini kullanılarak sponsorluk faaliyeti uygulanması yasaklanmıştır. Tütün ürünleri hiçbir şekilde bedelsiz olarak eşantyon ve promosyon adı altında dağıtılamaz maddesi kanunda ifade edilmiştir.

vi. Vergi Uygulamalarının Arttırılması

Vergi artışı yoluyla tütün ve tütün ürünlerinin fiyatının artırılması tütün tüketiminin azaltılmasında kullanılan yöntemlerden biridir. Sigaranın fiyatının her %10 artışında, yüksek gelirli ülkelerde sigara tüketiminin yaklaşık %4, düşük ve orta gelirli ülkelerde ise yaklaşık %8 azaldığı tahmin edilmektedir (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2017). Türkiye’de ve DSÖ ile iş birliği içinde olan pek çok ülkede tütün ve tütün ürünlerinden KDV gibi genel bir satış vergisi yanında özel tüketim vergisi, ithalat vergisi gibi başka vergilerde alınmaktadır. Bu vergiler içinde yüksek oranlı ÖTV uygulaması ile tütün ürünleri üzerindeki vergi yükünün arttırılarak tütün ürünlerinin tüketiminin azaltılması amaçlanmaktadır. Birçok çalışma, tütün ürünlerinin fiyatını artırmak için vergilerin artırılmasının tütün

kontrolünün en etkili tek önlem olduğunu ortaya koymaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019).

Dünya genelinde veya ülke bazında bireylerin refah seviyelerinin, gelirlerinin ve satın alma güçlerinin artması sonucunda tütün ürünleri fiyatları uygun hale gelmektedir. Bireyler için daha az maliyetli hale gelen bu ürünlerin tüketiminin azaltılmasına ve bırakmayı teşvik etmek için uygulanan vergiler yüksek oranda arttırılmalıdır. DSÖ'ne tütün ürünleri üzerinde en az %75 oranında vergi yükü olması gerekmektedir. 2018 yılı itibariyle dünyadaki 38 ülke yeteri kadar yüksek vergi yükü uygulamaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019).

2.2.2. Sigara ile Mücadelede Özel Tüketim Vergisinin Kullanımı

Harcama vergileri çok geniş bir ürün yelpazesini kapsayabilse de tüm ülkeleri için alkol, tütün ve hidrokarbon yağları üzerindeki tüketim vergileri yaygındır ve hükümetler için önemli gelirler sağlamaktadır. Sigara talebinin elastik olmasından dolayı çok sayıda tüketiciye sahip olan bu malların fiyatına olan tepki, alkollü içkilerin fiyat artışına nazaran daha az olması bu mallara daha yüksek vergi konmasını ve devletlerin daha iyi gelir elde etmesi için cazip kılmaktadır. OECD ülkelerinin tamamına yakınında tütün üzerinden ÖTV alınmaktadır. Son on yılda, hükümetler bu vergileri artan bir şekilde sadece gelir arttırıcı olarak değil, aynı zamanda belirli ürünlerin tüketiminin hem sağlığa hem de çevreye zararlı olduğu düşünülen tüketici davranışlarını etkilemek için giderek daha fazla kullanmaktadır (OECD, 2018).

2.2.2.1. Dünya'da Sigara Üzerindeki Özel Tüketim Vergisi Uygulamaları ve Vergi Yükü

i. Dünya'da Sigara Üzerindeki Vergi Uygulamaları

Her ne kadar tütün vergilerini yükseltmek tütün kullanımını azaltmanın etkili bir yolu olsa da DSÖ'ne üye devletler tarafından en az benimsenen yöntem olmaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019). Son on yılda,

hükümetler bu vergileri artan bir şekilde sadece gelir arttırıcı olarak değil, aynı zamanda belirli ürünlerin tüketiminin hem sağlığa hem de çevreye zararlı olduğu düşünülen tüketici davranışlarını etkilemek için giderek daha fazla kullanmaktadır. Öte yandan sigara talebinin in elastik olmasından dolayı çok sayıda tüketiciye sahip olan bu malların fiyatına olan tepki az olmaktadır. Bu durum bu mallara daha yüksek vergi konmasını ve devletlerin daha iyi gelir elde etmesine olanak sağlamaktadır (OECD, 2018).

Özel Tüketim vergileri bir ülkede üretilip veya o ülkede ithal edilip satılan belirli bir mal üzerinden alınan spesifik ve advolarem karakterli olmaktadır. Eğer vergi satışa konu olan malın adedi, kilogramı, paket ve 100 parça gibi özellikler üzerinden miktar şeklinde alınıyorsa spesifik karakterli, satış fiyatı üzerinden oransal olarak alınıyorsa advolarem karakterli olmaktadır. Ülkeler bu vergi tiplerinden birini seçip uygulayabildikleri gibi ikisini bir arada karma yapıda da kullanabilmektedir. DSÖ tarafından takip edilen 181 ülkeden 62'si spesik vergi, 37 ülke karma yapıda, 41 ülke ise advolarem yapıda vergi uygulamaktadır sigara üzerinde. 15 ülke ise özel tüketim vergisi almamaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019).

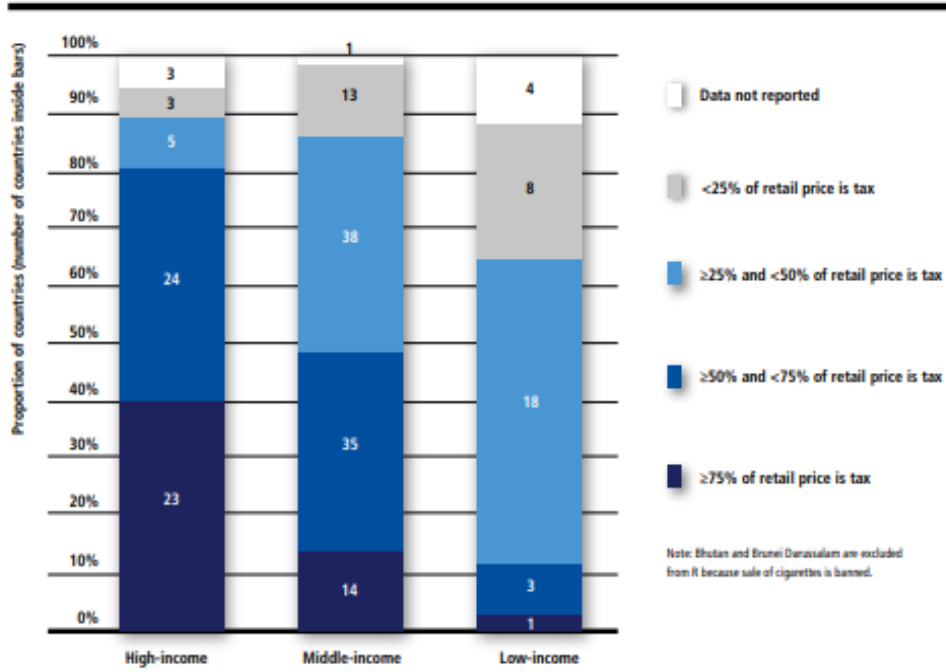
AB'ye üye ülkelerde ise sigara için KDV hariç, toplam perakende satış fiyatının asgari 57%' si kadar ÖTV uygulama zorunluluğu bulunmaktadır. Sigara dışında kalan puro, sigarillo ve tütün için spesifik veya ad-valorem tercihi ülkelere bırakılmak üzere minimum vergi oranları (maktu vergi) belirlenmiştir. AB'ye üye devletlerde sigaralara uygulayacağı minimum tüketim vergisi; ürün basına hesaplanacak spesifik vergi, perakende satış fiyatı üzerinden hesaplanan ad-valorem vergi ve katma değer vergisinden oluşacaktır (OECD, 2018).

Sigara üzerinden Özel tüketim vergisi dışında ithalat vergisi ve ülkelerin kendi iç yapıları dahilinde aldıkları farklı vergilerin yanında, alınan en önemli vergi Katma Değer Vergisidir. (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019). Dünya genelinde 168 ülkede Katma Değer Vergisi uygulamaktadır. OECD ülkeleri içinde Amerika dışında diğer üye ülkeler KDV uygulamaktadır. Amerika da ise perakende satış vergisi uygulaması bulunmaktadır (OECD, 2017). KDV tüm ürünler için satış fiyatı üzerinden hesaplanana bir vergidir ve vergiyi nihai ödeyen tüketici olmaktadır. KDV uygulayan çoğu ülkede ÖTV ve ithalat, gümrük vergileri KDV matrahına dahil olmaktadır. Sigara üzerinden alınan Özel tüketim vergisi aynı

zamanda KDV'nin vergi matrahının içine dahil olmaktadır. KDV, özel tüketim ürünlerinin vergilendirilmiş değerine eklenmektedir. Dolayısıyla, tüketim vergisi oranlarındaki artış hem tüketim hem de KDV yükünün artması anlamına gelmektedir.

Şekil 4: Dünya Ülkelerinde Sigara ile Mücadelede Vergi Uygulaması

SİGARADAKİ TOPLAM VERGİ

Kaynak: WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019,

(<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326043/9789241516204-eng.pdf?ua=1>, erişim tarihi: 7.08.2019)

Dünya üzerinde 38 ülkede %75 ve üzeri vergi alınmaktadır. Bu ülkelerden 23 tanesi yüksek gelirli, 14 tanesi orta gelirli ülkelerden oluşmaktadır ve Madagaskar tek düşük gelirli ülke olarak yüksek oranlı vergi uygulamaktadır. %50den fazla %75'ten az vergi uygulayan 35 ülke orta gelirli, 24 ülke yüksek gelirli ve 3 ülke düşük gelirli ülkelerken, dünya genelinde 83 ülkede sigara üzerinden %50'den az vergi uygulandığı görülmektedir.

ii. *Dünya’da Sigara Üzerindeki Vergi Yükü*

OECD’ye üye olan ülkelerde dahil olmak üzere dünya ülkelerinde tütün ve ürünlerinin kullanımını kontrol altına almak ve çevreye olan zararlı etkilerini azaltmak amacıyla sigara üzerinden yüksek oranlı vergi almaktadırlar. Sigara kullanımının talebinin inelastik olmasından kaynaklı tüketim azalsa dahi az oranda azalmaktadır. Uygulanan yüksek vergiler bireyler üzerindeki vergi yükünü arttırmaktadır. Bu uygulama sonucunda yüksek gelir grupları üzerinde vergi yükü daha az hissedilmekte, düşük gelir gruplarında ise daha ağır hissedilmektedir.

DSÖ 2019 raporunda, sigara üzerinden alınan verginin hesaplanması şu şekilde anlatılmaktadır. “STS” yaygın olarak tüketilen 20 adet sigara içeren 1 paket sigaranın üzerindeki toplam vergi yükü (payı) olarak ifade edilmektedir (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019).

$$STS = Sas + Sav + Sid + SVATj$$

STS, 1 paket sigaradaki toplam vergi payı,

Sas = 1 paket için hesaplanan spesifik ÖTV payı

Sav = 1 paket için hesaplanan advalorem ÖTV payı

Sid = İthalat vergisi payı

SVATj = KDV payı’nı ifade etmektedir.

Tablo 3’de OECD ülkelerinde sigara üzerinde uygulanan vergi yükü gösterilmektedir. Bu ülkeler içinde 8 ülke de vergi yükü %80 ve üzerinde gerçekleşmektedir. Bu ülkeler içinde Türkiye’de bulunmaktadır. ABD yüksek gelirli bir ülke olmasına rağmen sigara üzerinden %43,01 oranında vergi almaktadır. Tablo 3’e göre Türkiye en yüksek ÖTV vergi yüküne sahipken en düşük spesifik vergi yüküne sahiptir. Toplam vergi yükü değerlendirildiğinde %82,39 vergi yükü ile OECD ülkeleri içinde ilk sıralarda yer almaktadır. Bu vergi yükü içinde KDV’nin payı %15,25 ile yüksek bir orandır. Tabloya bakıldığında Sigara fiyatları üzerinde KDV yükünün de önemli olduğu görülmektedir. İsviçre, Kanada, Japonya ve Kore fiyat içindeki toplam ÖTV yükü %55 in üzerinde olmasına rağmen düşük KDV yükünden dolayı DSÖ’nün hedeflediği %75 vergi yükü oranına ulaşamamaktadır. Öte yandan İzlanda, İsveç ve Norveç diğer ülkelerle kıyaslandığında yüksek KDV

yüküne sahipken, toplam ÖTV yükü düşük olduğu için gene DSÖ hedeflerine ulaşamayan ülkeler arasında yer almaktadırlar.

Tablo 3. Bir Paket Sigaranın Satış Fiyatı Üzerindeki Vergi Yükü

	Spesifik ÖTV * (% RSP)	ÖTV Oranları RSP	KDV ** (Satış Vergileri) % RSP	Toplam Vergi Yükü (% RSP)
Avusturalya	49,80	0,00	9,09	58,89
Avusturya	24,36	37,50	16,67	78,52
Belçika	14,33	45,84	17,36	77,53
Kanada	57,24	0,00	8,97	66,21
Şili	43,16	30,00	15,97	89,13
Çek Cum.	33,95	27,00	17,36	78,31
Danimarka*	53,75	1,00	20,00	74,75
Estonya	30,53	30,00	16,67	77,20
Finlandiya	13,56	52,00	19,35	84,91
Fransa	13,93	49,70	16,67	80,30
Almanya	32,73	21,69	15,97	70,39
Yunanistan	40,24	26,00	19,35	85,59
Macaristan	27,26	25,00	21,26	73,52
İzlanda	36,18	0,00	19,35	55,53
İrlanda	50,36	9,20	18,70	78,26
İtalya	6,88	51,03	18,03	75,94
Japonya*	55,65	0,00	7,41	63,06
Kore	64,76	0,00	9,03	73,85
Letonya	37,47	25,00	17,36	79,83
Litvanya	32,70	25,00	17,36	75,06
Lüksemburg	7,07	46,65	17,00	70,72
Meksika	13,50	40,28	13,79	67,58
Hollanda	54,01	0,83	17,36	72,20
Y. Zelanda	58,81	0,00	13,04	71,85
Norveç	46,04	0,00	20,00	66,04
Polonya	31,13	31,41	18,67	81,25
Portekiz	37,85	17,00	18,70	73,55
Slovakya	39,54	23,00	16,67	79,21
Slovenya	35,29	21,18	18,03	74,51
İspanya	9,94	51,00	17,36	78,29
İsveç	47,50	1,00	20,00	68,50
İsviçre	28,45	25,00	7,41	60,86
Türkiye	1,89	65,25***	15,25	82,39
UK	47,33	16,50	16,67	80,50
USA	37,81	0,00	5,20	43,01

*Bir paket sigaradan miktar olarak alınan spesifik ÖTV'nin satış fiyatı (RPS) içindeki payı

** Hesaplanan KDV miktarını satış fiyatı içindeki payı

*** Bu oran 1013 sayılı CB kararı ile 67 olarak değişmiştir. Ve 1424 sayılı CB kararı ile spesifik vergi miktarı 0,4539 TL olarak değiştirilmiştir.

Kaynak: OECD, Consumption Tax Trends, 2018, <https://read.oecd->

[library.org/taxation/consumption-tax-trends-2018_ctt-2018-en#page1](https://read.oecd-library.org/taxation/consumption-tax-trends-2018_ctt-2018-en#page1)

DSÖ 2019 yılı raporunda 2018 yılı verilerine göre Türkiye yüksek vergi yüküne sahip ülkeler arasındadır. ÖTV oranları ve maktu vergi tutarları CB kararları ile farklı zamanlarda değiştirilse bile ülkemizde %80 üzerinde sigarada vergi yükü bulunmaktadır. Komşu ülkelerimizden olan Bulgaristan ve Yunanistan da %80 üstünde vergi yükü uygulamaktadır. Diğer komşu ülkelerde ise %75'den daha az vergi yükü uygulanmaktadır (WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, 2019, Tablo 9.1).

2.2.2.2. Türkiye’de Sigara Üzerindeki Özel Tüketim Vergisi Uygulaması ve Vergi Yüğü

Türkiye’de özel tüketim vergileri dört liste halinde sınıflandırılmıştır. Özel Tüketim Vergisi Kanununun (III) sayılı listesinin A cetvelinde alkollü ve alkolsüz içecekler, B cetvelinde ise tütün ve tütün ürünleri vergi oranları ve maktu vergi tutarlarına yer verilmiştir.

ÖTV Kanunun (III) sayılı listesinin (B) cetvelinde yer alan sigaraların vergilendirilmesinde, nispi ve asgari maktu vergi tutarları kullanılmaktadır. Hesaplanan vergi tutarları, birim paket içindeki her bir adet sigara için belirlenen asgari maktu vergi tutarına göre hesaplanan vergi tutarından az olamaz. Bir başka deyişle vergilemedeki en önemli husus hesaplanan nispi vergi tutarının asgari maktu vergi tutarından az olmamasıdır (Türk Vergi Kanunları, 2017).

Özel tüketim vergisi (III) sayılı listenin B cetvelinde yer alan tütün ürünlerinin vergilendirilmesine ilişkin, 1 Mayıs 2019 1013 sayılı CB kararı ile %65,25 olarak uygulanan ÖTV oranı %67’ye arttırılmıştır. 15 Ağustos 2019 tarihli 1424 sayılı CB kararı ile uygulanmakta olan vergi oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tütün ve tütün ürünleri vergilendirilirken ÖTV Kanununda üç farklı vergi dikkatimizi çekmektedir. Bunlar %67 olarak belirlenen oransal vergi, maktu vergi ve asgari maktu vergi oranıdır. Maktu vergi içinde 20 adet sigara bulunan bir paket için alınan miktardır ve satılan her paket sigaradan alınmaktadır. Asgari maktu vergi ise paketin içindeki 1 adet sigara için belirlenen bir miktardır ve 20 ile çarpılarak paketin

tamamı için bir miktar belirlenmektedir. Oransal vergi ise bir paket sigaranın satış fiyatı üzerinden kanunda yazılı oran ile hesaplanmaktadır.

Tablo 4. 1424 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile Değişen III Sayılı Listenin B Cetveli

G.T.İ.P. NO	Mal İsmi	Vergi Oranı (%)	Asgari Maktu Vergi Tutarı (TL)	Maktu Vergi Tutarı (TL)
2402.10.00.00.11	Tütün içeren purolar	40	0,3506	0,4686
2402.10.00.00.12	Uçları açık purolar	40	0,3506	0,4686
2402.10.00.00.19	Sigarillolar	40	0,3506	0,4686
2402.20	Tütün içeren sigaralar	67	0,3899	0,4539
2402.90.00.00.00	Diğerleri (Tütün yerine geçen maddelerden yapılmış purolar, uçları açık purolar, sigarillolar ve sigaralar)			
	- Tütün yerine geçen maddelerden yapılmış purolar, uçları açık purolar ve sigarillolar	40	0,3506	0,4686
	-Tütün yerine geçen maddelerden yapılmış sigaralar	67	0,3899	0,4539
	Diğer mamul tütün ve mamul tütün yerine geçen maddeler; "homojenize" veya yeniden tertip edilmiş tütün; tütün hülasa ve esansları (2403.11.00.00.00, ... hariç)	67	0,3899	0,4539
2402.11.00.00.00	Bu faslın 1 nolu alt pozisyon notunda belirtilen nargile tütünleri	63	0,0787	0,4539
2403.10.10.00.19	Diğerleri (Net muhtevası 500 gramı geçmeyen ambalajlarda olanlar)	63	0,0787	0,4539
2403.10.90.00.19	Diğerleri (Net muhtevası 500 gramı geçen ambalajlarda olanlar)	63	0,0787	0,4539
2403.99.10.00.00	Enfiye ve çiğnemeye mahsus tütün	67	0,3899	0,4539

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı

(https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/otv_oranlari_tum/15_08_2019_III_sayili_liste.pdf,

Erişim Tarihi: 21.08.2019)

Sigara satış fiyatı üzerinden kanunda belirtilen nispi oran uygulanarak bulunan miktar ile, paket içindeki 20 adet sigara için belirlenen asgari maktu vergi miktarı karşılaştırılır, nispi oran üzerinden hesaplanan miktar asgari maktu vergi miktarından az olamaz. Bu iki miktarın karşılaştırılması sonucu yüksek olan tutara bir paket sigara için belirlenen maktu vergi tutarı eklenmektedir. Nispi ve asgari vergi tutarının hesaplanmasında aşağıdaki formüller kullanılmaktadır (Vergi Rehberi, 2017: 142-143).

Nispi Vergi Tutarı = Perakende Satış Fiyatı x Nispi Vergi Oranı

Asgari Maktu Vergi Tutarı = 1 Paket Sigara (20 adet) x Asgari Maktu Vergi Tutarı

Maktu Vergi Tutarı = Sigara Paket Adedi (1 paket) x Maktu Vergi Tutarı

2019 yılı için satış fiyatı 12 TL olan bir paket sigara için KDV ve ÖTV aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

KDV dahil fiyat 12 TL

KDV hariç fiyat = $12 / 1.18 = 10,169$

KDV = $12 - 10,169 = 1,831$ TL

KDV yükü = $1,831 / 12 = 0,15258$

Nispi (oransal) vergi tutarı = $12 \text{ TL} \times 0,67 = 8,04$ TL

Asgari maktu vergi tutarı = $20 \text{ (adet)} \times 0,3899 \text{ TL} = 7,798$ TL

Maktu vergi tutarı = $1 \text{ (paket)} \times 0,4539 \text{ TL} = 0,4539$ TL

Nispi vergi tutarı > Asgari maktu vergi tutarı

Nispi vergi tutar + Maktu vergi tutarı = Toplam vergi Miktarı

Perakende satış fiyatı 12 TL olan bir paket sigara için nispi vergi tutarı (8,04 TL) ile asgari maktu vergi tutarı (7,798 TL) karşılaştırıldığında nispi vergi tutarı daha yüksek bulunmaktadır. Bunun sonucunda nispi vergi miktarı olan 8,04 TL ile maktu vergi miktarı olan 0,4539 TL'nin toplanarak bir paket sigaradan alınan toplam ÖTV miktarı 8,4939 TL bulunmaktadır. 12 TL'lik bir paket sigaradan ödenen ÖTV'nin yükü ise %70,7825 olarak hesaplanmaktadır ($8,4939/12 = 0,707825$). Sigara üzerinden alınan KDV yükü ise verdiğimiz örnekte %15,258 olarak hesaplanmaktadır. Bu durumda bir paket sigara üzerindeki vergi yükü %70,7825 + %15,258 eşitliğinden %86,04 olarak hesaplanmaktadır.

2.3. ÖZEL TÜKETİM VERGİSİNİN BİREYLERİN SİGARA TÜKETİM DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İnsan psikolojisi ve davranışları insan yaşamının devamında ve önemli kararlar almasında etkili olduğu gibi, iktisat, maliye ve vergi politikalarında önemli bir yere ve etkiye sahiptir. Bireylerin psikolojik tutum ve davranışları sonucu bir malı tüketme konusundaki tercihlerini açıklamaları sonucunda iktisadın en önemli unsuru olan arz ve talep mekanizması oluşmakta, mali anlamda da bireylerin talepleri doğrultusunda üretilen malların kamu mu özel sektör tarafından mı üretileceği kararı alınmaktadır. Vergiler sebebiyle kişilerin gelirlerinde meydana gelen azalmaların onların tutum ve davranışlarını etkilediği bilinmekte ve vergi politikaları bu doğrultuda oluşturulmaktadır (Gergerlioğlu u. , 2014). Ekonomik olaylar tüketici davranışlarını, tüketici davranışları da ekonomik olayları etkilemekte ve bu etkiler karşılıklı olarak bir etkileşim haline dönüşmekte ve döngüsel olarak devam etmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda bu ana başlık altında öncelikle çalışmanın konusunu oluşturan Özel Tüketim Vergilerinin bireylerin tüketim davranışları üzerindeki etkisi genel hatlarıyla anlatılmaya çalışılacak daha sonra sigara üzerinden alınan Özel Tüketim Vergisinin sigara tüketim davranışları üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak da ÖTV'nin sigara tüketim davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen daha önce yapılmış ampirik çalışmalardan bahsedilecektir.

2.3.1. Teorik Olarak Özel Tüketim Vergilerinin Bireylerin Tüketim Davranışları Üzerindeki Etkisi

Genel anlamda vergiler devletin gelir elde etmek için başvurduğu kaynaklar olmasına rağmen , özel tüketim vergisi devletin ekonomik anlamda aksaklık olan alanlara müdahale etmek için kullandığı araçlardan biridir. Dışsallıklar, kamusal mallar ve doğal kaynakların sömürülmesi durumunda kaynak dağılımında etkinliğin bozulması sonucu vergiler ekonomiye müdahale aracı olarak kullanılmaktadır (Batirel, 1993: 226). Tütün ve tütün mamullerinin bireye ve topluma verdiği zararların maliyetlerini içselleştirmek için özel tüketim vergisi alınmaktadır. özel tüketim vergisi alınarak negatif dışsallık yayan malların talebini, üretimini ve satışını sınırlamak amaçlanmaktadır. Yüksek oranda ÖTV uygulaması ile özellikle bazı malların tüketimini önlemek amaçlanmaktadır. (Buchanan ve Flowers, 1987: 273). Türkiye’de özellikle sigara üzerinden alınan ÖTV ile sigara tüketimini önlemek amaçlanmaktadır. Bir malın satış fiyatı üzerinden ÖTV alınması sonucu o malı tüketen bireylerin alım gücü yani bütçesi etkilenmektedir. Diğer taraftan verginin nihai yüklenicisi, vergiyi ödeyen kişi olan tüketici vergi yüküne katlanmaktadır. Bu etkiler sonucunda bireylerin tüketim davranışları etkilenmektedir.

2.3.1.1. Özel Tüketim Vergisinin Harcanabilir Gelir ile Tüketim Davranışlarına Etkisi

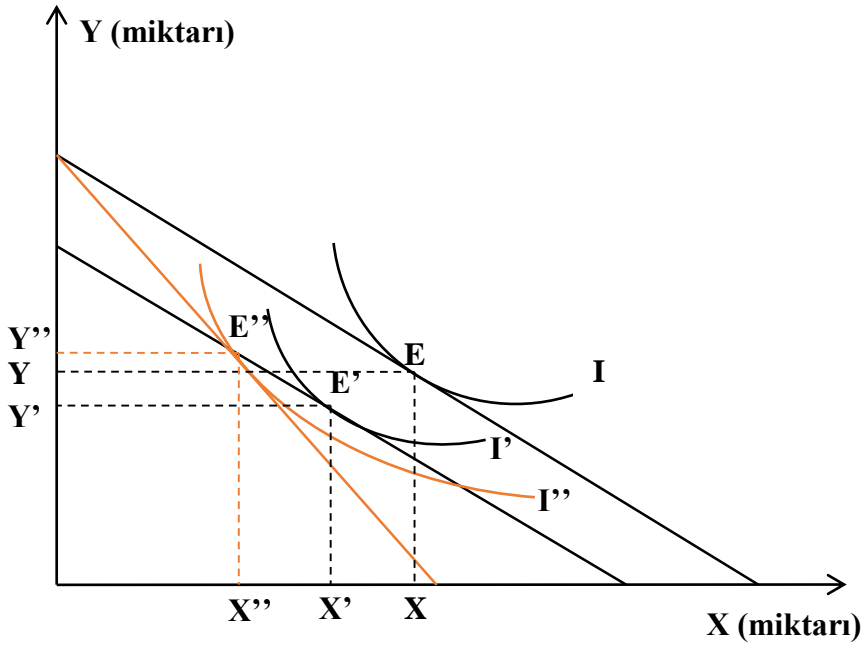
Kişilerin elde ettikleri tüm gelirlerden, gelir vergisi ile diğer kanuni ödemelerin düşülmesinden sonra kalan tutar harcanabilir geliri ifade etmektedir. Harcanabilir gelir tüketilebileceği gibi tasarruf da edilebilir (Kemal, Doğan, ve Murat, 2012: s.54). Bireylerin harcanabilir gelirleri tüketim harcamaları ve davranışları üzerinde etkilidir. Vergilerin doğrudan ve dolaylı vergi olma özelliklerine göre harcanabilir gelir üzerinde farklı etkiler göstermektedirler (Allan, 1971: 53-56)

Gelir ve servet üzerinden alınan doğrudan vergiler, harcanabilir geliri doğrudan azaltmaktadır. Bunun sonucunda daha az gelir elde eden bireyler daha az tüketim yapmaktadırlar. Harcanabilir geliri azalan tüketiciler gelir etkisi ile malların

fiyatları değişmediği sürece tüm tüketim miktarını azaltmaktadır ve tükettiği mal tercihlerini değiştirmemektedir. Doğrudan verilerin bu özelliği verginin tarafsızlığı ilkesi ile açıklanmaktadır (Mustafa, 2015: 171-174; Uluatam, 1999: 342).

Harcamalar üzerinden alınan ve dolaylı bir vergi olan ÖTV uygulaması ile bir malın fiyatında meydana gelen artış sonucunda o malı tüketmeye devam eden bireyin harcanabilir gelirinde azalma meydana getirecektir. Dolaylı vergiler nispi fiyat yapısını değiştirmekte aynı zamanda ikame ve gelir etkilerini birlikte içinde barındırmaktadır. Gelirin tamamı harcanarak bir maldan alınan miktar kişinin mal cinsinden reel gelirini ifade etmektedir (M/P). Kişinin gelirinin tamamı ile vergiden sonra fiyatı artan maldan satın aldığı miktar, vergiden önceki aldığı miktardan az olmaktadır. Reel anlamda kişi o mal cinsinden fakirleşmekte geliri azalmaktadır. ÖTV ile bir malın fiyatının artması sonucu nispi fiyat değişecek vergili mal vergisiz mallara göre pahalılaşacaktır. Bireyler ikame etkisi sonucu tükettiği mal bileşenlerinin miktarlarını değiştirecektir. Vergili malların tüketim miktarları azalırken, vergisiz malların tüketimi artacaktır (Due, 1967: 346-347).

Şekil 5. Özel Tüketim Vergisinin Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

Tipik kayıtsızlık eğrileri yardımıyla çizilen yukarıdaki diyagramda; faydasını maksimum yapmaya çalışan tüketici başlangıçta belli bir gelir seviyesinde X ve Y malını tüketerek E noktasında dengeye gelmektedir. E noktasında bütçe doğrusunun eğimi $(-P_x/P_y)$ ile kayıtsızlık eğrisinin eğimi $(-MU_x/MU_y)$ eşitlenmektedir. X malı üzerine Özel Tüketim Vergisi konulması⁸ ve bunun tüketiciye yansıtılması sonucu fiyatlar artmakta nispi fiyat değişmekte (P_x/P_y) , kişinin gelirinin tamamını harcaması durumunda alacağı maksimum X miktarı azalmaktadır. Bunun sonucunda bütçe doğrusunun eğimi değişmekte yeni denge E'' noktasında oluşmaktadır. Bunun yerine ÖTV ile aynı vergi hasılatını sağlayan bir gelir vergisi konması halinde malların fiyatlarında herhangi bir değişiklik yaşanmadığı durumda nispi fiyat yani bütçe doğrusunun eğimi değişmediğinden bütçe doğrusu paralel olarak sola kaymakta ve daha yüksek fayda düzeyini temsil eden E' noktasında denge oluşmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 247-249; Bozdağ, 2006: 84-90). Bu diyagram gösteriyor ki ÖTV, gelir vergisine kıyasla daha yüksek bozucu etki yaratmaktadır. Nispi fiyat değişimine bağlı olarak bireylerin tüketmeyi tercih ettiği malların birbirine oranı da değişmektedir. ÖTV sonucu fiyatı artan malların tüketimi azalırken ikamesi olan ya da diğer malların tüketimi artmaktadır.

2.3.1.1. Özel Tüketim Vergisinin Vergi Yüğü ile Tüketim Davranışlarına Etkisi

Vergilerin adil ve eşit bir şekilde uygulanmasının gereği olarak vergilemede temel ilke bireylerden "ödeme gücüne" göre vergi alınmasıdır. Kişinin, kazancından kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürmeye yetecek olan miktarın düşülmesinden sonra kalan kısmı vergi ödeme gücünü göstermektedir (Akdoğan, 2011). Bireyin ödeme gücüne göre ödediği verginin gelirine bölünmesi ile bulunan oran vergi yükü ifade etmektedir. Ödeme gücünün dikkate alınmadığı durumlarda bireyler gelirin göre daha fazla oranda ve miktarda vergi ödemek zorunda kalmaktadır. Katlanmış oldukları bu oransal ilişki objektif vergi yükü, katlanılan verginin bireylerin üzerinde oluşturduğu psikolojik baskı ise subjektif vergi yükünü oluşturmaktadır. Vergi yükü arttıkça birey üzerindeki psikolojik etkisi de artmaktadır. Objektif ve subjektif vergi

⁸ Buradan ÖTV oranları arttırılmış olabilir veya daha önce ÖTV alınmayan bir mal üzerinden vergi alınmaya başlanmış olabilir.

yüklerinin toplamından oluşan toplam vergi bireylerin tüketim tercihlerini etkilemektedir (Bozdağ, 2006: 84-90).

Gelir ve servet gibi doğrudan vergiler ödeme gücünü dikkate alırken dolaylı vergiler ödeme gücünü dikkate almamaktadır. Dolaylı vergiler bireylerin kişisel harcanabilir gelirleri ile yaptıkları harcamalar üzerinden alınmaktadır. Düşük gelirli bireyler ile yüksek gelirli bireylerin aynı miktarda yaptıkları harcamalar üzerinden ödedikleri verginin gelirlerine oranlanması ile bulunan değerler karşılaştırıldığında düşük gelirli bireyler yüksek gelirli bireylere göre daha yüksek oranda vergi ödemekte ve vergi yüküne katlanmaktadır. Harcama vergileri dolayısıyla düşük gelir gruplarının yüksek gelir gruplarına göre daha yüksek oranda vergi ödemesi tersine artan oranlılık olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca doğrudan vergilerde vergi mükellefi ile vergi yüklenicisi yani ödeyen kişi aynı olmaktadır ve mükellef vergi yüküne katlanmaktadır. Dolaylı vergilerde ise vergi fiyat mekanizması içinde yansıtılmaktadır. Vergi mükellefi ile vergi yüklenicisi farklı kişiler olmakta, vergiyi yüklenicisi yani nihai tüketici vergiyi ödeyerek vergi yüküne katlanmaktadır. Dolaylı vergilerde katlanılan vergi yükünün birey üzerindeki psikolojik baskısı ölçüsünde bireylerin tüketim tercihleri etkilenmektedir (Akdoğan, 2011).

Dolaylı vergiler içinde özel mal gruplarının vergilendirildiği ve KDV gibi genel bir harcama vergisine göre daha yüksek vergi oranlarının belirlendiği Özel Tüketim Vergileri açısından vergi yükünü değerlendirecek olursak; bu vergi kapsamında yüksek gelir grupları tarafından talep edilen lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede uygulanan yüksek vergiler sonucu diğer dolaylı vergiler de olduğu gibi tersine artan oranlılık yerine gelir vergisi uygulamasında olduğu gibi artan oranlılık oluşmaktadır. Vergi yüküne de yüksek gelir gruplarının katlandığı ifade edilmektedir. Literatürde ÖTV kapsamında vergilendirilen malların lüks tüketim malı olup olmadığı tartışılmaktadır. Örneğin buzdolabı, çamaşır makinesi gibi beyaz eşyalar yaşam şartları düşünüldüğünde lüks mal sayılmamaktadır. Nitekim bu mallar üzerindeki yüksek oranlı vergiler üretici açısından ek maliyet oluşturmakta, oluşan bu maliyet tüketici fiyatlarında arttırarak kaynak dağılımında etkinliği bozmaktadır. Türkiye’de 31.01.2017 tarihli 2017/9759 sayılı karar ile ÖTV kanunu 4 sayılı listede yer alan beyaz eşyalar üzerindeki vergi oranını 4 ay gibi geçici bir süre ile %0 olarak belirlenmiştir. Daha sonra bu uygulama süreleri belirli aralıklar dahilinde uzatılmıştır.

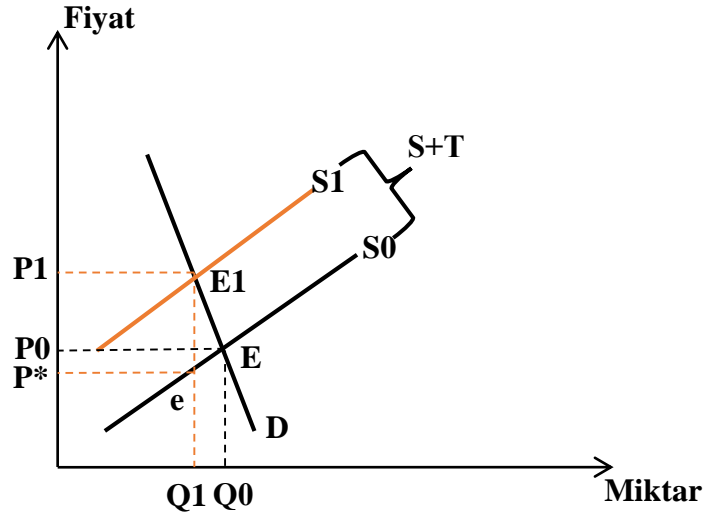
Özel tüketim vergisinde mükellef, kapsam dâhindeki malları imal ve ithal edenler ile malların satışını gerçekleştirenlerdir. Fakat vergi yüküne katlanan bu malları tüketen nihai tüketicilerdir. Piyasa koşulları içinde arz ve talep esnekliklerine bağlı olarak vergi yükü üretici ve tüketici üzerinde dağılmaktadır. ÖTV kapsamındaki malların talep esnekliği arttıkça kişilerin vergiye olan duyarlılığı da artar ve malın tüketimi azalır. Esneklik etkisini daha iyi anlayabilmek için tam rekabet ve monopol piyasası koşullarında ÖTV'nin yansımaları alt başlık halinde incelenmektedir.

i. Tam Rekabet Piyasasında Özel Tüketim Vergisinin Yansımaları

Özel tüketim vergisi spesifik ve advolarem olarak uygulanmaktadır. Bu da verginin yansımada farklılık yaratmaktadır. Tam rekabet piyasası koşullarında alınan bir Özel tüketim vergisinde vergi yükü arz ve talep esnekliklerine ve konulan verginin spesifik veya ad volarem yapıda bir vergi olmasına göre değişmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 184-186).

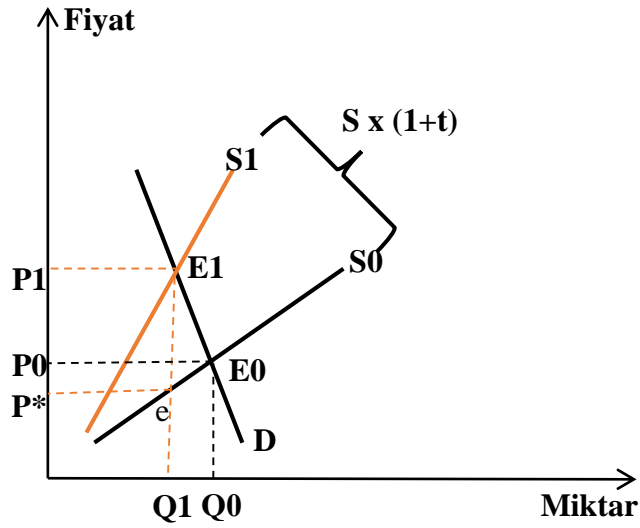
Talep esnekliğinin 1'den küçük olduğu durumda, tüketici malın fiyatındaki değişimlere karşı duyarsızdır. (inelastik talep) Tam rekabet piyasasında E0 noktasında denge oluşmaktadır, malın satışı üzerinden spesifik vergi uygulaması sonucu arz eğrisi sola kaymakta, üreticinin üretim miktarı Q1 seviyesine gerilerken malın fiyatı P1 seviyesine yükselmektedir. Vergi yükünün P0-P1 arasındaki farkı tüketici üstlenirken, P0-P* kadarını üretici üstlenmektedir.

Şekil 6. Talep Esnekliğinin 1'den küçük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkisi

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

Şekil 7. Talep Esnekliğinin 1'den küçük olduğu durumda advalorem ÖTV uygulamasının etkisi

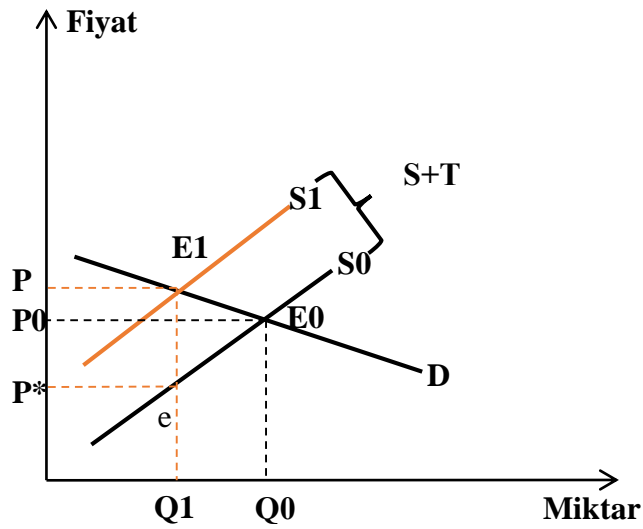
Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

Satış üzerinden advalorem bir vergi alınması durumunda maliyetler üretime bağlı olarak artmaktadır. Şekil 6'daki ki gösterimde advalorem yapılı bir özel tüketim vergisinin alınması durumunda artan maliyetler sebebiyle arz eğrisi dikleşerek sola kaymaktadır. Arz eğrisinin eğimi artmakta esnekliği azalmaktadır. Verginin büyük çoğunluğunu tüketici üstlenmesine rağmen arz esnekliği azalan üretici spesifik vergi uygulamasına göre vergi yüküne daha fazla katlanmaktadır. (e,E0,E1) üçgenin alanı kadar daraya kaybı yaşanmaktadır yani vergi sonrası oluşan etkisizliği ifade

etmektedir. Advalorem vergi uygulaması sonucunda spesifik vergi uygulamasına göre denge miktarındaki azalış daha fazla olmaktadır (Allan, 1971: 53-56).

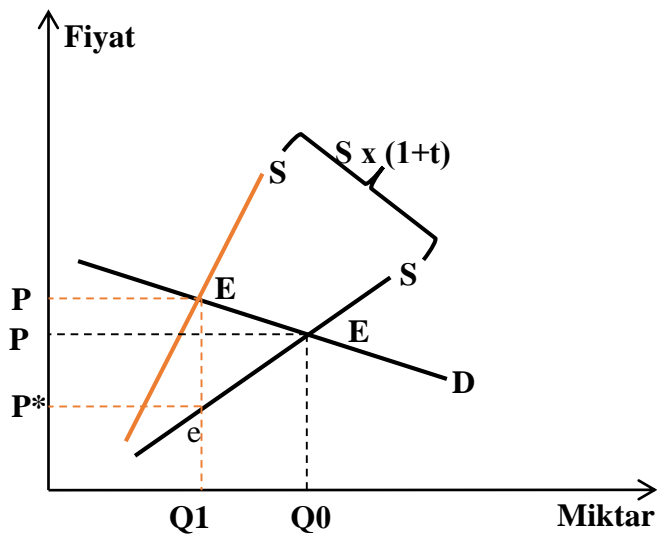
Talep esnekliğinin 1'den büyük olduğu durumda tüketici fiyata duyarlıdır ve fiyat artışından daha fazla tüketimden vazgeçecektir. Böyle bir durumda vergi uygulaması sonucu artan fiyatlardan tüketimin daha fazla azalmasını önlemek için üretici vergi yüküne katlanmaktadır.

Şekil 8. Talep Esnekliğinin 1'den büyük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkisi

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

Şekil 9. Talep Esnekliğinin 1'den büyük olduğu durumda advalorem ÖTV uygulamasının etkisi

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

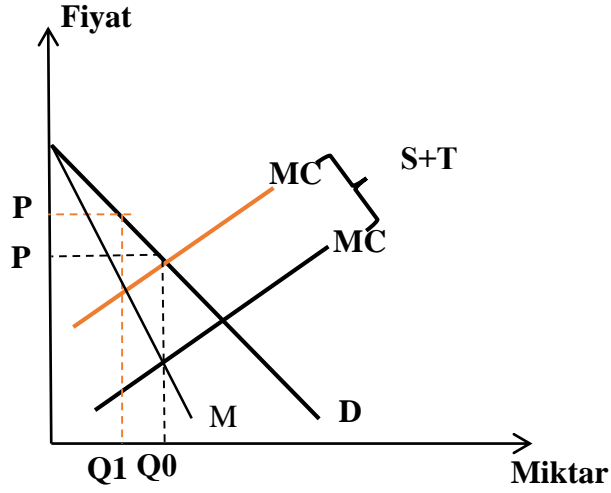
Tam rekabet piyasası koşullarında talep esnekliğinin 1'den büyük olduğu durumda uygulanan spesifik ÖTV sonucu artan maliyetlerden arz eğrisi paralel sola kaymaktadır. Vergi sonucu artan verginin P-P0 arasındaki fark kadarını tüketici üstlenirken, P0-P* kadarını üretici üstlenmektedir. Üreticiler tüketiciden daha fazla vergi yüküne katlanmaktadır. Satış üzerinden advolarem ÖTV alınması durumunda arz eğrisi eğimi artarak sola doğru kaymaktadır. Arz eğrisinin esnekliği azalmaktadır. üretici üzerindeki vergi yükü artmaktadır. Tüketici üzerindeki vergi yükü ise daha az olmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 184-186)

Bu örneklerin dışında arz ve talep esneklikleri karşılaştırıldığında esneklik değeri azaldıkça vergi yüküne katlanma artar. Vergi yüküne daha fazla katlanan taraf kararlarını daha yüksek oranda değiştirmektedir. Tüketicinin mala olan talep esnekliği arttıkça vergi yüküne daha az katlanmaktadır. Ve tüketim tercihlerini daha kolay değiştirmektedir. Vergi yükü ile üzerinde baskı hisseden tüketici yüksek fiyatlar sebebi ile malı tüketemiyorsa kaçak yollarla o malı tüketme yoluna başvuracaktır (Blak, 1965: 4-6).

ii. Monopol Piyasasında Özel Tüketim Vergisinin Yansıması

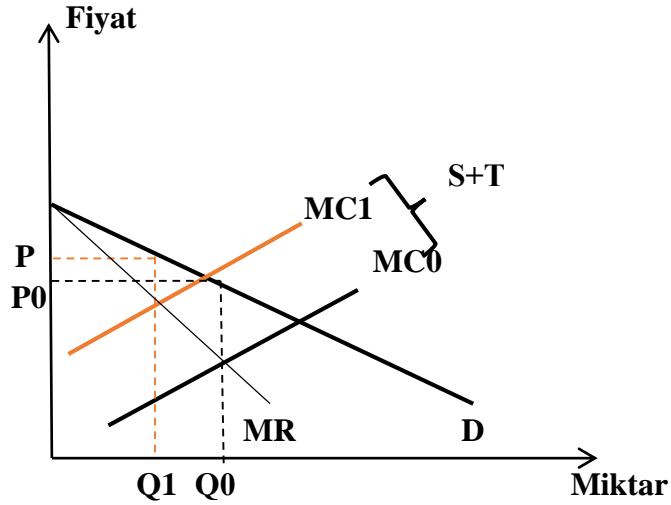
Monopol piyasasında, malı arz eden tek bir üretici vardır ve bu üretici malını arz ederken fiyat ifade etmeyeceği için tam rekabette olduğu gibi arz eğrisi oluşmaz. Monopol piyasasında ÖTV gibi malın satışı üzerinden vergi konması halinde verginin tüketiciye tam rekabet piyasasına göre daha az yansımaktadır. Vergi monopol karı tarafından emilmektedir. Verginin ne kadarının tüketiciye yansıtacağı mala olan talebin esnekliğine ve marjinal maliyet eğrisine bağlı olarak değişmektedir (Sharp ve Sliger, 1970: 224-225).

Şekil 10. Talep Esnekliğinin 1'den küçük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkileri

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

Şekil 11. Talep Esnekliğinin 1'den büyük olduğu durumda spesifik ÖTV uygulamasının etkileri

Kaynak: Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, Vergilerin Ekonomik analizi

Monopol piyasasında malın talep esnekliğinin 1'den küçük olduğu durumu gösteren şekil 10'e bakıldığında vergi uygulaması sonucu fiyattaki artış, talebin 1'den büyük elastik olduğu duruma göre daha yüksek iken miktardaki azalış daha azdır. Şekil 11'de elastik talebi olan tüketici vergi yüküne daha az katlanırken üretici vergi yüküne daha fazla katlanmaktadır. Bunu sonucunda üretim miktarındaki azalış daha fazladır.

2.3.2. Özel Tüketim Vergisinin Sigara Tüketim Davranışlarına Etkisi

Bazı mallar üzerinde özel tüketim vergisi alındığında bireylerin tercihleri üzerinde önemli ölçüde etki yaparak ikame etkisi yaratıp tüketicinin tercihlerini etkilemektedir. Özellikle bağımlılık yapan alkol, sigara gibi mallarda ikame etkisi düşük kalmakta ve gelir etkisi devreye girmektedir. Sigara düşük ve orta gelir gruplarının kullandığı bir maldır. Gelir esnekliği 1'den küçük olduğu için yüksek oranlı uygulanan ÖTV sonucunda fiyat artışları ile harcanabilir geliri azalan bireyler, gelirlerindeki azalıştan daha az oranda sigara tüketimlerini azaltacaklardır (Shoup, 1969: 271-272). Sigara bağımlılığının etkisiyle tüketime devam eden bireylerin uygulanan yüksek oranlı vergili fiyatlar sonrası tüketimlerine devam etmeleri ile harcanabilir gelirlerinde azalma meydana gelmektedir. Kısa dönemde tüketicilerin tüketimleri çok etkilenmemekte ve ikame ürünlere yönelmemektedirler. Uzun dönem etkisi olarak sigara tüketimlerini azaltma eğilimi gösterse de bireyler sigaranın ikamesi olan kaçak sigara, sarmalık tütün, elektronik sigara gibi ürünlere yönelmektedir (Bozdağ, 2006).

Yapılan araştırmalar sigara bağımlılığının etkisi ile sigaraya olan talebin fiyat esnekliğinin 1'den küçük olduğu hatta 0.5'den küçük olduğunu göstermektedir (Can, 2003). Sigara satış fiyatı üzerinden alınan bir özel tüketim vergisi sonucunda üretici firmaların karı bundan etkilenmektedir. Bu vergi yükünden kurtulmak isteyen üretici, in elastik talebe sahip fiyata duysuz sigara tüketicisi üzerine vergi yükünün çoğunu aktarmaktadır. Nihai vergi yüklenicisi olan tüketici ÖTV sonucunda fiyatta meydana gelen artıştan, daha az oranda tüketimini azalmakta bunu sonucunda verginin çoğunu yüklenmektedir. (Edidoğan ve Çelikkaya, 2010 180-186). Talep esnekliği 1'den küçük olan tüketici tüketimini, fiyattaki bir birimlik artıştan daha az azaltmaktadır. Kısa dönemde vergi yükünün psikolojik baskısını daha az hissetmektedir. Vergi yükünün psikolojik baskısı uzun dönemde etkisini gösterip bireyin ikame malları talep etmesini sağlamaktadır (Can, 2003).

Sonuç olarak kısa dönemde birey sigaraya olan bağımlılığının etkisi ile bir fiyat artışı sonucu tüketimini istenilen ölçüde azaltmamaktadır yani fiyattaki artıştan daha az bir oranda azalış olmaktadır. Uzun dönemde ise uygulanan yüksek oranlı

vergilerin oluşturduğu yük sayesinde kişiler önce sigara içme sıklıklarını azaltacak sonrasında sigara tüketimlerini azaltacaklardır.

2.3.3. Özel Tüketim Vergisinin Sigara Tüketimi Üzerindeki Etkilerinin Yapılan Çalışmalar Üzerinden Değerlendirilmesi

Sigara insan sağlığını olumsuz etkileyen ve negatif dışsallıklara sahip bağımlılık yapan bir maldır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) öncülüğünde birçok devlet tütün ve tütün mamulleri ile mücadele etmektedir. DSÖ'nün belirlediği mücadele stratejilerinden biri tütün ve tütün ürünleri üzerindeki vergi yükünün arttırılması, bu yolla tüketiminin kısılması amaçlanmaktadır. Tütün ürünleri içerisinde erişimi ve kullanımı en yaygın olan ürün kuşkusuz sigaradır. Sigaranın yaygın kullanımının oluşturduğu negatif dışsallıklar soysal maliyet oluşturarak bireysel ve toplumsal yük getirmektedir. Sigara tüketimine bağlı her yıl 7 milyon kişinin, bu kişilerin 600 bininin pasif içicilik dolayısıyla öldüğü bilinmektedir. DSÖ verilerine göre dünya genelinde sigara içenlerin yaklaşık düşük ve orta gelirli gruplardan oluşmaktadır. Bu tehlike ile mücadele edilmekte fakat “ne kadar başarılı olmaktadır?” ve “bu başarı üzerinde vergi yükünün arttırılması ne kadar etkilidir?” sorularına bulunacak cevaplar yapılan akademik araştırmalar sonucu ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Gencer (2016) yaptığı çalışmada alkol ve tütün ürünlerini birlikte incelemektedir. Alkol ve tütün ürünü tüketicilerinin yerleşim yerlerine göre kırsal ve kent olarak ayrımı üzerinden yaptığı analizlerde kırsal yaşayan insanların yüksek oranda sigara kullandıklarını tespit etmektedir. 25-44 yaş aralığında yaş ilerledikçe tütün ürünleri kullanımı artarken, 45 yaş ve üzeri bireylerin tütün ürünü tüketimlerinde azalma gözlemektedir. Bu azalışın sebebini sağlık sorunları ile bağdaştırmaktadır. Genç bireylerin sigara bağımlılıklarının azaltılması konusunda eğitimlerin programlarının uygulanması gerektiğini önermektedir. Erkekler kadınlara göre daha fazla tütün ürünü tüketmektedir. Öte yandan eğitim seviyesi arttıkça bu ürünlerin kullanımı azalmaktadır sonucuna ulaşmaktadır ve bu sonucu eğitim seviyesine göre yaşanan sosyal çevreye bağlamaktadır. Öte yandan evli bireylerin bekarlara göre anlamlı derece de daha az bulunmaktadır ve gelir seviyesi arttıkça alkol ve tütün ürünü tüketimi de artmaktadır. Gencer çalışmasında dış fırçalama,

meyve tüketimi, beden kitle indeksi gibi farklı değişkenlerinde alkol ve tütün tüketimi üzerinde etkisini incelemiştir (Gencer, 2016)

2014 yılında Chiou ve Muehlegger'in yapmış olduğu çalışma sadece sigara fiyatı ve tüketim ilişkisini incelemektedir. Kısa ve uzun vadede vergilemenin amacına zarar verebilecek değişiklikler göz önünde alınmaktadır. Bireylerin vergi değişikliğinden önce sigara stoklamasının, vergi sonrası kısa ve uzun vadede yüksek ve düşük kaliteli ürünler arasındaki tercih değişikliklerine nasıl yanıt vereceklerini araştırmaktadırlar. Analiz için bağımlılığı hesaba katan stoklama ve ayarlama maliyetlerini içeren dinamik bir tüketici davranışı modeli inşa edilmektedir. Model sonuçlarına göre vergi öncesi bireylerin indirimli sigara stoklamaktadır. Vergi artışından sonraki ayda düşük kaliteli sigara satışında artış gözlenmektedir. Sigara satışı yapan yerlerde Premium sigaralarda indirimde gidilmektedir. Uzun vade de ise düşük kaliteli sigaralardan yüksek kaliteli sigaralara doğru bir artış gözlenmektedir. Vergiler düşük kaliteli sigara satışlarını, yüksek kaliteli sigara satışlarından daha fazla azaltmaktadır (Chiou ve Muehlegger, 2014).

Gergerlioğlu (2014), yaptığı çalışmasında ÖTV'nin bireylerin sadece tüketim davranışları değil tüm tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Tütün ve tütün ürünleri özelinde bu çalışma değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar; kadınların, evli ve dul kişilerin vergiye daha duyarlı oldukları ve tüketimlerini azaltmak yönünde davranış gösterdikleri, erkeklerin ve bekar bireylerin ise tam tersi tüketimlerini azaltmayacakları yönünde kendilerini ifade ettikleri oluşan sosyal maliyetlerin azalacağına inanmadıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra düşük gelir gruplarının yüksek gelir gruplarına göre ÖTV'yi desteklediği sonucuna ulaşılmaktadır ve bu sonuç vergi yüküne daha fazla katlanan düşük gelir grupları açısından çelişki oluşturmaktadır. Meslek grubu açısından ÖTV'yi ev hanımları en çok destekleyen olurken, öğrenciler en az destekleyen olmaktadır. Eğitim seviyesi değişkeni açısından bir ters ilişkinin varlığı sonucuna ulaşan Gergerlioğlu'na göre eğitim seviyesi arttıkça sigara içen bireylerin vergilemeyi daha az destekledikleri gözlemlenmektedir.

Ersan Özkan 2017 yılında yaptığı çalışmasında da vergi yükü ile kaçak sigara tüketimi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığını tespit etmektedir. Araştırmaya katılan bireyler vergi yükü ile fiyat artışları sonucunda kaçak ürünlere ve tütün ürünlerine yöneldikleri yönünde tercihlerini belirtmektedir. EGM kaçakçılık

şubesinin yayınladığı rapor ışığında da söylenebilir ki bireyler kaçak sigaraya yönelmektedir. Fakat yapılan bu kaçakçılığın ve kaçak sigara kullanımının boyutları tam olarak ölçülememektedir.

Tütün ürünlerine bağımlılığın yarattığı fiyat duyarsızlığı, sigara tüketimini azaltmakta daha az etkilidir, sigara üreten şirketlerinin devletin uyguladığı vergileri tüketiciye yansıtma ve serbest piyasa koşulları nedeniyle fiyat artışına gitmelerini kolaylaştırmaktadır. Tütün şirketleri daha yüksek gelir elde edebildikleri hâkimiyet kurmuş buldukları ulusal pazarlarda, vergi artışlarını vergi öncesi fiyatlara zam yapmak için bir fırsat olarak kullanmakta ve bu yolla satış gelirlerini arttırmaktadırlar. Türkiye’de bu ülkeler arasında yer almaktadır. Vergi uygulamaları açısından tütün kontrolünde göz ardı edilmemesi gerektiği, devletin tüketim üzerinden alınan vergiler ile talep yönüne doğrudan müdahalesi devam ederken, sektörün arz tarafına, yani imalat sürecine doğrudan müdahale etmesinin sigara ile mücadele de önemini Gültekin, Karakaş ve Yılmaz ifade etmektedirler (Gültekin, Karakaş ve Yılmaz, 2014).

Sigara kanser, kalp ve damar hastalıkları ve solunum yolu hastalıklarına sebep olmakta ve bu hastalıklar sebebiyle ölümlerin artmasında risk teşkil etmektedir. Peru’da sigara içmek 2. yasadışı uyuşturucu kullanımı sayılmaktadır. 2015 yılında Peru’da gerçekleşen 54.301 ölümün %31’ne sigara yol açmaktadır. Sigaraya bağlı ölümlerin ülkeye olan maliyeti GSYH içindeki payı %0.4, sağlık harcamalarının içindeki payı %7.8 olarak gerçekleşmektedir. Peru çevresindeki ülkelere göre düşük fiyatlı sigara satışı gerçekleştirmektedir ve 2015 yılı itibariyle sigara vergisinde %50 oranında bir artış yapılmıştır (Bardach, 2016). Bardach bu artışın uzun vadede sigara tüketimini azaltacağını tespit etmiştir. Sigara vergisinin artması ile sigaraya bağlı ölümlerde azalma meydana geleceği ve hastalık yükünün azalacağı, kaynakların daha etkin kullanılacağı tespitine varmıştır.

Amerikada sigara üzerinde yüksek vergi uygulaması resmi verilere göre sigara kullanım prevelansını düşürmesine rağmen yapılan çalışmalarda yüksek miktarda sigara kullananların sigara kaçakçılığı yoluyla sigaraya kullanmaya devam ettiği gözlemlenmiştir (Coady vd., 2013). Conner çalışmasında Amerika’da sigara prevelansı esnekliğini %0.19 bulurken, sigaranın fiyat esnekliğini %0.01 olarak hesap etmektedir. Sigara fiyatlarındaki %50 artış yaşanması halinde sigara tüketim miktarlarında %10’dan daha az bir azalış gözlemlenmektedir (Conner, 2014).

Cengiz Haspolat 2014 yılında yaptığı çalışmasında fiyatlardaki % 10'luk bir artış, tüketimi ortalama % 1.12 oranında azaltacağı fakat uzun dönem etkisi ortalama % 5.70 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan belli bir vergi artışından sonra bireylerin kaçak ürünlere yöneleceği ve özellikle 2014 yılından önceki son 10 yılda tütün mamulleri fiyat seviyesindeki artışa paralel olarak yasa dışı ticaretin arttığı ifade edilmiştir. Yüksek fiyatların henüz kullanıcı olmayan çocuk ve gençlerin de tütün mamulü kullanıcısı olması önemli ölçüde engelleyeceği önemli bir sonuçtur. Tütün mamulü fiyat seviyesindeki artışın diğer önemli bir etkisi de prevelansın düşmesidir. Türkiye'deki edinilen tecrübe, tütün mamulü fiyat seviyesindeki artış sonucunda prevelansın düştüğünü göstermektedir. Prevelansın düşmesi uzun dönemde gerek tüketimin, gerekse de tütün mamulü kullanımına bağlı hastalık ile ölümlerin düşmesini sağlayacağı söylenebilir (Haspolat, 2014).

Sigara tüketimi analizlerinde en çok kullanılan yöntem anket çalışması olmakla birlikte Dilek Temiz çalışmasında resmi kurumların istatistik verilerini En Küçük Kareler yöntemi ile analiz etmektedir. Bu analiz çalışmasında GSMH, 15 yaş ve üstü nüfus, şehir nüfusu, kırsal nüfus, sigara fiyatları bağımsız değişken olarak alınmaktadır. Şehir nüfusu ve sigara fiyatları arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. İşsiz nüfus artarken sigara tüketimi azalmaktadır. 15 yaş ve üzeri bireyler ile GSMH arttıkça sigara tüketimi artmaktadır. Temiz sigara tüketiminin Türkiye'de sigara fiyatlarının enflasyon oranının üzerinde artırılması ile önlenebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca şehirleşme ve eğitilmiş insan sayısının artması gerektiğini savunmaktadır (Temiz, 2010).

3. BÖLÜM

ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ'NİN SİGARA TÜKETİMİ VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİNE YÖNELİK BİR SAHA ARAŞTIRMASI

Bu bölümde sigara üzerinde uygulanan yüksek oranlı Özel Tüketim Vergisinin tüketici tercihleri üzerine olan etkisinin incelenmesine yönelik yapılan anket çalışmasının yürütülme aşamaları detaylandırılıp anket sonuçlarının SPSS programı ile yapılan analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Anket çalışmasının amacı, tütün ve tütün mamulleri ile bunların oluşturduğu zararların giderilmesi açısından Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından hazırlanmış ve ülkemizin de imzaladığı “Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi” maddelerinden biri olan yüksek vergiler ile tütün ürünlerinin tüketiminin azaltılması amacıyla uygulanan ÖTV'nin sigara kullanan ve kullanmayan bireylerin davranışlarını nasıl etkilediğini, ankete katılan tüm bireyler tarafından ÖTV'nin nasıl algılandığını ortaya koyabilmektir.

3.2. ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI

Anket çalışmalarında, araştırma ana kütlesi yani evren daraltılarak bir sınır getirilebildiği gibi araştırmanın konusu daraltılarak da araştırmaya sınır getirilip ölçme ve analiz aşamalarında kolaylık sağlanabilmektedir (Altunışık, Coşkun ve Yıldırım, 2017). Bu çalışmada evren yerine konu daraltılmıştır. Literatür taraması sonucu incelenen tez ve makale çalışmalarında ÖTV konusuna giren tütün ve tütün mamulleri, alkol ve alkollü içkiler bir bütün olarak araştırma konusunu oluşturduğu görülmüştür. Bunun sonucunda tütün ve tütün mamullerinin içinde en yüksek paya sahip, paketlenmiş, endüstriyel bir ürün olan ve yasal yollarla satışa sunulan “sigara” seçilmiş ve araştırma sınırlandırılmıştır.

3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

3.3.1. Araştırma Evreni

Bir araştırma kapsamında hakkında bilgi edilmek istenen en geniş sınırlara sahip, içerisinde bir grubun seçildiği ana kütle evren olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 125-126). Ayrıca herhangi bir sınırlılık olmadan olası bütün katılımcıların dahil edildiği en genel evren “ideal evren”, coğrafi bölge, konu vb. sınırlılıklar getirilerek oluşturulan araştırmanın kolaylaştırılması için daraltılan evren “araştırma evreni” olarak ele alınmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018; Coşkun vd.,2017). Evren “N” simgesi ile gösterilmektedir.

Çalışma çerçevesinde yapılmış araştırma en genel evren olan Türkiye’de 18 yaş üstü bireylerden oluşmaktadır. 2019 mahalli idareler seçim istatistiklerine göre Türkiye’de 18 yaş üstü kişi sayısı 57.058.636 olarak tespit edilmiştir (YSK⁹).

3.3.2. Araştırma Örnekleme

Evrenden sistematik bir şekilde seçilen, evrenin özelliklerini en iyi temsil edeceği düşünülen az sayıda elemandan oluşan grup araştırma örneklemini oluşturmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 125-127).

Araştırmanın örnekleme, örneklem büyüklüğü hesaplama formülü yardımıyla, araştırma evreni kişi sayısı kullanılarak hesaplanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 130). Örneklem “n” simgesi ile gösterilmektedir.

Nitel Değişkenler İçin Örneklem Büyüklüğü Formülü;

$$n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}} \quad n_0 = \frac{t^2 x pq}{d^2}$$

⁹ <http://www.ysk.gov.tr/tr/istatistik/5644>

N= Evrenin büyüklüğü

n= Örneklem büyüklüğü

p= Evrendeki X'in gözlenme oranı (0.5 olarak alınmıştır)

q= X'in gözlenmeme oranı (1-p)

d= sapma miktarı (0.10, 0.05 ya da 0.01)

t= Güven düzeyine karşılık gelen z tablo değeri (0.10 için 1.65, 0.05 için 1.96 ya da 0.01 için 2.58)

$$n_0 = \frac{(1.96)^2 \times (0.5 \times 0.5)}{(0.05)^2} = 384.16$$

$$n = \frac{384.16}{1 + \frac{384.16}{57058636}} = 384.1575$$

%95 güven aralığında, 0.05 sapma miktarı ve 0.5 gözlenme oranı ile 18 yaş üstü Türkiye nüfus bilgileri kullanılarak oluşturulan örneklem büyüklüğümüz formül hesaplamasına göre en az 384 kişi olmalıdır. Bu araştırma kapsamında 1189 kişi anketin örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem katılımcıları araştırma evreni içinden rassal (tesadüfi) olarak seçilmiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÜRÜTÜLMESİ

Çalışma kapsamında hazırlanan anket formu çıktısı alınarak elden dağıtılmış ve Google forms üzerinden internet ortamında oluşturulan anket formunun bağlantı linki yine internet üzerinden paylaşılarak veriler toplanmıştır. Toplanan anket verileri SPSS analiz programına aktarılarak analizler yapılmıştır.

Çalışmada kullanılan anket formu oluşturulurken ilgili literatür araştırması sonucu ulaşılan kaynaklardan ve WHO, Sağlık Bakanlığı ve Yeşilay'ın yayınlamış oldukları doküman ve raporlardan yararlanılmıştır. Oluşturulan anket formunda bireylerin vergiye olan bakış açılarının ve vergi ile bireylerin tüketim tercihleri

arasındaki ilişkinin ölçülmesine yönelik 22 soru sorulmaktadır. Bu form Ek 1’de yer almaktadır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgilerden oluşan cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hal ve aylık gelir düzeyi hakkında sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde sigara tüketiminin azaltılması ve ÖTV ilişkisini inceleyen, bireylerin sigara kullanımlarına göre ayrıldığı sigara kullanan bireylere sigara tüketimleri, tüketim tercihleri ve sigaradan farklı tütün ürünü kullanımlarının; sigara kullanmayı bırakan bireylere bırakma sebepleri ve sigara kullanmayan bireylerin tüketim tercihlerinin ölçülmesine yönelik sorular bulunmaktadır.

3.5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Sigara tüketimini azaltmak amacıyla yüksek oranda uygulanan ÖTV’nin kişilerin tüketimleri üzerindeki etkisinin ne ölçüde ve ne doğrultuda olduğunun ölçülmesi araştırmanın ana hipotezini oluşturmaktadır. Bu uygulamanın bireyler tarafından nasıl algılandığı ve tüketim tercihlerini nasıl değiştirdikleri ölçülmek istenmiştir.

3.6. ARAŞTIRMA BULGULARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER ve BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

i. Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

Anketin birinci bölümünde, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir olmak üzere anket katılımcılarının kişisel özelliklerini ölçmek amaçlı sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtların frekans dağılımları (kişi sayısı ve yüzdelikleri) bu bölümde değerlendirilecektir.

Ankete katılan rassal olarak seçilmiş 1189 bireyin %46,1’i kadın, %53,9’u erkektir. Türkiye 2018 nüfus verilerine göre kadın nüfus 40 milyon 863 bin 902 kişi, erkek nüfus 41 milyon 139 bin 980 kişidir (TÜİK). Buna göre toplam nüfusun

%50,2'sini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Ankete katılan kadın ve erkeklerin oranlarının da birbirine yakın oranlarda olması anketin sağlıklı sonuçlar vermesi açısından önemlidir.

Yaş değişkeni açısından bakıldığında katılımcıların %54,1'i 18-29, %22,8'i 30-39, %13,6'sı 40-49, %6,1'i 50-59 ve %3,4'ü 60 ve üzeri yaş grubuna dahildir. Ankete katılanların yarısından fazlasını 18-29 yaş grubu oluşturmaktadır. Diğer yaş grupları açısından en az 30 denek bulunmuştur. Yapılan analizlerin sağlıklı çıkması açısından yaş grubu değişkeni 40 yaş üstü katılımcıların birleştirilmesi ile sağlanacaktır.

Ankete katılan deneklerin, %11,2'si ilköğretim ve daha az eğitime sahiptir ve %23,8'i lise, %13'ü yüksek okul (ön lisans), %38,4'ü lisans eğitimi, %13,6'i de yüksek lisans ve doktora seviyesinde eğitim görmüş kişilerden oluşmaktadır. İlköğretim ve daha az eğitimden kastedilen 8 yıl eğitim almış, 8 yıldan az eğitim almış ve okuma yazma bilen, bilmeyen olarak ifade edilmiştir. Ülkemizde eğitim seviyesi artmaktadır. Ayrıca bu sonuçlardan elde edilen çıkarım yüksek okul ve üzeri eğitim almış kişilerin anket katılımına ilgi gösterdiği ve bilgi üretimi konusunda bilinçli ve sağduyulu olduklarıdır.

Anketin bir diğer demografik sorusu medeni hal ile ilgilidir. Bu soru evli, bekar ve bekar olup bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan olarak sınıflandırılmıştır. Bunun nedenlerinden biri 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'na göre boşanmış ve eşi ölmüş yani halk arasında dul olarak ifade edilen kişilerin bekar olarak kabul edilmesi. Diğer bir nedeni ise bekar olmasına rağmen bakmakla yükümlü olduğu kişilerin varlığı durumunda bireylerin maddi anlamda kendilerinde bir yük hissetmelerinin tüketim davranışlarını etkileyebileceği düşüncesidir. Ankete katılanların %43,1'i evli, %52,6'sı bekar ve %4,4'ü ise bekar olup bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan bireylerden oluşmaktadır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 103'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan gelir vergisine tabi gelirlerin vergilendirilmesinde esas alınan 2019 takvim yılı için belirlenen tarife dikkate alınarak net gelir ve aylık gelire tekabül eden değerler tespit edilmiştir. Oluşturulan anketin aylık gelir sorusuna verilen yanıtların %40'i 0-1250 TL, %21,2'si 1251-2750 TL, %18,1'i 2751-4500 TL, %12,4'ü 4500-6250 TL ve %7,3'ü 6251 ve üstü gelire sahip kişilerden oluşmaktadır.

ii. Sigara Tüketimi ve Mücadele Yöntemleri Üzerine Değerlendirmeler

Anket çalışmasının ikinci bölümünde, ÖTV ve sigara tüketimi arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik sorular sorulmaktadır. Bu bölümde öncelikle katılımcılara “Sigara tüketiminin azaltılmasına yönelik devletin uyguladığı en etkili yöntem nedir?” sorusu yöneltilmiş ve birden fazla tercihte bulunabilme imkanı sağlanmıştır.

Tablo 5. “Sigara tüketiminin azaltılmasına yönelik devletin uyguladığı en etkili üç yöntem?” sorusuna verilen cevapların yüzdesel dağılımı

	Tercih Edilme Sayısı (N)	Niteliğin, Tercihler Toplamı (2746) İçinde Yüzde Olarak Oranı	Tercih Eden Kişi Sayısının, Katılımcılar (1189) İçinde Yüzde Olarak Oranı
Sigara kullanımında kanuni yasakların arttırılması	691	25,2	58,1
Sigara üzerindeki vergi yükünün arttırılması	348	12,7	29,3
Kamu spotları	288	10,5	24,2
Sigaranın zararlarına yönelik okullarda verilen eğitimlerin arttırılması	507	18,5	42,6
Sigara paketleri üzerindeki görsel ve yazılı uyarıların etkinliğinin artması	187	6,8	15,7
Sağlık kurumları tarafından sigara bırakma desteğinin sağlanması	648	23,6	54,5
Hiçbiri	31	1,1	2,6
İrade	46	1,7	3,9
Toplam	2746	100	231

NOT: N sayısı örneklem hacmi olan 1189 kişiyi geçmektedir.

Bu soru için istenilen birden fazla yanıt analiz edilirken verilen cevap sayısı katılımcı sayısının üzerinde hesaplanarak %'lik dilimin %100'e denk gelecek şekilde sonuçlar alınmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar arasında kanuni yasakların arttırılması %25,2 oranında, vergi yükünün arttırılması %12,7, kamu spotları %10,5, eğitimlerin arttırılması 18,5, paket üzerindeki görsel ve yazılı uyarıların etkinliği %6,8, sigara bırakma desteği verilmesi %23,6 oranında tercih edilmiştir. Ayrıca katılımcılar %1,1 oranında diğer seçeneğine bu yöntemlerden hiçbirinin etkili

olmayacağı, %1,7 oranında ise kişinin iradesinin etkili olacağı yönünde cevaplar vermiştir.

Diğer taraftan katılımcı sayısı sabit tutularak, verilen cevapların katılımcılar içindeki yüzdeleri de gösterilmek istenmiştir. Katılımcıların %58,1'i kanuni yasakların arttırılmasını, %54,5'i sağlık kurumları tarafından sigara bırakma desteğinin sağlanmasını ve %42,6'si sigaranın zararlarına yönelik okullarda verilen eğitimlerin arttırılmasını sigara tüketiminin azaltılmasında en etkili yöntem olarak görmektedir. Vergi yükünün arttırılması ise %29,3 kişi tarafından etkili olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların %24,2'si kamu spotları, %15,7'si sigara paketleri üzerindeki görsel ve yazılı uyarıların etkinliğinin artması, %2,6'sı hiçbiri, %3,9'u irade olarak cevap vermiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünün devamında ankete katılan bireylerin sigara kullanımları ile ilgili sigara kullanan, sigara kullanmayı bırakmış ve sigara kullanmamış olarak sınıflandırılması sonucunda kendi grup özelliklerine göre soruları cevaplamaları istenmiştir. “Hayatınız boyunca sigara kullanımınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder” sorusuna ankete katılan deneklerin %38,7'si sigara kullanıyorum, %18'i sigara kullanıyordum bıraktım ve %43,3'ü sigara kullanmıyorum cevabı alınmıştır. Sigara kullanan bireylerin oranının fazla olması hem maddi hem manevi olarak beşeri sermaye olan insana zarar veren sigara ile mücadele edilmesinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

iii. Sigara Kullanan Bireylerin Tercihlerinin Değerlendirilmesi

Sigara içen 460 bireylerin günlük sigara tüketim miktarını ölçmek için sorulan “Sigara kullanım sıklığınız? Günde” sorusuna ait frekans dağılımları şöyledir. Günlük sigara kullanımı 1-5 adet olan %18, 6-10 adet olan %19,8, 11-20 adet olan %17, 16-20 adet olan %24,3 ve 20 adet üzeri olan kullanıcılar sigara kullanan bireylerin %20,9'unu oluşturmaktadır. Bir pakette 20 adet sigara var ve ankete katılan bireylerin %62,2'si günlük bir paketin yarısından fazlasını tüketmektedirler. Bu oran bize sigara bağımlılıklarının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Bağımlılık arttıkça da bireylerin sigara tüketimini azaltmaları veya bırakmaları güçleşmektedir.

“Sigaraya aylık ne kadar ödüyorsunuz?” olan aylık ödemeye ilişkin soruya, katılımcıların %26,1’i 0-150TL, %34,1’i 151-300 TL, %26,5’i 301-450 TL, %8,3’ü 451-600 TL, %5’i 601 TL üzeri olarak cevap vermiştir.

Ankete katılan bireylerin ödedikleri vergi yükü için verdikleri cevaplara baktığımızda “Sigaraya ödediğiniz vergi yükü için ne söylersiniz?” sorusuna %56,7 kişinin ödediği vergi yükünü çok ağır bulduğu, %30’unun ağır, %11,1’inin normal, %1,1 oranında ise hafif ve çok hafif bulduğu yanıtı alınmıştır. Katılımcıların %86,7’si ödediği vergi yükünü ağır bulmaktadır. Sigara üzerinden alınan ÖTV ve KDV birer dolaylı vergidir. Bu tip dolaylı vergiler fiyat mekanizması içinde bireylere yansıtılırken bireylerin ödedikleri vergi yükünü hissetmedikleri mali anestezi kavramına uygun oldukları gerekçesi ile yaygın kullanıma sahiptirler fakat sigara içen bireyler ödedikleri vergi yükünün ağırlığını üzerlerinde hissetmektedirler.

Tablo 6. Sigara Kullanan Bireylerin ÖTV oranlarındaki Artış Sonrası Tüketim Tercihlerinin Yüzdesele Dağılımı

<i>Sigara üzerinde uygulanan vergi oranları artırılarak kullandığınız ürünün satış fiyatında artış yaşansa tüketim tercihiniz değişir mi?</i>		
	Sıklık	Yüzde Dağılım
Sigara tüketim miktarımı azaltmaya yönelirim ve başka bir tütün mamulü kullanmam	95	20,7
Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	40	8,7
Sigara tüketimim değişmez	154	33,5
Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara tüketimimi arttırırım	42	9,1
Sigara tüketim miktarımı azaltır, tütün tüketimimi arttırırım	71	15,4
Sigara tüketimini tamamen bırakır ve kaçak sigara tüketimimi arttırırım	28	6,1
Sigara tüketimini tamamen bırakır, tütün tüketimimi arttırırım	30	6,5
Total	460	100,0

Sigara içen anket katılımcılarının %20,7’si “Sigara tüketim miktarımı azaltmaya yönelirim ve başka bir tütün mamulü kullanmam” %8,7’si “Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam” cevabını

verirken, %33,5 oranında “Sigara tüketimim değişmez” cevabı vermiştir bu oran önemli ölçüde yüksek bir orandır. Bireylerin sigara bağımlılığının yanında birde kullandıkları ürüne (markaya) bağımlılıkları vardır. Bu açıdan bakıldığında vergi yükü ile fiyatı artsa bile katılımcıların %54,2’si kullandığı ürünü değiştirmeyeceği ve kullanım miktarında azalmaya gideceği yönünde tercihini açıklamıştır. Diğer taraftan “Sigara tüketimini tamamen bırakır ve tütün tüketimimi arttırırım” %6,5 oranında katılımcı tarafından işaretlenmiştir. “Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara tüketimimi arttırırım” cevabı %9,1 oranında, “Sigara tüketim miktarımı azaltır, tütün tüketimimi arttırırım” cevabı %15,4 oranında, “Sigara tüketimini tamamen bırakır ve kaçak sigara tüketimimi arttırırım” %6,1 oranında katılımcı tarafından işaretlenmiştir. Bireyler vergi yükünü ağır hissetseler bile vergi oranlarının arttırılması ile sigara tüketimlerinin önemli ölçüde değişmediğinin yanı sıra katılımcıların %37’sinin de paketlenmiş olarak satın aldıkları sigara tüketimlerini azaltıp ya da bırakıp kaçak sigara veya daha ucuz tütün ürünlerini tüketmeyi tercih edecekleri yönünde eğilim göstermektedirler. “Hem sigara kullanıp hem de farklı bir tütün ürünü kullanıyor musunuz?” sorusuna verilen %37,2’lik (171 kişi) evet cevabı da bireylerin vergi oranları arttığı zaman daha ucuz tütün ürünlerine yönelmelerinin kolay olacağını göstermektedir (%62,8 hayır).

Bir önceki soruda sigara içen bireylerden sigara yanında farklı bir tütün ürünü kullanıp kullanmadığı sorusuna evet ve hayır cevabı aldıktan sonra “Kullandığınız farklı tütün ürünü aşağıdakilerden hangisidir?” diye sorulmuştur. Bir önceki soruya evet diyen 171 katılımcıların %14,6’sı kaçak sigara, %53,8’i tütün, %22,2’si nargile, %7’si elektronik sigara ve %2,3 kişi diğer seçeneği içinde esrar ve puro cevabı vermiştir. Aşağıdaki grafikte verilen cevapların yüzdesel dağılımları daha ayrıntılı verilmektedir. Kaçak sigara oranının düşük çıkmasının sebebi bireylerin yasa dışı yollarla elde edilen bu ürünü kullandıklarını açıklamak istemedikleri gösterilebilir. Diğer taraftan daha kolay ulaşılabilir oluşu ve üretilen çok sayıda çeşitli aletler ile kullanımının kolaylaştırılması gibi etkenler tütün tüketiminin yüksek oranda tercih edilmesini açıklamaktadır.

Tablo 7. Sigara Tüketen Bireylerin Farklı Tütün Ürünü Kullanım Yüzdesel Dağılımı

<i>Kullandığınız farklı tütün ürünü aşağıdakilerden hangisidir?</i>			
	Sıklık	Yüzde dağılımı	Sigara kullananlar içindeki yüzde
Kaçak Sigara	25	14,6	5,4
Tütün	92	53,8	20
Nargile	38	22,2	8,2
Elektronik sigara	12	7	2,6
Diğer	4	2,3	1
Toplam	171	100,0	37,2
Sigara Kullananların Toplamı	460		100,0

Son olarak katılımcıların “Farklı tütün ürünü kullanmayı tercih sebebiniz?” sorusuna %28,1 tadını beğenmek, %55 sigaraya yapılan vergi zamları ile fiyat artışı, %5,3 çevremdeki insanların kullandığı bir ürün olması, %11,7’si sigarayı bırakmak için uygulamak cevabı vermiştir. Bu sonuçlara bakıldığında farklı ürün kullanan 171 kişiden 94’ü yani ankete katılan sigara kullanan bireylerin (460 kişi) %21’i sigaradan yüksek vergi alınması sonucu artan fiyatlardan dolayı daha ucuz ürünlere yönelmektedir.

iv. Sigara Kullanmayı Bırakan Bireylerin Tercihlerinin Değerlendirilmesi

Tablo 8. Bireylerin Sigara Kullanımını Bırakma Sebeplerinin Yüzde Dağılımı

<i>Sigara kullanmayı bırakmanızın sebebi nedir?</i>		
	Sıklık	Yüzde Dağılımı
Kapalı alanda sigara içme yasağı	7	3,3
Sigara üzerinde uygulanan yüksek vergiler	27	12,6
Sağlık problemleri yaşanması	99	46,3
Kamu spotları, görsel ve yazılı uyarılar	15	7,0
Çevresel etkiler	29	13,6
Sağlıklı yaşamak istemek	16	7,5
Bireylerin kendi isteği	21	9,8
Total	214	100,0

Ankete katılan 1189 kişinin %18'i (214 kişi) sigara kullanmayı bırakanlardan oluşmaktadır. Bu bireylere öncelikle “Sigara kullanmayı bırakmanızın sebebi nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Yöneltilen bu soruya cevaben, katılımcıların %3,3'ü kapalı alanda sigara içme yasağını, %12,6'sı sigara üzerinde uygulanan yüksek vergileri, %46,3'ü sağlık problemleri yaşanmasını, %7'si kamu spotları ve sigara paketleri üzerindeki görsel ve yazılı uyarıların etkisiyle, %13,6'sı çevresel ve ailesel etkiler, %9,8'i kendi isteğinin olduğunu ve farklı sebeplerin etkisinden kaynaklandığını, %7,5'i de sağlıklı yaşamak istemeyi yanıt olarak vermiştir. Bu anket doğrultusunda ölçmek istediğimiz ÖTV'nin sigara tüketimini azaltması yönündeki hipotezimiz dahilinde sonuçları değerlendirecek olursak, Sigara kullanımını bırakan bireylerin sadece %12,6'sı “sigara üzerinde uygulanan yüksek vergiler” seçeneğini tercih etmiştir. Bu oran yüzdesel olarak az bir orandır¹⁰. Öte yandan katılımcıların %46,3'ü “Sağlık problemleri yaşanması” %7,5'i “Sağlıklı yaşamak istemek” olarak tercihlerini belirtmişlerdir. Bu iki seçenek arasındaki farkı açıklayacak olursak Sağlık problemleri yaşanması ifadesi anketi oluştururken koyulan bir seçenektir ve bireylerin sigaraya bağlı bir rahatsızlık geçirdikten sonra sigarayı bıraktıkları düşüncesinden hareket edilmiştir öbür taraftan Sağlıklı yaşamak istemek ifadesi bireylerin diğer seçeneğine verdikleri cevap doğrultusunda oluşturulmuştur çünkü verilen cevaplarda bireyler sağlık problemi yaşamadıklarını ve ilerde olası bir hastalığa yakalanma riskine karşı sigarayı bıraktıklarını belirtmişlerdir.

Sigara kullanmayı bırakan bireylerin %20,6'sı (44 kişi) “sigara kullanmayı bıraktıktan sonra başka bir tütün mamulü kullanmaya devam ettiniz mi?” sorusuna evet kullanmaya devam ettim, %79,4'ü hayır kullanmaya devam etmedim olarak yanıt vermiştir.

¹⁰ Anket formunda, bireylere 6 tane seçenek sunulmuş ve diğer seçeneği eklenmiştir. Diğer seçeneğine verilen cevaplar ve sunulan 6 seçenek karşılaştırılarak benzer ifadeler birleştirilmiştir.

Tablo 9. Sigarayı Bıraktıktan Sonra Tercih Edilen Ürün Yüzdesel Dağılımı

<i>Sigara kullanımını bıraktıktan sonra hangi tütün mamulünü kullanmaya devam ettiniz?</i>			
	Sıklık	Yüzde dağılım	Sigara Kullanmayı Bırakanlar İçinde Yüzde
Kaçak Sigara	8	18,2	3,7
Tütün	4	9,1	1,8
Nargile	22	50	10,2
Elektronik sigara	6	13,6	2,8
Diğer	4	9,1	1,8
Toplam	44	100,0	20,6
Sigara Kullanmayı Bırakan Toplamı	214		100,0

Evet, yanıtı veren 44 kişiden %18,2'si kaçak sigara, %9,1'u tütün, %50'si nargile, %13,6'si elektronik sigara, %9,1'i diğer seçeneği dahilinde esrar ve puro olarak "Sigara kullanımını bıraktıktan sonra hangi tütün mamulünü kullanmaya devam ettiniz" sorusuna tercihlerini belirtmiştir. Bu bireylerden %34,1'i tadını beğendiği için, %22,7'si sigaraya yapılan vergi zamları ile fiyat artışından, %13,6'sı çevremdeki insanların kullandığı bir ürün olduğu için ve %29,5'i sigarayı bırakma aşamasında farklı bir tütün ürünü kullanmaya devam etmiştir. Katılımcıların %22,7'sinin sigaraya yapılan vergi zamları ile artan fiyatları sebep göstermesi beklenen bir durumdur. Öte yandan sigara kullanmayı bırakmak isterken farklı bir tütün ürünü kullanarak bunu gerçekleştirmek istemek yaygın gözlemlenen bir durumdur ve bunun önüne geçilmesi gerekmektedir.

v. Sigara Kullanmayan Bireylerin Tercihlerinin Değerlendirilmesi

Sigara kullanan ve kullanıp bırakan bireylerin tüketimlerinin azaltılması ve tamamen tüketmekten vazgeçmek yönünde kararları üzerinde ÖTV'nin etkisini ölçmek önemlidir fakat vergilerin bir diğer etkisi de çoğu kişi tarafından tüketilmeyen bir ürünün yüksek vergiler ile fiyatının arttırılıp tüketiminin engellenmesi ve tüketim oranların artmamasını sağlamaktır.

Tablo 10: Sigara Kullanmayan Bireylerin Sigara Tüketmeme Tercihleri Üzerindeki ÖTV Etkisinin Yüzdesele Dağılımı

<i>Sigara kullanmayan bir birey olarak, sigara kullanmak isterseniz, uygulanan yüksek vergi oranları tüketim tercihlerinizi değiştirir mi?</i>		
	Sıklık	Yüzde Dağılım
Yüksek vergiler sebebiyle sigara tüketmek istemem	38	7,4
Yüksek vergiler sebebiyle kaçak sigara tüketmeyi tercih ederim	81	15,7
Yüksek vergiler sebebiyle tütün tüketmeyi tercih ederim	199	38,6
Sigara tüketim tercihlerim üzerinde verginin bir etkisi yoktur	197	38,3
Total	515	100,0

Ankete katılan kişilerin %43,3'ü sigara kullanmayan bireylerden oluşmaktadır. Varsayım üzerine kurulu "sigara kullanmayan bir birey olarak, sigara kullanmak isterseniz, uygulanan yüksek vergi oranları tüketim tercihlerinizi değiştirir mi?" sorusuna 515 kişinin %38,6'ü yüksek vergiler sebebiyle sigara tüketmek istemem cevabını vermiştir, %7,4'ü yüksek vergiler sebebiyle kaçak sigara tüketmeyi tercih ederim ve %15,7'si yüksek vergiler sebebiyle tütün mamulleri tüketmeyi tercih ederim cevabıyla toplamda %23,1'lik bir oranda verginin bireyleri tütüne yönlendirebileceği gözlenmiştir. Sigara kullanan ve kullanmayan bireylere yöneltilen sorularda da bireylerin %20 ila %24 arasında tercihlerinin kaçak sigara ve tütün kullanımına yöneleceği sonucu birbirine paralellik göstermektedir. Katılımcıların %38,3'ü sigara tüketim tercihlerim üzerinde verginin bir etkisi olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 11: Sigara Kullanmayan Bireylerin Farklı Tütün Ürünü Kullanımları Yüzdesele Dağılımı

<i>Sigara kullanmayan bir birey olarak başka bir tütün mamulü kullanıyor musunuz?</i>			
	Sıklık	Yüzde dağılım	Sigara kullananlar içindeki yüzde
Kaçak Sigara	0	0	0
Tütün	14	22,6	0,3
Nargile	44	71	0,9
Diğer	4	6,5	0,0008
Toplam	62	100,0	0,12
Sigara Kullananların Toplamı	515		100,0

“Sigara kullanmayan bir birey olarak başka bir tütün mamulü kullanıyor musunuz?” sorusuna %12 oranında evet, kullanıyorum cevabı veren katılımcıların içinde %22,6’si tütün kullandığını, %71’i nargile kullandığını ve %6,5’i diğer seçeneğini altında puro, esrar ve elektronik sigara kullandığını belirtmektedir. Kaçak sigara ifadesini tercih eden hiç kimse olmamıştır. %61,3 oranında tadını beğendiği için, %30,6 oranında çevresindeki insanların kullandığı bir ürün olduğu için, %8,1’i ise sigaraya yapılan vergi zamları sebebiyle farklı tütün ürünü kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

3.7. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARI

3.7.1. Ki-Kare (Chi-Square) Testi Analizleri ve Sonuçları

Ki-Kare testi nitel iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olup olmadığı hakkında sonuçlar elde etmek için kullanılır. Ki-Kare analizinde temel varsayım olarak “değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur” şeklinde sıfır hipotezi (H0) ve “değişkenler arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklinde karşı hipotez (H1) ileri sürülür. Yapılan analizler neticesinde bulunan ki-kare değeri 0.05’den büyük ise H0 hipotezi kabul edilir ve değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve sistematik bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılır, fakat asıl istenen sonuç sıfır hipotezinin reddedilmesi (ki-kare değeri 0.05’den küçük ise) yani karşı hipotez olan değişkenler arasında anlamlı bir fark olduğudur. Sıfır hipotezinin reddedilmesi sonucu çapraz tablo analizleri ile elde edilen verilere dayanılarak daha detaylı değerlendirmeler yapılır (Coşkun, Altunışık ve Yıldırım, 2017:223-235).

i. Sigara Kullanımı Üzerine Analiz Sonuçları

Anket çalışmasından elde edilen bulgular esas alınarak sırasıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hal ve gelir dağılımı değişkenleri ile sigara kullanımı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve sistematik bir ilişki olup olmadığını saptayabilmek için ikili değişkenler oluşturularak “Ki-Kare” testi yapılmıştır. Bu testin analiz sonuçları tablo 9’da gösterilmiştir.

Öncelikle katılımcıların demografik özellikleri ile “Hayatınız boyunca sigara kullanımınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder?” sorusunun yanıtı olan sigara kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır ve aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H0: Sigara kullanımı ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Sigara kullanımı ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Sigara kullanımı ve yaş arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Sigara kullanımı ve yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Sigara kullanımı ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Sigara kullanımı ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Sigara kullanımı ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Sigara kullanımı ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Sigara kullanımı ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Sigara kullanımı ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Aşağıdaki tabloda hipotezlerin %95 güven aralığında ki-kare analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Bu sonuçlara göre değişkenler arası anlamlılık dereceleri 0.05'ten küçük oldukları için sıfır hipotezi reddedilmiş ve değişkenler arası anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12. Sigara Kullanımı ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları

İkili Değişkenler	Hesaplanan Değer	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Derecesi
Cinsiyet-Sigara Kullanımı	Pearson Ki-Kare	97,113	2	0,000
	İhtimal Oranı	98,245	2	0,000
Yaş*-Sigara Kullanımı	Pearson Ki-Kare	55,817	6	0,000
	İhtimal Oranı	55,535	6	0,000
Eğitim Durumu-Sigara Kullanımı	Pearson Ki-Kare	17,601	8	0,024
	İhtimal Oranı	17,428	8	0,026
Medeni Hal**-	Pearson Ki-Kare	32,563	2	0,000

Sigara Kullanımı	İhtimal Oranı	32,773	2	0,000
Aylık Gelir-	Pearson Ki-Kare	68,363	8	0,000
Sigara Kullanımı	İhtimal Oranı	69,370	8	0,000
*Sonuçların anlamlı çıkabilmesi için 60 yaş ve üzeri kategorisi 50 yaş kategorisi ile birleştirilmiştir.				
**Sonuçların anlamlı çıkabilmesi için, medeni hal değişkeni içinde “Bekar olup bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan” ve “Evlü” seçenekleri birleştirilerek analiz yapılmıştır.				

ii. Sigara Kullanan Bireyler Üzerine Analiz Sonuçları

Katılımcıların ÖTV oranlarındaki artış sonrası yüksek fiyatlara nasıl tepki verdiklerini ölçmek için sorulan sorunun sonucunda, sigara kullanan bireylerin açıkladıkları tüketim tercihleri ile demografik özelliklerin arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı kurulan hipotezler ve sonuçlar ile açıklanmaktadır.

H0: Tüketim tercihi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Tüketim tercihi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Tüketim tercihi ve yaş arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Tüketim tercihi ve yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Tüketim tercihi ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Tüketim tercihi ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Tüketim tercihi ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Tüketim tercihi ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Tüketim tercihi ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Tüketim tercihi ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 13 ‘de gösterilen hipotez sonuçlarına göre cinsiyet, eğitim durumu ve aylık gelir değişkenleri ile tüketim tercihi arasında %5 anlamlılık düzeyinde, anlamlı bir farkın var olduğu görülmüştür. Ki-kare analizi sonuçları 0,05’ten küçüktür ve sıfır hipotezi reddedilmiştir. Katılımcıların yaş ve medeni hal değişkeni ile tüketim tercihi arasında ise anlamlı bir ilişkinin yok olduğu yani sıfır hipotezinin kabul edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Medeni hal ve yaş değişkenleri için ise H0 hipotezi kabul edilmiştir yani bu değişkenler ile sigara kullanımı ile anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 13. Sigara Kullanan Bireylerin ÖTV Artışı Sonrası Tüketim Tercihleri ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları

İkili Değişkenler	Hesaplanan Değer	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Derecesi
Cinsiyet- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	10,263	4	0,036
	İhtimal Oranı	10,003	4	0,040
Yaş- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	19,014	12	0,088
	İhtimal Oranı	18,987	12	0,089
Eğitim Durumu- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	29,282	16	0,022
	İhtimal Oranı	34,327	16	0,005
Medeni Hal- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	4,526	4	0,339
	İhtimal Oranı	4,543	4	0,338
Aylık Gelir- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	32,102	16	0,010
	İhtimal Oranı	33,476	16	0,006
*Sonuçların anlamlı çıkabilmesi için 60 yaş ve üzeri kategorisi 50 yaş kategorisi ile birleştirilmiştir.				
**Sonuçların anlamlı çıkabilmesi için, medeni hal değişkeni içinde “Bekar olup bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan” ve “Evlî” seçenekleri birleştirilerek analiz yapılmıştır.				

Sigara kullanan bireylerin tercihleri üzerinde etki eden diğer faktörler ise sigara kullanım sıklığı, sigaraya ödenen aylık miktar ve bireylerin ödedikleri verginin yüküdür. Bu değişkenlerin etkisinin incelendiği Ki-Kare testi sonuçları Tablo 13’te gösterilmiştir.

H0: Tüketim tercihi ve kullanım sıklığı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Tüketim tercihi ve kullanım sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Tüketim tercihi ve aylık ödeme arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Tüketim tercihi ve aylık ödeme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Tüketim tercihi ve vergi yükü arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
H1: Tüketim tercihi ve vergi yükü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Kullanım sıklığı, aylık ödeme ve vergi yükü ile tüketim tercihi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin yapılan testler sonucunda, hesaplanan değerler tablo değerlerinden büyük olduğundan sıfır hipotezi reddedilmektedir. Bu

değişkenlerin %5 anlamlılık düzeyinde ikili analizleri sonucunda aralarında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Tablo 14. Sigara Kullanan Bireylerin ÖTV Artışı Sonrası Tüketim Tercihleri ve Sigara Kullanım Özellikleri Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları

İkili Değişkenler	Hesaplanan Değer	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Derecesi
Kullanım Sıklığı- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	39,657	16	0,001
	İhtimal Oranı	38,308	16	0,001
Aylık Ödeme- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	22,788	12	0,030
	İhtimal Oranı	22,334	12	0,034
Vergi Yüğü- Tüketim Tercihi	Pearson Ki-Kare	20,265	8	0,009
	İhtimal Oranı	20,324	8	0,009

Sigara tütün ürünleri içinde büyük bir paya sahiptir. Fakat tütün ürünleri çok çeşitlidir. Bu çeşitlilik bu ürünlerin fiyatlarının da çeşitli olması demektir. Sigara kullanan bireyler alışkanlıklarını ve bağımlılıkları kolaylıkla değiştiremezler, bunu sonucunda sigara yerine ikame olarak farklı tütün ürünü kullanımını tercih edebilirler. Araştırma kapsamında bireylere sorulan sigaradan farklı tütün ürünü kullanıp kullanmadıkları sorusuna alınan cevaplar doğrultusunda %90 güven aralığında aşağıda oluşturulan hipotezler Ki-kare testi ile analiz edilmiştir.

H0: Kullanılan farklı tütün ürünü ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanılan farklı tütün ürünü ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanılan farklı tütün ürünü ve yaş arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanılan farklı tütün ürünü ve yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanılan farklı tütün ürünü ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanılan farklı tütün ürünü ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanılan farklı tütün ürünü ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanılan farklı tütün ürünü ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanılan farklı tütün ürünü ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanılan farklı tütün ürünü ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Yapılan analizler sonucunda %10 anlamlılık düzeyinde sigara kullanan bireylerin sigara dışında kullandıkları farklı tütün ürünlerinin demografik özellikler ile arasındaki ilişkinin ölçüldüğü Ki-kare sonuçlarına göre, yaş, eğitim durumu ve aylık gelir değişkenleri pearson ki-kare sonuçları 0,10'dan küçüktür ve sıfır hipotezi reddedilmiştir. Bu değişkenler ile farklı tütün ürünü kullanmayı tercih etme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Fakat cinsiyet ve medeni hal değişkenleri ile anlamlı bir ilişki test sonuçlarına göre bulunamamıştır.

Tablo 15: Sigara Kullanan Bireylerin Kullandıkları Farklı Tütün Ürünü ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları

İkili Değişkenler	Hesaplanan Değer	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Derecesi
Cinsiyet- Kullanılan farklı tütün ürünü	Pearson Ki-Kare	3,124	3	0,373
	İhtimal Oranı	3,213	3	0,360
Yaş*- Kullanılan farklı tütün ürünü	Pearson Ki-Kare	32,766	9	0,000
	İhtimal Oranı	33,920	9	0,000
Eğitim Durumu- Kullanılan farklı tütün ürünü	Pearson Ki-Kare	35,789	12	0,000
	İhtimal Oranı	39,952	12	0,000
Medeni Hal**- Kullanılan farklı tütün ürünü	Pearson Ki-Kare	4,244	3	0,236
	İhtimal Oranı	4,364	3	0,225
Aylık Gelir- Kullanılan farklı tütün ürünü	Pearson Ki-Kare	32,876	12	0,001
	İhtimal Oranı	34,465	12	0,001
* 60 Yaş üstü katılımcı sayısı ile 50 yaş katılımcı sayısı analizlerin anlamlı çıkması için birleştirilmiştir.				
**Sonuçların anlamlı çıkabilmesi için, medeni hal değişkeni içinde “Bekar olup bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan” ve “Evlî” seçenekleri birleştirilerek analiz yapılmıştır.				

H0: Farklı tütün ürünü kullanmayı tercih etmek ile kullanılan farklı ürün arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Farklı tütün ürünü kullanmayı tercih etmek ile kullanılan farklı ürün arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Sigara dışında farklı tütün ürünü kullanmayı tercih eden bireylerin tercih sebebi ile kullandıkları farklı ürün arasındaki ilişkiyi ölmek için kurulan hipotezlerin %90 güven aralığında Ki-kare analizi sonuçlarına göre Pearson Ki-kare değeri: 118.792, ihtimal oranı: 125,722 serbestlik derecesi: 9 ve anlamlılık derecesi: 0,000 olarak bulunmuştur. H0 hipotezi reddedilmiş değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir.

iii. Sigara Kullanmayan Bireyler Üzerine Analiz Sonuçları

Sigara kullanmayan bireylerin, ÖTV'nin etkisiyle yüksek fiyatı olan paketlenmiş, kullanıma hazır satışa sunulan sigaraya olası taleplerinin nasıl etkilendiğinin araştırılması ÖTV'nin caydırıcı etkisinin ölçülmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Verginin bu etkisiyle kullanmama tercihi değişkeni ile demografik değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur şeklinde sıfır hipotezi ve değişkenler arasında anlamlı bir ilişki vardır yönünde karşıt hipotezi kurulmuştur.

H0: Kullanmama tercihi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanmama tercihi ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanmama tercihi ve yaş arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanmama tercihi ve yaş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanmama tercihi ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanmama tercihi ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanmama tercihi ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanmama tercihi ve medeni hal arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Kullanmama tercihi ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Kullanmama tercihi ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Anlamalı bir ilişki yoktur şeklinde kurduğumuz sıfır hipotezini, aylık gelir ve cinsiyet ile kullanmama değişkeni arasındaki ilişki için kabul edilmiştir yani %5 anlamlılık düzeyinde cinsiyet ve sigara kullanmama tercihi ve aylık gelir ile sigara kullanmama tercihi arasında bir ilişki yoktur. Diğer değişkenler için sıfır hipotezi reddedilmekte ve karşıt hipotez olan anlamlı bir ilişki vardır kabul edilmektedir.

Tablo 16. Sigara Kullanmayan Bireylerin Sigara Tüketmeme Tercihleri Üzerindeki ÖTV Etkisi ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ölçüldüğü Ki-Kare Testi Sonuçları

İkili Değişkenler	Hesaplanan Değer	Değer	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Derecesi
Cinsiyet-Kullanmama Tercihi	Pearson Ki-Kare	2,145	3	0,543
	İhtimal Oranı	2,110	3	0,550
Yaş-Kullanmama Tercihi	Pearson Ki-Kare	42,021	9	0,000
	İhtimal Oranı	43,403	9	0,000
Eğitim Durumu-Kullanmama Tercihi	Pearson Ki-Kare	29,785	12	0,003
	İhtimal Oranı	32,325	12	0,001
Medeni Hal-Kullanmama Tercihi	Pearson Ki-Kare	9,447	3	0,024
	İhtimal Oranı	9,548	3	0,023
Aylık Gelir-Kullanmama Tercihi	Pearson Ki-Kare	14,745	12	0,256
	İhtimal Oranı	16,639	12	0,164

Sigara kullanmayı bırakanlar için yapılan analizlerde cinsiyet, yaş, eğitim, medeni hal ve aylık gelir değişkenleri ile sigarayı bırakma sebebi arasında anlamlı bir ilişki yoktur yönündeki sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Bu yüzden sigara kullanmayı bırakan bireyler için Ki-kare analizi sonuçlarına ayrıntılı olarak yer verilmemiştir.

3.8. AMPİRİK ANALİZ SONUÇLARININ ÇAPRAZ TABLOLAR YARDIMIYLA YORUMLANMASI

Yapılan Ki-Kare analizlerinin sonuçları doğrultusunda elde edilen veriler bu bölümde yorumlanmaya çalışılacaktır. Aralarında anlamlı ilişki olduğunu tespit ettiğimiz veriler çapraz tablolar yardımıyla açıklanacaktır.

Tablo 17. Sigara Kullanımına İlişkin Çapraz Tablo Sonuçları

Hayatınız boyunca sigara kullanımınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder?		Sigara Kullanıyorum	Sigara Kullanıyordum Bıraktım	Sigara Kullanmıyorum	Toplam
Cinsiyet	Kadın	27,4%	14,1%	58,6%	100,0
	Erkek	48,4%	21,4%	30,3%	100,0
	Toplam	38,7%	18,0%	43,3%	100,0
Yaş	18-29	35,9%	12,6%	51,5%	100,0
	30-39	41,7%	19,9%	38,4%	100,0
	40-49	41,4%	28,4%	30,2%	100,0
	50 ve üzeri	43,4%	29,2%	27,4%	100,0
	Toplam	38,7%	18,0%	43,3%	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim ve daha az eğitim	47,4%	15,8%	36,8%	100,0
	Lise	36,4%	21,9%	41,7%	100,0
	Yüksek Okul	46,1%	19,5%	34,4%	100,0
	Lisans	36,8%	16,2%	47,0%	100,0
	Lisansüstü	34,0%	16,7%	49,4%	100,0
	Toplam	38,7%	18,0%	43,3%	100,0
Medeni Hal	Evli	40,8%	23,4%	35,8%	100,0
	Bekar	36,8%	13,1%	50,1%	100,0
	Toplam	38,7%	18,0%	43,3%	100,0
Aylık Gelir	0-1250 TL	34,0%	13,9%	52,0%	100,0
	1251-2750 TL	49,2%	13,5%	37,3%	100,0
	2751-4500 TL	30,2%	22,3%	47,4%	100,0
	4501-6250 TL	51,0%	26,5%	22,4%	100,0
	6251 TL ve üzeri	34,5%	28,7%	36,8%	100,0
	Toplam	38,7%	18,0%	43,3%	100,0

“Hayatınız boyunca sigara kullanımınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder?” sorusu bireylerin sigara kullanımlarının ölçülmesini amaçlamaktadır. Bu soruya kadın katılımcıların %58,6’sı sigara kullanmıyorum yanıtı verirken, %27,4’ü sigara kullanıyorum demiştir. Erkek katılımcıların ise %30,3’ü sigara kullanmadığını, %48,4’ü sigara kullandığını ifade etmiştir. Erkekler kadınlara göre daha fazla sigara kullanmaktadır ve bunu sonucunda da sigarayı bırakan bireyler içinde erkeklerin oranı daha yüksektir.

Yaş ilerledikçe sigara kullananların oranı artarken, kullanmayanların oranı azalmaktadır. Sigarayı bırakanların oranı da artmaktadır. 18-29 yaş aralığındaki katılımcıların %51,5’i sigara kullanmamaktadır. Bu oran daha yüksek olması istenmektedir fakat gene de iyi bir orandır. Yüksek okul mezunlarında sigara kullanımı oranının daha yüksek olduğu araştırma sonucunda ortaya konulsa da eğitim seviyesi arttıkça, sigara kullanan bireylerin oranı azalmakta tam tersi sigara kullanmayan bireylerin oranı artmaktadır.

Evli katılımcıların %40,8’i sigara kullanırken, bekar katılımcıların %36,8’i sigara kullanmaktadır. Bekar katılımcıların %50,1’i sigara kullanmamaktadır. Gelir seviyesi arttıkça bireylerin alım gücü artar ve bireyler artan gelirleri doğrultusunda tüketimlerini artırırlar. Araştırma sonuçları da bu düşüncüyü desteklemektedir. Gelir düzeyi düşük bireylerin sigara kullanmayan oranları yüksektir ve gelir seviyesi arttıkça sigara kullanımı artmaktadır.

3.8.1. Sigara Kullanan Bireylerin Tercihleri Üzerine Analiz Sonuçlarının Yorumlanması

Sigara üzerindeki vergi yükü arttırılarak bireylerin sigaraya olan taleplerinin azaltılması amaçlanmaktadır. Bireylerin tüketim tercihleri üzerinde, cinsiyetleri, yaş, medeni hal, aylık gelir ve eğitim düzeyleri yanında sigara tüketim sıklıkları, sigaraya ödedikleri miktarlar ve hissettikleri vergi yükü etkili olmaktadır. Araştırma sonuçlarının analiz edildiği bu bölümde değişkenlerin vergi oranlarının artması sonrasında sigara tüketim tercihlerinin nasıl değiştiği ortaya konulacaktır.

Yapılan ki-kare analizleri sonucunda cinsiyet ve sigara tüketim tercihleri arasında %5 anlamlılık düzeyinde aralarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Tablo 18’de tespit edilen ilişkinin tercih dağılımları yer almaktadır.

Tablo 18. Tüketim Tercihi ve Cinsiyet Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Sigara üzerinde uygulanan vergi oranları arttırılarak kullandığımız ürünün satış fiyatında artış yaşansa tüketim tercihiniz değişir mi?						
Cinsiyet	Sigara tüketimim değişmez	Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketim miktarımı azaltır ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Toplam
Kadın	36,0	19,3	18,0	18,7	8,0	100,0
Erkek	32,3	27,1	21,9	9,7	9,0	100,0
Toplam	33,5	24,6	20,7	12,6	8,7	100,0

*Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, ayrı seçeneklerde bulunan kaçak sigara ve tütün tüketiminin arttırılması birleştirilerek tek bir şıkta toplanmıştır.

Ankete katılan sigara kullanan kadınların %36’sı, erkeklerin ise %32,3’ü sigara tüketiminin değişmeyeceği yönünde tercihini açıklamıştır. Sigara tüketimini azaltacağı ve farklı bir tütün mamulü kullanmayacağını belirten katılımcı oranı ise kadınlarda %18, erkeklerde 21,9’dur. Kadın katılımcıların %54’ünün, erkek katılımcıların ise %54,2’sinin kullandığı sigara tüketimini tamamen bırakma gibi bir tercihte olmadığı gözlenmektedir. Sigara üzerinde yüksek vergi uygulaması sonucu tüketimini tamamen bırakıp farklı bir tütün ürünü kullanmayı tercih etmeyecek kadın katılımcı %8, erkek katılımcı ise %9’dur. Bu sonuç bize vergi yükü uygulaması sonucu sigara tüketiminin tamamen bitirilemeyeceği aynı zamanda sigara tüketiminin azaltılması konusunda etkisinin az olduğunu göstermektedir. Ayrıca vergi ile artan fiyatlar sonucu bireylerin ucuz olan ikame tütün ürünlerine yöneldiği gözlenmektedir.

Tablo 19. Tüketim Tercihi ve Eğitim Düzeyi Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Sigara üzerinde uygulanan vergi oranları arttırılarak kullandığınız ürünün satış fiyatında artış yaşansa tüketim tercihiniz değişir mi?						
Eğitim Düzeyi	Sigara tüketimim değişmez	Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketim miktarımı azaltır ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Toplam
İlköğretim ve daha az eğitim	27,0	19,0	28,6	11,1	14,3	100,0
Lise	32,0	18,4	26,2	13,6	9,7	100,0
Yüksek Okul	42,3	26,8	8,5	9,9	12,7	100,0
Lisans	35,7	25,0	19,6	12,5	7,1	100,0
Yüksek Lisans ve Doktora	25,5	38,2	20,0	16,4	0,0	100,0
Toplam	33,5	24,6	20,7	12,6	8,7	100,0
*Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, ayrı seçeneklerde bulunan kaçak sigara ve tütün tüketiminin arttırılması birleştirilerek tek bir şıkta toplanmıştır.						

Eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin daha bilinçli ve duyarlı oldukları toplumun genel algısı ve beklentisidir. Aynı şekilde eğitim seviyesi arttıkça vergi bilinci ve duyarlılığı da artar. Analiz sonuçları ile bu beklenti örtüşmemektedir. Eğitim seviyesi arttıkça katılımcılar sigara tüketimlerinin değişmeyeceği yönündeki tercihleri artarken, sigara tüketimini azaltıp ya da tamamen bırakıp farklı tütün ürünü kullanmama yönündeki tercihleri azalmaktadır. Bu sonuç eğitim seviyesi arttıkça bireylerin elde ettikleri kazancın artmasına bağlı olarak alım gücünün artması şeklinde ifade edilebilir.

İlk öğretim ve daha az eğitime sahip bireylerin %19'ü sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım; %11,1'i sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım olarak tercihini ifade etmiştir, toplamda %30,1 oranında bireyler sigara yerine ikamesi olan ürünleri tercih edecekleri anlaşılmaktadır. Lise mezunlarının toplamda %32'si, yüksek okul mezunlarının %36,7'si, lisans mezunlarının %37,5'i, lisansüstü mezunlarının ise %54,6'sı şu an kullandıkları sigara tüketimini azaltıp ya da

tamamen bırakıp kaçak sigara ve daha ucuz ürünlere yöneleceklerini ifade etmeleri bizi vergi sebebiyle artan sigara fiyatlarının bireyleri sigaranın ikamesi olan mallara yönlendirdiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Tablo 20. Tüketim Tercihi ve Aylık Gelir Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Aylık Gelir	Sigara tüketimim değişmez	Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketim miktarımı azaltır ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Toplam
0-1250TL	23,5	33,1	16,9	16,9	9,6	100,0
1251-2750	36,3	22,6	24,2	8,1	8,9	100,0
2751-4500	35,4	12,3	26,2	15,4	10,8	100,0
4501-6250	46,7	22,7	17,3	6,7	6,7	100,0
6251 TL ve üzeri	40,0	16,7	23,3	16,7	3,3	100,0
Toplam	33,5	24,6	20,7	12,6	8,7	100,0

*Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, ayrı seçeneklerde bulunan kaçak sigara ve tütün tüketiminin arttırılması birleştirilerek tek bir şıkta toplanmıştır.

Bireylerin aylık geliri arttıkça alım gücü de artmaktadır. Alım gücü artan birey tükettikleri ürünlerin fiyatları üzerinde daha duyarsız hale gelmektedirler. Araştırma kapsamında da görülmektedir ki, 0-1250 TL aralığında düşük gelire sahip katılımcıların %33,1'i sigara tüketimlerini azaltıp daha ucuz ürünlerin tüketimlerini arttırmayı tercih etmektedirler. Geliri 4501 TL ve üzeri olan katılımcılar yüksek oranda tüketim tercihlerini değiştirmeyecekleri ifadesini belirtmişlerdir. Sigaranın bağımlılık yapan bir mal olduğu göz önüne alındığında, bireylerin tüketimlerini tamamen bırakırım yönünde tercihlerini yüksek oranda açıklamaları beklenen bir durum değildir. Nitekim analiz sonuçları da bize bunu kanıtlamaktadır. Ulaşılmak istenen sonuç bireylerin yüksek vergilerin fiyatlara yansımaları sonucunda tüketimlerini azaltmaları yönündedir. Gelir seviyesi bu etki ile ters çalışmaktadır. Gelir arttıkça bireyler tüketimlerini azaltmak yerine, değiştirmeyecekleri tercihinde bulunmaktadırlar.

Tablo 21. Tüketim Tercihi ve Kullanım Sıklığı Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Kullanım Sıklığı	Sigara tüketimi değişmez	Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketim miktarımı azaltır ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Toplam
1-5 adet	27,7	20,5	25,3	8,4	18,1	100,0
6-10 adet	25,3	27,5	26,4	17,6	3,3	100,0
11-15 adet	35,9	28,2	20,5	7,7	7,7	100,0
16-20 adet	27,7	25,9	19,6	17	9,8	100,0
20 adet ve üzeri	51	20,8	12,5	10,4	5,2	100,0
Toplam	33,5	24,6	20,7	12,6	8,7	100,0

*Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, ayrı seçeneklerde bulunan kaçak sigara ve tütün ürün tüketiminin arttırılması birleştirilerek tek bir şıkta toplanmıştır.

Sigara bir kez içilmesi ile bağımlılık yapan bir maldır. Sigara kullanım sıklığı bireylerin bize sigaraya olan bağımlılıkları hakkında bilgi vermektedir. Günlük 10 adet ve üzeri sigara kullanan bireylerin bağımlılık düzeyi yüksektir. Bağımlılık arttıkça sigara bırakma isteği azalmaktadır. Araştırma kapsamında günlük 20 adet ve üzeri sigara tüketen katılımcıların %51'i sigara tüketimlerini değiştirmemeyi tercih etmektedir. 1-5 adet düzeyinde sigara kullanan bireylerde cevapladıkları sorunun şıkları içinde en yüksek oranda sigara tüketimim değişmez seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu sonuç bize sigara kullanımını ve zararlarının etkisini hafife aldıkları sonucuna götürmektedir. Sigara kullanımını arttırdıkça sigara tüketiminin azaltılıp başka bir tütün ürünü kullanmama konusunda bireylerin tercihleri azalmaktadır. 1-5 adet sigara kullanan bireylerin %18,1'i sigarayı tamamen bırakıp başka ürün kullanmamayı tercih ederken, sigara kullanım sıklığı arttıkça bu oran azalmaktadır.

Tablo 22. Tüketim Tercihi ve Aylık Ödeme Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Aylık Ödeme	Sigara tüketimi m değişmez	Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün ürün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketim miktarımı azaltır ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Toplam
0-150TL	23,3	28,3	24,2	11,7	12,5	100,0
151-300 TL	31,8	22,9	21,0	16,6	7,6	100,0
301-450 TL	35,2	25,4	21,3	9,8	8,2	100,0
451ve üzeri	54,1	19,7	11,5	9,8	4,9	100,0
Toplam	33,5	24,6	20,7	12,6	8,7	100,0
*Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, ayrı seçeneklerde bulunan kaçak sigara ve tütün tüketiminin arttırılması birleştirilerek tek bir şıkta toplanmıştır.						
** Analiz sonuçlarının anlamlı şekilde yorumlanabilmesi için “601 ve üzeri” ile “451-600” seçenekleri birleştirilmiştir.						

Sigaraya aylık ödenen miktar bireylerin gelir seviyeleri ve bağımlılıkları ile ilişkilidir. Geliri artan bireyler sigara tüketimlerine gelirlerinden ayırdıkları payı arttırabilirken, geliri düşük olsa bile bağımlılığı yüksek bir kişi de kullandığı sigaraya fazla miktarda para ödemeye razıdır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerde bize göstermektedir ki, sigaraya yapılan aylık harcama arttıkça yüksek oranda katılımcılar sigara tüketimlerini değiştirmemektedir. 0-150 TL arasında harcama yapan katılımcıların %23,3’ü, 151-300 TL arasında harcama yapan katılımcıların %31,8’i, 301-450 TL harcama yapanlar %35,2, 451 TL ve üzeri harcama yapan katılımcıların %54,1’i sigara tüketimim değişmez demektedir. Sigara tüketimini azaltıp başka bir tütün mamulü kullanmayacağım ifadesine verilen cevaplara bakıldığında ise yapılan aylık harcama arttıkça, oransal olarak azaldığı gözlenmektedir.

Tablo 23. Tüketim Tercihi ve Vergi Yükü Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Vergi Yükü	Sigara tüketimim değişmez	Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketim miktarımı azaltır ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Sigara tüketimini tamamen bırakır, kaçak sigara ve tütün tüketimimi arttırırım*	Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam	Toplam
Çok ağır	34,9	24,5	17,6	16,5	6,5	100,0
Ağır	31,9	28,3	21,0	8,7	10,01	100,0
Normal**	31,1	16,4	32,8	4,9	14,8	100,0
Toplam	33,5	24,6	20,7	12,6	8,7	100,0
*Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, ayrı seçeneklerde bulunan kaçak sigara ve tütün tüketiminin arttırılması birleştirilerek tek bir şıkta toplanmıştır.						
** Analiz sonuçlarının anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi için, “çok hafif” ve “hafif” seçenekleri birleştirilerek “normal” şıkında toplanmıştır.						

Bu tezin ana konusunu oluşturan vergi ve verginin tüketiciler üzerinde oluşturduğu yükün yani baskının, sigara tüketicisinin sigara tüketimlerini azaltması yönündeki etkisinin etkili olmadığı araştırma sonucunda elde edilmiştir. Katılımcılar vergi yükünü ağır ve çok ağır olarak hissetseler bile yüksek oranda tüketim tercihlerinin değişmediği görülmüştür.

Tablo 24. Farklı Tütün Ürünü Kullanma ve Demografik Özellikler Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

Sigaradan başka Kullandığınız farklı tütün ürünü aşağıdakilerden hangisidir?	Kaçak Sigara	Tütün (Sarma ve çiğneme)	Nargile	Diğer*	Toplam	
Yaş	18-29	9,6%	51,9%	30,8%	7,7%	100,0
	30-39	18,6%	58,1%	14%	9,3%	100,0
	40-49	40%	20%	0%	40%	100,0
	50 ve üzeri	21,4%	78,6%	0%	0%	100,0
	Toplam	14,6%	53,8%	22,2%	9,4%	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim ve daha az eğitim	13,3%	80%	6,7%	0%	100,0
	Lise	21,6%	51,4%	16,2%	10,8%	100,0
	Yüksek Okul	13,8%	58,6%	20,7%	6,9%	100,0
	Lisans	3,7%	40,7%	37%	18,5%	100,0

	Lisansüstü	33,3%	47,6%	19%	0%	100,0
	Toplam	14,6%	53,8%	22,2%	9,4%	100,0
Aylık Gelir	0-1250 TL	12,5%	65%	17,5%	5%	100,0
	1251-2750 TL	13%	56,5%	21,7%	8,7%	100,0
	2751-4500 TL	40%	50%	0%	10%	100,0
	4501-6250 TL	7,1%	32,1%	42,9%	17,9%	100,0
	6251 TL ve üzeri	42,9%	0%	26,8%	26,8%	100,0
	Toplam	14,6%	53,8%	22,2%	9,4%	100,0
<ul style="list-style-type: none"> Analizlerin anlamlı çıkabilmesi için elektronik sigara seçeneği diğer seçeneği ile birleştirilmiştir. (Diğer: elektronik sigara, esrar, puro, pipo vb tercihler yer almaktadır.) 						

Sigara kullanan bireylere “sigaradan farklı tütün ürünü kullanıyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve 460 bireyden 171 (%37,2) “evet kullanıyorum yanıtını vermiştir. 171 kişi arasında yapılan Ki-kare analizleri sonucunda cinsiyet ve medeni durum değişkenleri ile farklı tütün ürünü kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yaş, eğitim durumu ve aylık gelir değişkenleri anlamlı bulunmuştur. Yaş değişkeni için, 0-18 yaş grubu bireyler %51,9 oranında tütün kullandığını %30,8 oranında ise nargile kullandığını ifade etmiştir. 30-39 yaş grubunda olan bireyler de %58,1 oranında tütün kullandıklarını ifade ederken, 40-49 yaş grubunda %40 oranında kaçak sigara ve diğer grubunu tercih ettiği gözlenmiştir. 50 ve üzeri yaş grubu bireyler %78,6 tütün kullanmayı tercih etmiştir. 40-49 yaş grubu dışında diğer yaş grupları için en yüksek tercih edilen ürün tütün olmuştur. Ucuz ürün olması bunun en önemli etkenidir. Makaron denilen hazır sigara kâğıdı ve sigara sarma makinesi gibi aparatların satışlarının yaygınlaşması tütün kullanımını arttırmaktadır. 40- 49 yaş grubu için kaçak sigara tercihi önemli oranda yüksektir fakat diğer yaş gruplarında daha düşük oranlarda tercih edilmiştir. Bunun sebebi EGM'nin kaçakçılıkla mücadelesinin son yıllarda artması ve bireylerin bu ürünleri kullansalar bile tercihlerini açıklamamaları analiz sonuçlarında farklılığa sebep olmaktadır. Tablo 7’de gösterilen sigara kullanan bireyler (460 kişi) içinde %20 oranında tütün %5,4 oranında kaçak sigara tercih edilmiştir. Nargile sigara kullanan bireyler içinde %8,2 oranında tercih edilmiştir. 40 yaş altı bireyler nargile kullandıklarını ifade ederken, 40 yaş üstü bireyler hiç nargile tercih etmemiştir.

Eğitim durumu değişkeni içinde analiz sonuçları aynıdır. Bütün kategoriler içinde en yüksek oranda tercih edilen tütün iken, eğitim seviyesi arttıkça tütün kullanımını oranları azalırken, nargile ve diğer grubunda artış görülmektedir. İlk

öğretim ve daha az eğitim gören bireyler %80 oranında tütün tükettiğini ifade etmektedir. Bu oran önemli ölçüde yüksektir. Eğitim seviyesi arttıkça tütün tercih etme oranında azalış gözlemlenmiştir. Öte yandan kaçak sigara tüketiminde eğitim seviyesi arttıkça bir artış görülmüştür, %33,3 ile lisansüstü eğitim grubundaki bireyler en yüksek tercih oranına sahiptir. Eğitim bireylerde özgüven ve ifade özgürlüğünü güçlendirmesi sebebiyle bu tercihlerini açıklamaları analiz sonuçları açısından anlamlı iken, daha bilinçli ve ahlaklı davranması beklenen bir kesimin yüksek oranda kaçak sigara tüketiyor olması iyi bir toplumsal sonuç ifade etmemektedir. Aylık gelir açısından analizler değerlendirilecek olursak 0-1250 gelir grubunda %65 oranıyla en yüksek tütün tercih eden gruptur. Ayrıca katılımcıların gelir seviyeleri arttıkça tütün tercih etme oranları azalırken, diğer tütün ürünlerini tercih etme oranları artmaktadır. Yukarıdaki tabloda açıkça ifade edilmese de diğer grubunda yer alan ürünler; elektronik sigara, puro, pipo, esrar vb. ürünlerdir. Bu ürünler sigara, kaçak sigara ve tütün ile kıyaslandığında daha sayılacak ürünlerdir. Bireylerin gelirleri yani refah seviyeleri arttıkça bir yandan sigara tüketirken bir yandan sigara yerine daha pahalı tütün ürünleri ikame ettikleri görülmektedir. Tablo 6'da Ankete katılan sigara tüketen bireyler arasında yüzde 37,1'si sigara tüketimini tamamen bırakıp ya da azaltsa bile kaçak sigara ve tütün kullanımını arttıracığı yönünde tercihini açıklamıştır. Aynı zamanda sigara kullanan bireylerin %37,2'si sigara kullanırken farklı bir tütün ürünü kullandığını ifade etmiştir. Bu oranlar bireylerin sigara tüketimleri azalsa bile genel yüzdeler açısından düşünüldüğünde "tütün ve tütün mamulleri" kullanımının azalmayacağını göstermektedir. Dikkate alınması gereken bu oranlar sadece sigara ile değil tüm tütün ürünleriyle mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Tablo 25. Farklı Ürün Kullanmayı Tercih Sebebi ile Kullanılan Farklı Ürün Üzerine Çapraz Tablo Sonuçları

	Tadını Beğenmek	Sigaraya Yapılan Vergi Zamları ile Fiyat Artışı	Çevremdeki İnsanların Kullandığı Ürün Olması	Sigarayı Bırakmak için Uygulamak	Toplam
Kaçak Sigara	0%	92%	0%	8%	100,0
Tütün	13%	72,8%	5,4%	8,7%	100,0
Nargile	84,2%	0%	10,5%	5,3%	100,0
Elektronik Sigara	0%	33,3%	0%	66,7%	
Diğer	100%	0%	0%	0%	100,0
Toplam	28,1%	55%	5,3%	11,7%	100,0

Bireyler sigara tüketirken aynı zamanda farklı tütün ürünü de tüketiyor, evet ama neden? Bu sorunun cevabına nargile tercihinde bulunan katılımcılar %84,2 tadını beğendiklerini ifade etmiştir. Kaçak sigara %92 oranında ve tütün %72,8 oranında sigaraya yapılan vergi zamlarını sebep olarak göstermiştir. Sigaraya yapılan vergi zamları ikame malları tüketme konusunda en önemli etken olmaktadır. Elektronik sigara kullanan bireyler ise %33,3 oranında vergi zamlarını sebep gösterirken, %66,7'si sigarayı bırakmak için uygulamak seçeneğini sebep göstermiştir. Diğer seçeneğinde ifade edilen ürünleri ise sadece tadını beğendikleri için kullandıklarını açıklamışlardır.¹¹

3.8.2. Sigara Kullanmayan Bireylerin Tercihleri Üzerine Analiz Sonuçlarının Yorumlanması

Ki-Kare analizleri ile sigara kullanmayan bireylerin sigara tüketim tercihi üzerindeki vergilerin etkisinin diğer değişkenlerle olan ilişkisinin anlamlı olup olmadığı konusunda yapılan analizler sonucunda anlamlı bir ilişkinin varlığını tespit ettiğimiz durumlar açıklanmaya çalışılacaktır.

“Sigara kullanmayan bir birey olarak, sigara kullanmak isterseniz, uygulanan yüksek vergi oranları tüketim tercihinizi değiştirir mi?” sorusu gerçekleştirilmiş bir

¹¹ Tablo 24 için analizlerde elektronik sigara tercihi diğer seçeneği ile birleştirilse de tablo 25’de ifade edilen çapraz tablo analizleri için ayrı olarak analize dahil edilmiştir.

olgunun algısını ölçmek için sorulmuştur. ÖTV sigara kullanan bireylerin sigara tüketimlerini kısmayı amaçladığı gibi sigara kullanmayan bireylerin sigara kullanmaya başlamaması üzerinde caydırıcı etki oluşturmayı amaçlamaktadır.

Tablo 26. Sigara Kullanmama Çapraz Tablo Sonuçları

Sigara kullanmayan bir birey olarak, sigara kullanmak isterseniz, uygulanan yüksek vergi oranları tüketim tercihinizi değiştirir mi?		Yüksek vergiler sebebiyle kaçak sigara tüketmeyi tercih ederim	Yüksek vergiler sebebiyle tütün tüketmeyi tercih ederim	Yüksek vergiler sebebiyle sigara tüketmek istemem	Sigara tüketim tercihlerim üzerinde verginin bir etkisi yoktur	Toplam
Yaş	18-29	6,6%	16,9%	45,0%	31,4%	100,0
	30-39	13,5%	19,2%	26,0%	41,3%	100,0
	40-49	4,1%	6,1%	32,7%	57,1%	100,0
	50 ve üzeri	0,0%	6,5%	22,6%	71,0%	100,0
	Toplam	7,4%	15,7%	38,6%	38,3%	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim ve daha az eğitim	2,0%	4,1%	44,9%	49,0%	100,0
	Lise	3,4%	11,9%	40,7%	44,1%	100,0
	Yüksek Okul	3,8%	15,1%	35,8%	45,3%	100,0
	Lisans	11,2%	17,2%	40,9%	30,7%	100,0
	Lisansüstü	8,8%	25,0%	27,5%	38,8%	100,0
	Toplam	7,4%	15,7%	38,6%	38,3%	100,0
Medeni Hal	Evli	8,4%	16,3%	30,7%	44,6%	100,0
	Bekar	6,7%	15,3%	43,8%	34,2%	100,0
	Toplam	7,4%	15,7%	38,6%	38,3%	100,0

Sigara kullanmayan bireylerin vergi sebebiyle fiyatı artan sigarayı kullanmama tercihlerinin yaş, eğitim ve medeni hal ile anlamlı bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Yaş ilerledikçe, bireylerin sigara kullanmamayı tercih etmeleri üzerinde verginin bir etkisi olmadığı sonucu, beklenenle aynı doğrultudadır. Sigaraya başlama yaşı günümüzde 15-16 yaşa kadar düşmüştür. Belli bir yaştan sonra bireyler sigara kullanmıyorsa başlama isteği duymazlar. Yaş ilerledikçe artan sağlık problemleri vergi kavramının önüne geçmektedir. 50 yaş ve üzeri katılımcıların %71'i sigara tüketimim üzerinde verginin etkisi yoktur demiştir. Öte yandan 18-29 yaş grubu

katılımcıların %45'i vergiler sebebiyle sigara tüketmek istemeyeceğini ifade etmiştir. Genç nüfusun üzerinde verginin caydırıcı etkisi yüksektir. Bu sonuç gelecek nesiller için sigaraya başlanmaması, sağlık açısından önemli bir risk olan sigaranın kullanımının azaltılması için vergi oranlarının önemli olduğu yorumuna ulaştırır. Diğer seçeneklerdeki ikame malların tercihinin de küçük yaş gruplarında daha çok görülmektedir. Yaş ilerledikçe katılımcılar kaçak sigara veya tütün ürünlerine yönelmeyi tercih etmezken, paketlenmiş hazır olarak ulaşım sağlanan sigara sırf pahalı olduğu için ulaşamayan genç nesil, kaçak sigara ve tütün ürünlerini kullanmayı tercih edebileceğini söyleyenlerin oranları 18-29 yaş grubu için %23,5 iken 30-39 yaş grubu için 32,7'dir. 40 yaş ve üzeri gruplarda bu oran %10 ve daha aşağıya düşmektedir.

SONUÇ

Dünya Sağlık Örgütü ve pek çok uluslararası kuruluş tarafından sigaranın zararları ortaya konulmuştur ve önlenmeye çalışılmaktadır. Sigara içerisinde 60'dan fazla kanserojen madde ve 4000'den fazla kimyasal madde tespit edilmiştir. Bu zararlı maddeler bulaşıcı olmayan hastalıklar olarak nitelendirilen kaser, kalp ve damar hastalıkları, solunum yolu hastalıkları gibi yüksek oranda insanların ölüm sebepleri arasında yer alan bu hastalıkların toplumda daha sık ve yaygın görülmesinde risk teşkil etmektedir. Sigara ve zararları ile mücadele çalışmalarının en başında DSÖ tarafından hazırlanan ve ülkemizin de imzalayarak içinde bulunduğu M-POWER stratejileri yer almaktadır. Yüksek vergi oranları alınarak sigara fiyatının artırılması bu stratejilerden bir tanesidir. DSÖ tütün ve tütün ürünleri satış fiyatının içindeki toplam vergi payının en az %75 olarak belirlemektedir. ÖTV bu amaca hizmet için alınan bir vergidir. 1 Mayıs 2019 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ile ülkemizde sigara üzerinden %67 Özel Tüketim Vergisi alınmaktadır. 15.08.2019 tarihli CB Kararı ile de sigaranın 1 paketinden 0,4539 TL spesifik vergi alınmaktadır. Ayrıca %18 KDV satış fiyatına dahildir. Bu vergilerin sigara kullanan bireyler üzerindeki toplam yükü %86 olarak hesaplanmıştır. Bu dünya ve OECD ülkeleri içinde yüksek bir orandır. Türkiye M-Power stratejilerini uygulayan ülkeler içinde başarılı sayılmaktadır. Bu çalışmanın amacı da yüksek vergi yükü uygulamasının amacına ne kadar ulaştığını ampirik analizlerle ortaya koymaktır. Anket çalışması ile toplanan verilerin X^2 (Ki-kare) anlamlılık testi uygulanarak bulunan sonuçlar yorumlanmaya çalışılmaktadır.

2008 yılı ile M-power stratejilerini uygulamaya başladıktan sonra 2012 yılına gelindiğinde Türkiye'de sigara kullanım oranlarında ciddi bir azalış meydana gelmiş ve iyi bir başarı elde edilmiştir. Oysaki 2012 yılından sonra sigara kullanım oranları günümüze kadar tekrar artmıştır. Sigara üzerindeki vergi yükü uygulaması sigara tüketimini azaltmayı amaçladığı gibi tüketmeyen bireylerin sigarı tüketmemeyi tercih etmelerini sağlamaktır. Bu yönüyle caydırıcı vergiler olarak adlandırılan ÖTV yüksek oranlı uygulanmaktadır ve tüketici üzerinde yüksek vergi yükü oluşturmaktadır. Fakat analiz sonuçları değerlendirildiğinde sigara ile mücadele yöntemleri içinde 4. sırada yer almaktadır. Devletin uyguladığı sigara ile mücadelede en etkili yöntem nedir sorusuna verilen cevaplarda, bireylerin tercih etme yüzdelerine

göre 1.sırada kanuni yasakların arttırılması, 2.sırada sağlık kurumları ve diğer kurumlar tarafından sigara bırakma desteği verilmesi, 3.sırada ise eğitimler yer alırken, vergi yükü 4.sırada yer almaktadır.

Çalışma kapsamında katılımcılar sigara kullanan, sigara kullanımını bırakmış ve sigara kullanmayan bireyler olarak üç kategoriye ayrılmış ve sigara tüketim tercihlerini açıklamaya yönelik sorular sorulmuştur. “Hayatınız boyunca sigara kullanımınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder” sorusuna ankete katılan deneklerin %38,7’si sigara kullanıyorum, %18’i sigara kullanıyordum bıraktım ve %43,3’ü sigara kullanmıyorum cevabı alınmıştır. Sigara kullanan bireylerin oranı önemli ölçüde yüksek olması hem maddi hem manevi olarak beşeri sermaye olan insana zarar veren sigara ile mücadele edilmesinin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

Demografik özellikler ile tüketimi değerlendirecek olursak, erkekler kadınlara göre daha fazla sigara tüketmektedir. Yaş ile sigara tüketimi arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır ve bu aslında çelişkili bir durumdur. Yaş arttıkça bireylerin yaş sigara tüketimleri azalması beklenirken çalışma sonuçlarına göre yaş arttıkça sigara kullanım oranının arttığı gözlemlenmektedir. 19-29 yaş, genç grup içinde sigara kullanmama oranı %51 olması yeni neslin daha sağlıklı bireyler olarak yaşamak konusunda istekli oldukları ve sağlıklı neslin yetişmesi için önemli bir umuttur. Eğitim seviyesi arttıkça bireylerin daha bilinçli ve bilgili oldukları toplum tarafından kabul gören bir olgu olmasına rağmen analizler sonucunda eğitim seviyesi arttıkça bireylerin sigara tüketim eğilimlerinin, oranlarının arttığı gözlemlenmektedir. Gelir grupları açısından 0-1250 çok düşük gelir grubunda sigara kullanım oranı azdır, fakat az düşük ve orta gelir gruplarında sigara tüketimi yüksek ve az düşük gelir gruplarına göre daha yüksektir. Sigara talep esnekliği 1’den küçük bir maldır dolayısıyla oluşan vergi yüküne de tüketimini değiştirmek istemeyen düşük ve orta gelirli bireyler katlanmaktadır.

Sigara kullanan bireylerin %37,2 si aynı zamanda farklı tütün ürünleri de kullanmaktadır. En çok tercih edilen ürün sarma ve çiğneme yoluyla kullanılan tütündür. Eğitim seviyesi arttıkça sigara kullanımı artarken, daha düşük eğitim seviyesindeki bireylere göre kaçak sigara tüketimi de yüksek orandadır. Topluma örnek olması gereken bireyler bu misyonu sigara kullanımı konusunda yerine getirememektedir. Aylık gelir arttıkça tütün kullanımı oranları azalırken, sorudaki

kaçak sigara, nargile, diğer ürünlerin kullanımları artmaktadır. Özellikle diğer kategorisinde yer alan ürünlerin kullanımındaki artış anlamlılık göstermektedir. Bireylerin bu ürünleri tercih sebebi; kaçak sigara ve tütün kullanan bireyler için yüksek oranda “Sigaraya yapılan vergi zamları” iken elektronik sigara için “Sigara bırakma yöntemi olarak uygulamak” olarak ifade edilmektedir. Nargileyi tadını beğendiği için keyiften içenler ise çoğunluktadır.

Sigara tüketmeyen bireylerin için “Sigara kullanmayan bir birey olarak, sigara kullanmak isterseniz, uygulanan yüksek vergi oranları tüketim tercihinizi değiştirir mi?” sorusu sorularak vergi konusundaki algıları ölçülmek istenmektedir. Sigara anket sonuçları değerlendirildiğinde, betimsel istatistik sonuçlarına göre %7,4 oranında sigara üzerindeki yüksek vergi uygulaması sonucunda sigara tüketmeyeceğini dile getirmiştir. Öte yandan %38,3 oranında verginin etkisini olmayacağı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır. Ki-kare analizleri sonucunda yaş ilerledikçe katılımcıların kaçak sigara veya tütün ürünlerine yönelmeyi tercih etmemektedir. Genç nesil içindeki (18-29 yaş) sigara yerine kaçak sigara ve tütün ürünlerini kullanmayı tercih ederim diyenlerin oranı %23,5 iken 30-39 yaş grubu için 32,7’dir. 40 yaş ve üzeri gruplarda bu oran %10 ve daha aşağıya düşmektedir. Sigara kullanmayan 515 kişinin %12’si farklı bir tütün ürünü kullanmaktadır. En yüksek oranda tercih edilen ürün ise nargile olmaktadır. Tercih sebebi olarak en yüksek oranda “tadını beğenmek”, daha sonra “çevremdeki insanların kullandığı bir ürün olması” seçeneği işaretlenmiştir.

Anket katılımcılarında içinde sigarayı bırakan bireyler, bırakma sebebi olarak %46,3 oranında sağlık problemleri yaşadıkları için, %7,5’i sağlık problemi yaşamasa bile ilerde yaşayabileceği olası hastalıkları engellemek için sigara tüketimini tamamen bırakmaktadır. Toplamda %53,8 oranında sağlık tercih edilmektedir. %12,6 oranında yüksek vergi yükünden etkilenerken sigara tüketimini bırakan bireyler olmaktadır. Bu sonuçlardan yola çıkarak sağlığın kıymetinin kaybettikten sonra farkına varıldığını ve sigara kullanımı sonucunda hastalık teşhisi ile karşılaşıldığı zaman sigarayı bırakma konusunda bir başlangıç yapıldığı gözlemlenmektedir.

Sonuç itibarıyla sigara üzerinde yüksek vergi uygulamasının etkili olmadığı görülmüştür. Sigara ile mücadele edilirken, ülkemiz hükümetleri vergi oranlarını arttırma yöntemi kullanılmalıdır fakat analiz sonuçları çerçevesinde değerlendirecek olursak hükümetler kanunlar çerçevesinde uyguladığı yasakları ile idari işlemlerle

gerçekleştirdiği eylemlerini daha dzenli, kontrollu ve yaygın olarak kullanmalıdır. Buna ek olarak ilkokul çağından itibaren çocuklarımıza her türlü zararlı alışkanlık üzerine ve sağlığın kıymeti üzerine eğitim verilmelidir. Bu sayede çocuklarımız sigaranın zararları konusunda da bilinçli olup sigaraya yönelmemiş, alışmamış olurlar. Sağlıklı nesiller ülkemizin geleceğine güvenle bakmamızı sağlayacaktır ve ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Küçük yaştan itibaren çocuklarımıza bir diğer öğretemiz gereken vergi bilinci ve ahlakı olmalıdır. Çünkü, sigara üzerinde vergi yükü arttıkça bireyler sigaranın ikamesi olan ürünlere yönelmektedirler. Sigara dışında kullandıkları ürünleri ve özellikle kaçak sigarayı yasadışı yollardan temin etmekle vergi kaçırma yoluna gitmektedir. Bunun yanında sigara ile mücadele de destek sağlayan kurumların etkinliğinin artması için bu kurumların daha verimli çalışır hale getirilmeli, sağlık personeli, araç,gereç vb şartlarının iyileştirilmelidir. Her ne kadar ankete katılanlar “Kamu spotları”nı etkili bir yöntem olarak bulmasa da insanların bilinçlenmesi açısından güzel noktalara değinmektedir ve kamu spotları sigara bırakma konusunda yardım sağlayan kuruluşları ülkede yaşayan her insanın öğrenmesi açısından önemli olmaktadır. Bu açıdan kamu spotu yayınları arttırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akçay, B. ve Açıkmeşe Akgül, S. (2017). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*. Seçkin Yayınevi, Ankara.

Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Gazi Kitapevi, Ankara.

Aktan, C. C. (2017). *Kamusal Finansman: Vergileme*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Aktan, C. C. (2018). *Vergileme*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Allan, C.M. (1971). *The Teory of Taxation*, Penguin Books Ltd., England.

Altıok, S. (2007). “Avrupa Birliğ ile İlişkiler Çerçevesinde Özel Tüketim Vergisi Uygulaması: Türkiye Örneği.” Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel üniversitesi, Maliye Bölümü, Isparta.

Altunışık, R. Coşkun, R. ve Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Sakarya Kitapevi.

Arnson Y, Shoenfeld Y, Amital H. (2010). “Effects Of Tobacco Smoke On İmmunity, İnflammation And Autoimmunity.” *J Autoimmunity* 34: J2 58- 65.

Arslan, M. (2007). *Türk Vergi Sistemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Azkan, N. (2002). “Tütün Yaprağının Kimyasal Yapısı”. *Sigara ve Sağlıkta Bursa*, s. 3-22.

Baker RR, Massey ED, Graham S. “An Overview Of The Effects Of Tobacco İngredients On Smoke Chemistry And Toxicity”, *Food and Chemical Toxicology* 2004: 53-83 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278691504000043>

Bakkalcı, A. (2018). *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*. Seçkin Yayınevi, Ankara.

Bardach, A. (2016.). “Burden Of Smoking-Related Disease And Potential İmpact Of Cigarette Price İncease İn Peru.”, *Revista peruana de medicina experimental y salud pública*(33), s. 651-661. doi:10.17843/rpmesp.2016.334.2548

Batirel, Ö. F. (2007). *Kamu Maliyesi ve Yönetimi*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Batirel, Ö. F., (1993), “Çağdaş Vergi Politikası”, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Bilici, N. (2016). *Türk Vergi Sistemi*, Savaş Kitapevi, Ankara.
- Bilir, N. (2009). "Türkiye Tütün Kontrolünde Dünyanın Neresinde?". *Türk Toraks Dergisi*, s. 4-31.
- Bilir, N. (2008). "Sigarayı Bırakma Yolları", Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Bilir, N., Çakır, B., Önder, Z., Dağlı, E., & Ergüder, T. (2010). *Türkiye'de Tütün Kontrolü Politikaları*, (çevrimiçi) http://www.ssuk.org.tr/eski_site_verileri/pdf/turkiyedetutunkontrolupolitikalari.pdf , 01.04.2019
- Bilir, N., ve Özbece, H. (2013, 12). "Türkiye Mpower Koşullarını Ne Kadar Karşılıyor?" *TAF Preventive Medicine Bulletin*, s. 1-10.
- Black, D. (1965). *The Incidence of Income Taxes*, Frank Cass Co. Ltd., London.
- Bozdağ, M. (2006). Sigara Tüketimiyle Mücadelede Ekonomik Araçların Etkinliği. Gazi Üniversitesi, İktisat Bölümü, YÖK Tez Merkezi, Ankara.
- Buchanan, J.M., Flowers, M.R. (1987). *The Public Finance*, An Introduction Text Books, Irwin Homewood.
- Buyrukoğlu, S., Bozdoğan, D., ve Köktaş, A. (2016). Paternalist Devlet Anlayışının Bir Gereği Olarak Günah Vergileri: Türkiye Örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (9(3)), 15-31.
- Can, A. (2016). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Pegem Yayınevi, Ankara.
- Can, E. (2003). "Özel Tüketim Vergisi ve Ekonomik etkileri." *Marmara Üniversitesi, TÜBESS, İstanbul*.
- Case, K., ve Fair, R. (2007). *CASE FAIR principles of economist*. Pearson Education, New Jersey.
- Ceylan, E. (2019, Mayıs). "En Öldürücü Toplumsal Zehir: Sigara", *Yeşilay Dergisi*. (M. Çavuş, Röportaj Yapan)
- Chiou, L. ve Muehlegger, E. (2014). "Consumer Response To Cigarette Excise Tax Changes", *National Tax Journal*, Vol. 67, No. 3 (September, 2014), pp. 621-650 (çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/24369917>, (16-08-2019).

Coady, M. H., M.S., Chan, C. A., M.P.H., Sacks, R., M.P.H., Mbamalu, Ijeoma G,M.P.H., M.A., & Kansagra, Susan M,M.D., M.B.A. (2013). "The İmpact Of Cigarette Excise Tax İncreases On Purchasing Behaviors Among New York City Smokers", *American Journal of Public Health, C:103(6)*, E54-E60. (çevrimiçi) <https://search.proquest.com/docview/1370198466?accountid=16716>

Conner, R. (2014). "The Relationship Between Price Of Tobacco And Smoking", Master of Public Health, University of Washington

Consumption-Tax-Trends-2018. (2019, Mayıs 1). OECD iLibrary: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/consumption-tax-trends-2018_ctt-2018-en#page1 adresinden alındı

Çakıroğlu, T. (2005). Özel Tüketim Vergisi ve Ekonomik Etkileri. Çukurova Üniversitesi/SBE/ Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Çelikkaya, A. (2011). "Bazı Ürünlerden (Alkollü İçecekler-Madeni Yağlar Ve Tütün Mamulleri) Alınan Özel Tüketim Vergisinin Ülke Bazında Karşılaştırmalı Analizi". *Sosyal Bilimler Üniversitesi*, ss.49-64.

Due, J.F. (1967). *Maliye bir İktisadi Anliz*, (Çevirenler; Sevim Görgün, İzdettin Önder), Üçüncü Baskı, Fakülteler Matbası, İstanbul

Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi*. Ekin Kitapevi, Bursa.

Edizdoğan, N., ve Çelikkaya, A. (2010). *Vergilerin Ekonomik Analizi*. Dora Yayıncılık, Bursa.

Edizdoğan, N., ve Çelikkaya, A. (2012). *Vergilerin Ekonomik Analizi*. Dora Yayıncılık, Bursa.

Farina, T. M. Q. (2012). *Essays in consumer behavior* (Order No. 3507330). Available from ProQuest Central; ProQuest Dissertations & Theses Global. (1015379522). Retrieved from

<https://search.proquest.com/docview/1015379522?accountid=16716>

Gangam, H., Altunkaynak, B., ve Ünver, Ö. (2016). *SPSS Uygulamalı Temel İstatistik Yöntemler*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Gencer, Ö. (2016). “Alkol ve Tütün Kullanımını Etkileyen Değişkenlerin Bivariate Probit Regresyon Analizi.” Atatürk Üniversitesi, Ekonometri Bölümü. Erzurum: YÖK Tez Merkezi.
- Gergerlioğlu, U. (2014). “Davranışları Etkilemeye Yönelik Özel Tüketim Vergilerinin Tutum ve Davranışlar Üzerindeki etkilerinin Ampirik Analizi”, İstanbul Üniversitesi/SBE/ Doktora Tezi. İstanbul.
- Güler, M. (2015). “Tütün ile Mücadelenin Erişkin Sigara Bağımlılıklarına Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Gültekin Karakaş, D., ve Yılmaz, F. (2014). “Türkiye’de Tütün Kontrolü: Sigara Vergileri ve Endüstrinin fiyatlama Politikaları.” *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, C:23, ss. 18-23.
- Gürbüz, S., ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Haspolat, C. (2014). “Türkiye’de Fiyat Ve Kurumsal Düzenlemelerin Tütün Mamulleri Kullanımı Üzerindeki Etkisi”, Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Ankara.
- Karakoç, Y. (2016). *Vergi Hukuku Uygulamaları*, Yetkin Basımevi, Ankara.
- Kaya, A. (2012). “Sigara Muhasebesi: Sigara Kullanımına Ekonomik ve Sağlık Açısından Bir Bakış.” *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*. Adıyaman.
- Kemal, Y., Doğan, K., & Murat, T. (2012). *Makro Ekonomi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Maliye Hesap Uzmanları Derneği. (2002). *Tüm Yönleriyle Özel Tüketim Vergisi*. Yıldız Ofset, İstanbul.
- Mustafa, A. (2015). *Mikroekonomi: Tüketici, Üretici ve Piyasa Teorisi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Nakip, M. (2017). *Pazarlamada Araştırma Teknikleri ve SPSS Uygulamaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- OECD (2017), *Uluslararası KDV / GST Kuralları*, OECD Yayınları, Paris, (çevrimiçi) <https://doi.org/10.1787/9789264271401-tr> .

OECD (2018), *Tüketim Vergisi Trendleri 2018: KDV / GST ve ÖTV Oranları, Trendler ve Politika Sorunları*, OECD Yayınları, Paris, (Çevrimiçi) <https://doi.org/10.1787/ctt-2018-en>.

Oğuztürk, B, Sami. Gülcü, Y. (2012), “Türkiye’de Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörlerin Analizi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl:2012, C:4, S:2, ss. 99-105

Oktar, K. (2008). *Özel Tüketim Vergisi*,. Savaş Yayınevi, Ankara.

Orkunoğlu-Şahin, I. F. ve Yereli, A. B. (2018). “Mükelleflerin Vergiye Direnme Yöntemleri Ve Türkiye’de Günah Vergilerindeki Artışların Değerlendirilmesi” *Sosyoekonomi*, C: 26(35), ss. 169-193. (çevrimiçi) doi:<http://dx.doi.org/10.17233/sosyoekonomi.316886>

Özkan, E. (2017). “Alkol ve Tütün Ürünlerinden Uygulanan ÖTV ve Tüketim İlişkisi Çerçevesinde Türkiye Örneği”, Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

Public Finance Temel Britannica, (1993). C: 11, ss. 319-321

Sharp, A.M., Sliger, B.F. (1970). *Public Finance, An Introduction to the Study of the Public Economy*, Business Publication Inc., Texas

Shoup. C.S., (1969). *Public Finance*, Weindenfeld and Nicolson, London.

Sloan, F. A., Conover, C., Taylor, J., ve Donald, H. (2004). *The Price of Smoking*. The MIT Press, England.

Stephen, S. (2005). *Theory and Practice of Excise Taxation : Smoking, Drinking, Gambling, Polluting, and Driving*,. Oxford University Press.

Stern, P. C. (1999). “Information, İncentives, And Proenvironmental Consumer Behavior: Journal Of Consumer Policy”, *Journal of Consumer Policy*, C: 22(4), ss. 461-478. (Çevrimiçi) doi:<http://dx.doi.org/10.1023/A:1006211709570>

Şengelen M, Kutluk T, Fırat D. (2007). “Cancer Statistics in Turkey and in the World (1996-2003). Turkish Association for Cancer Research and Control”, Ankara.

Şengelen, M. (2011). “Hacettepe Üniversitesi Onkoloji Hastanesi Sigara Bırakma Ünitesi’ne Ocak 2007- Aralık 2009 Tarihleri Arasında Başvuran Bireylerin Bazı

Özellikleri Ve Sigara Bırakma Olasılıkları”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Epidemoloji Programı, Ankara.

Şenyüz, D., Yüce, M., ve Gerçek, A. (2010). *Vergi Hukuku*. Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa.

Şenyüz, D., Yüce, M., ve Gerçek, A. (2013). *Türk Vergi Sistemi*. Bursa.

T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı, İçki, Tütün ve Tütün Ürünleri Sanayi Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, 2007. (çevrimiçi).

http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_%C4%B0%C3%A7kiT%C3%BCt%C3%BCnveT%C3%BCt%C3%BCn%C3%9Cr%C3%BCnleriSanayii.pdf. (11.06.2019).

T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şube Müdürlüğü, 2018 Raporu, (çevrimiçi).

<https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2018-RAPORU-TURKCE.pdf> (20.07.2019)

T.C. Sağlık Bakanlığı, Havanı Koru, (2019), (çevrimiçi)

https://havanikoru.saglik.gov.tr/dosya/dokumanlar/sagligimiza_ etkileri/Sigara_ ve_ K_ alp-Damar_ Hastaliklari.pdf

https://havanikoru.saglik.gov.tr/dosya/dokumanlar/sagligimiza_ etkileri/Sigara_ ve_ B_ eyin.pdf. (07.08.2019)

T.C. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Hanehalkı Sağlık Araştırması Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Risk Faktörleri, (2017). (Çevrimiçi)

http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/383985/turkey-risk-factors-tur.pdf?ua=1. (18.05.2019)

Tabakoğlu, A. (2003). *Türk İktisat Tarihi*. Dergah Yayınları, İstanbul.

TC. Sağlık Bakanlığı, Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, (2012)

<https://docplayer.biz.tr/20216431-Kuresel-yetiskin-tutun-arastirmasi-turkiye-2012.html>

TC. Sağlık Bakanlığı, Küresel Yetişkin Tütün Araştırması, (2016)

<http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/kyta2016.pdf>

Temiz, D. (2010). “SİGARA TÜKETİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEĞİ”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ISSN: 1309-8020

Tunç, Z. (2007). “Edirne'de Öğretmenlerin Sigara İçme ile Bırakma Davranışları ve Etkileyen Faktörler”. Trakya Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Edirne.

Tük haber bülteni (2008) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4044>).

Tüketim Vergisi Yasası Üzerine Bazı Düşünceler”, *Vergi Dünyası*, Sayı:253,

Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK) (çevrimiçi) <http://tuik.gov.tr/Start.do>.

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı, Türkiye Halk Sağlığı ve Kronik Hastalıklar Enstitüsü, 2019, (çevrimiçi) <https://www.tuseb.gov.tr/tuhke/birimlerimiz/kronik-hastaliklar-birimi/> (02.05.2019).

Tütün Ekspertleri Derneği, “Tütün Raporu” (2018). (çevrimiçi) http://tutuneksper.org.tr/files/sidebar/Tutun_Raporu_2018.pdf. (18.06.2019)

Türkmenoğlu, A. (2011). “Son Gelişmeler Işığında Karşılaştırmalı Olarak Avrupa Birliği ve Türkiye'de Özel Tüketim Vergileri”, Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Türk Toraks Derneği Paneli. (çevrimiçi) <https://www.toraks.org.tr/news.aspx?detail=901>

Uluatam, Ö. (1999). *Kamu Maliyes*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Uzaslan, E., Örsel, O. ve Demir, T. (2003) “Türkiye’de Sigara Bırakma Poliklinikleri”,

Ünsal, E. (2010). *Mikro Ekonomi*, 8. Baskı, İmaj Yayınları, Ankara.

Vergi Rehberi 2017. (2017). İstanbul.

Wagner, R.E. (1973). *The Public Economy*, Markham Publishing Company, Chicago.

WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, (2019). (Çevrimiçi) <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/326043/9789241516204-eng.pdf?ua=1> (27.07.2019)

WHO Report On The Global Tobacco Epidemic, (2017). (çevrimiçi)

https://www.who.int/tobacco/global_report/2017/en/ (28.03.2019)

WHO, TC. Sağlık Bakanlığı, Global Adult Tobacco Survey, (2016)
<https://nccd.cdc.gov/GTSSDataSurveyResources/Ancillary/DownloadAttachment.aspx?ID=3452>

Yeoman, I. (2013). “The Importance Of Consumer Behaviour”, *Journal of Revenue and Pricing Management*, C: 12(5), ss.383-384. (Çevrimiçi)
doi:<http://dx.doi.org/10.1057/rpm.2013.24>

Yeşilay Dergisi, Mayıs 2019 sayısı.

Yeşilay (çevrimiçi) <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/sigara-uzerindeki-vergi-artisi-ile-sigaraya-erisimin-kisitlanmasi-hedefleniyor> (25.07.2019)

Yüksek Seçim Kurulu Seçim İstatistikleri, (Çevrimiçi)
<http://www.ysk.gov.tr/tr/istatistik/5644>. (2019, Nisan 15).

213 sayılı Vergi Usul Kanunu

4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi Ve Kontrolü Hakkında Kanun. (1996, Kasım 26). Mevzuat Bilgi Sistemi: (çevrimiçi)
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4760.pdf>. (15.05.2019)

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu. (2002, Haziran 12). Mevzuat Bilgi Sistemi (Çevrimiçi) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4760.pdf>. (01.05.2019)

EKLER

EK 1. Anket Formu

Değerli katılımcı,

Bu anket, davranışları etkilemeye yönelik Özel Tüketim Vergilerinin sigara tüketimi ve tüketicilerin tüketim davranışları üzerindeki etkilerini ölçmek için hazırlanmıştır. Çalışmadan elde edilecek veri ve bilgiler **SADECE BİLİMSEL ÇALIŞMALAR** açısından kullanılacaktır. Ankette katılımcıların isim, soy isim ve kişilik haklarına yönelik sorular sorulmamaktadır. Ankete katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. 18 yaşından küçükler hariç, **HERKES** ankete katılabilir. Bu anket kapsamında **“SİGARA”** olarak ifade edilen ürün paketlenmiş ve endüstriyel ürün olan ve yasal yollarla satışa sunulan sigaradır. Tüketim tercihlerinizi açıklarken “marka” değişikliklerinizi dikkate almayınız! Anketi cevaplamak en fazla 5 dk sürecektir. Soruları özenle okuyup size en uygun cevabı vermeniz beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Soru 1) Cinsiyetiniz?

- Kadın
- Erkek

Soru 2) Yaşınız?

- 18-29
- 30-39
- 40-49
- 50-59
- 60 ve Üzeri

Soru 3) Eğitim durumunuz?

- İlk Öğretim ve daha az eğitim (8 yıllık zorunlu eğitim veya 8 yıldan az eğitim)
- Lise
- Yüksek Okul (ön lisans)
- Lisans
- Yüksek Lisans ve Doktora

Soru 4) Medeni haliniz?

(Boşanmış, eşini kaybetmiş vb. kişilerde bekar kabul edilir)

- Evli
- Bekar
- Bekar olup bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan

Soru 5) Aylık geliriniz?

- 0 – 1250TL arası
- 1251-2750 TL arası
- 2751- 4500 TL arası
- 4501- 6250 TL arası
- 6251 TL ve üzeri

İKİNCİ BÖLÜM: SİGARA TÜKETİMİ ve ÖTV İLİŞKİSİ

Soru 6) Sigara tüketiminin azaltılmasına yönelik devletin uyguladığı en etkili üç yöntem?

3 ten fazla tercih etmeyiniz! 3 ten az tercihte bulunabilirsiniz!

- Sigara kullanımında kanuni yasakların arttırılması
- Sigara üzerindeki vergi yükünün arttırılması
- Kamu spotları
- Sigaranın zararlarına yönelik okullarda verilen eğitimlerin arttırılması
- Sigara paketleri üzerindeki görsel ve yazılı uyarıların etkinliğinin artması
- Sağlık kurumları tarafından sigara bırakma desteğinin sağlanması
- Diğer.....

Soru 7) Hayatınız boyunca sigara kullanımınızı aşağıdakilerden hangisi en iyi ifade eder?

Hayatınız boyunca birkaç adet düzensiz olarak sigara kullanımınızı dikkate almayınız!

- Şu an sigara kullanıyorum **8. soruya geçiniz**
- Sigara kullanıyordum bıraktım **15. soruya geçiniz**
- Sigara kullanmıyorum **19. soruya geçiniz**

(Sigara Kullanan Bireyler İçin Sorular)

Soruları çözerken düzenli kullanımınızı dikkate alınız! Ara sıra yaptığınız değişik tüketimleri dikkate almayınız!

Soru 8) Sigara kullanım sıklığınız? Günde?

- 1-5 adet
- 6-10 adet
- 11-15 adet
- 16-20 adet
- 20 adet ve üzeri

Soru 9) Sigaraya aylık ne kadar ödüyorsunuz?

- 0 - 150TL
- 151 - 300 TL
- 301 - 450 TL
- 451- 600 TL
- 601 TL ve üzeri

Soru 10) Sigaraya ödediğiniz vergi yükü için ne söylersiniz?

- Çok ağır
- Ağır
- Normal
- Hafif
- Çok hafif

Soru 11) Sigara üzerinde uygulanan vergi oranları arttırılarak kullandığımız ürünün satış fiyatında artış yaşansa tüketim tercihiniz değişir mi?

- Sigara tüketim miktarımı azaltmaya yönelirim ve başka bir tütün mamulü kullanmam
- Sigara tüketimini tamamen bırakırım ve başka bir tütün mamulü kullanmam
- Sigara tüketimim değişmez
- Sigara tüketim miktarımı azaltır, kaçak sigara tüketimimi arttırırım
- Sigara tüketim miktarımı azaltır, tütün tüketimimi arttırırım
- Sigara tüketimini tamamen bırakır ve kaçak sigara tüketimimi arttırırım

- Sigara tüketimini tamamen bırakır ve tütün tüketimimi arttırırım

Soru 12) Hem sigara kullanıp hem de farklı bir tütün ürünü kullanıyor musunuz?

- Evet, kullanıyorum
 Hayır, kullanmıyorum

13. soruya geçiniz

Anket sizin için bitmiştir

Soru 13) Kullandığınız farklı tütün ürünü aşağıdakilerden hangisidir?

- Kaçak sigara
 Tütün (Sarma ve/veya Çiğneme)
 Nargile kullanıyorum
 Elektronik sigara
 Diğer:.....

Soru 14) Farklı bir tütün ürünü kullanmayı tercih sebebiniz?

- Tadını beğenmek
 Sigaraya yapılan vergi zamları ile fiyat artışı
 Sigarayı bırakmak için uygulamak
 Çevremdeki insanların kullandığı bir ürün olması
 Diğer:.....

(Sigara Kullanmayı Bırakan Bireyler İçin Sorular)

Soru 15) Sigara kullanmayı bırakmanızın sebebi nedir?

- Kapalı alanda sigara içme yasağı
 Sigara üzerinde uygulanan yüksek vergiler
 Sağlık problemleri yaşanması
 Sigara üzerindeki görsel ve yazılı uyarılar
 Kamu spotu izleyip etkilenmek
 Çevre baskısı
 Diğer:.....

Soru 16) Sigara kullanımını bıraktıktan sonra başka bir tütün mamulü kullanmaya devam ettiniz mi?

- Evet, kullanmaya devam ettim
- Hayır, kullanmaya devam etmedim

17. soruya geçiniz
Anket sizin için bitmiştir

Soru 17) Sigara kullanımını bıraktıktan sonra hangi tütün mamulünü kullanmaya devam ettiniz?

Soruları çözerken düzenli kullanımınızı dikkate alınız! Ara sıra yaptığınız değişik tüketimleri dikkate almayınız!

- Kaçak Sigara
- Tütün (Sarma ve/veya Çiğneme)
- Nargile
- Elektronik Sigara
- Diğer:.....

Soru 18) Diğer tütün mamulü kullanmayı tercih sebebiniz?

- Tadını beğenmek
- Sigaraya yapılan vergi zamları ile fiyat artışı
- Sigarayı bırakmak için uygulamak
- Çevremdeki insanların kullandığı bir ürün olması
- Diğer:.....

(Hiç Sigara Kullanmamış Bireyler İçin Sorular)

Soru 19) Sigara kullanmayan bir birey olarak, sigara kullanmak isterseniz, uygulanan yüksek vergi oranları tüketim tercihinizi değiştirir mi?

- Yüksek vergiler sebebiyle sigara tüketmek istemem
- Yüksek vergiler sebebiyle kaçak sigara tüketmeyi tercih ederim
- Yüksek vergiler sebebiyle tütün tüketmeyi tercih ederim
- Sigara tüketim tercihlerim üzerinde verginin bir etkisi yoktur.
- Diğer:.....

Soru 20) Sigara kullanmayan bir birey olarak başka bir tütün mamulü kullanıyor musunuz?

- Evet, kullanıyorum
- Hayır, kullanmıyorum

21. soruya geçiniz

Anket sizin için bitmiştir

Soru 21) Sigara kullanmayan bir birey olarak aşağıda sıralanan hangi tütün mamulünü kullanıyorsunuz?

Soruları çözerken düzenli kullanımınızı dikkate alınız! Ara sıra yaptığınız değişik tüketimleri dikkate almayınız!

- Kaçak sigara
- Tütün (Sarma ve/veya Çiğneme)
- Nargile
- Elektronik sigara
- Diğer:.....

Soru 22) Sigaradan farklı bir tütün mamulü kullanmayı tercih sebebiniz?

- Tadını beğenmek
- Sigaraya yapılan vergi zamları ile fiyat artışı
- Çevremdeki insanların kullandığı bir ürün olması
- Diğer:.....

Ankete Katıldığınız için Teşekkür Ederim.

Mevhibe IŞIK

